

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

DOVILĖ BURBAITĖ
Civilinės teisės studijų programa

**PILNAMEČIŲ VAIKŲ IŠLAIKYMAS: OPTIMALAUS
TEISINIO REGULIAVIMO MODELIO PAIEŠKA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
doc. dr. Gediminas Sagatys

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
1. PILNAMEČIŲ VAIKŲ TEISĖ Į IŠLAIKYMĄ.....	7
1.1 Pilnamečio vaiko samprata.....	7
1.2 Pilnamečių vaikų išlaikymo instituto įtvirtinimas Lietuvos šeimos teisėje.....	9
1.3 Išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimo sąlygos	14
2. PILNAMEČIŲ VAIKŲ IŠLAIKYMO INSTITUTO REGLAMENTAVIMO AKTUALŪS ASPEKTAI.....	28
2.1 Pilnamečių vaikų išlaikymas: tėvų teisė, tėvų pareiga, tėvų ir vaikų interesų pusiausvyros klausimai.....	28
2.2 Nepilnamečiams vaikams priteistino išlaikymo kriterijų taikymas pilnamečių vaikų išlaikymo institutui.....	36
2.3 Valstybės vaidmuo, pilnamečiams vaikams įgyvendinant savo teisę į išlaikymą: Vaikų išlaikymo fondas.....	49
3. PILNAMEČIŲ VAIKŲ IŠLAIKYMO INSTITUTO REGLAMENTAVIMO TOBULINIMAS	57
3.1 CK 3.194 straipsnio 3 dalies pakeitimo projektas: privalumai ir trūkumai.....	57
3.2 Pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reglamentavimo pasiūlymas	61
IŠVADOS	65
PASIŪLYMAI	67
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	69
SANTRAUKA	76
SUMMARY	77

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Visuomenėje nekyla diskusijų dėl to, ar tėvai privalo teikti išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams. Dažniau galbūt svarstoma, koks išlaikymo dydis vaikams turėtų būti teikiamas ir kaip turi būti įgyvendinamas pasirinktas išlaikymo modelis, kad būtų užtikrinta tėvų ir vaikų interesų pusiausvyra. Išlaikymo teikimas nepilnamečiui vaikui - ne tik moralinė, bet ir teisinė pareiga, turinti tvirtą metodologinį pagrindą: ji įtvirtinta ir ginama tiek tarptautinių (Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 27 straipsnio 2 dalis¹), tiek nacionalinių (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalis², Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 21 straipsnio 2 dalis³, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – Civilinis kodeksas, CK) 3.192-3.203 straipsniai⁴) teisės aktų. Tuo tarpu pilnamečių vaikų išlaikymo institutas yra palyginti naujas Lietuvos šeimos teisei. Nors iki naujojo Civilinio kodekso priėmimo (2001 m. liepos 1 d.) galiojusiam Santuokos ir šeimos kodekse buvo nustatyta tėvų pareiga išlaikyti paramos reikalingus nedarbingus pilnamečius vaikus, ir ši nuostata, su tam tikrais pakeitimais buvo įtvirtinta ir įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui, tačiau tik 2004 m. lapkričio 26 d., įstatymo leidėjui pakeitus CK 3.194 straipsnio 3 dalį, atsirado galimybė priteisti išlaikymą pilnamečiams, ne vyresniems nei 24 metų vaikams, kuriems reikalinga parama ir kurie mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose. Tokio instituto įvedimo būtinybė iš esmės buvo grindžiama socialinio teisingumo idėja: pakeitimo priėmimo metu galioję teisės aktai numatė, kad mirusių tėvų besimokantys pilnamečiai vaikai iki 24 metų gauna valstybės paramą, o išsituokusių šeimų gyvi kartu su vaiku negyvenantys tėvai yra įpareigojami išlaikyti tik nepilnamečius vaikus⁵. Toks paviršutiniškas besimokančių pilnamečių vaikų turtinių interesų užtikrinimo problemos sprendimas neišvengė kritikos. Kompetentingos valdžios įstaigos ir visuomenės veikėjai kėlė tokius klausimus kaip bus ribojamas (ar bus ribojamas) pilnamečio vaiko veiksnumas, teismui priteisus jam išlaikymą, kaip turėtų būti vertinamas šis institutas Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos nuostatų kontekste, kokia apimtimi turėtų būti taikomos kitos CK nuostatos, reglamentuojančios šeimos teisinius santykius, kaip suderinti pilnamečių vaikų ir jų tėvų tarpusavio išlaikymo pareigas ir t. t. Vis dėlto CK daugiau pakeitimų atlikta nebuvo ir iš esmės naujosios nuostatos aiškinimas ir taikymas buvo paliktas teismų kompetencijai. Iš naujo diskusijas dėl pilnamečiams vaikams

¹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija// Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-150.

² Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

³ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 36-1340.

⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso III knygos 3.192-3.196 straipsnių bei 3.199 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147784

teikiamo išlaikymo paskatino 2007 m. birželio 7 d. priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – ir Konstitucinis Teismas) nutarimas, kuriame konstatuota, kad CK 3.194 straipsnio 3 dalis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad teismas visais atvejais privalo priteisti (neturi įgaliojimų nepriteisti) tėvų (ar vieno iš jų) išlaikymą paramos reikalingam, vidurinį išsilavinimą jau įgijusiam, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniam skyriuje besimokančiam ir ne vyresniam negu 24 metų pilnamečiam asmeniui, prieštarauja Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui⁶. Konstitucinio Teismo nutarime buvo nurodyti ir apibrėžti egzistuojančio pilnamečių vaikų išlaikymo instituto teisinio reguliavimo trūkumai, tarp kurių nurodyta ir tai, kad Civiliniame kodekse nėra nustatyti esminiai paramos reikalingų vaikų, sulaukusių pilnametystės, besimokančių vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniuose skyriuose, išlaikymo instituto kriterijai. Šiuo metu svarstomas CK 3.194 straipsnio pakeitimo projektas.

Taigi mūsų pasirinkta magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali keletu aspektų: visų pirma, šiame darbe pateiktos išvalgos galėtų paskatinti platesnes diskusijas pilnamečių vaikų išlaikymo reikalingumo, priteisimo kriterijų ir kt. klausimais, antra, kaip jau pastebėjome, pilnamečių vaikų institutas Lietuvos šeimos teisėje iš esmės neturi conceptualaus pagrindimo, neaiški jo vieta šeimos teisinius santykius reglamentuojančių CK teisės normų sistemoje, o tai apsunkina šio instituto taikymą praktikoje, trečia, mokslinių darbų šia tema trūkumas, kuris pabrėžia šio darbo naujumą, bet laikytinas neigiamu šeimos teisės mokslo plėtros aspektu.

Atsižvelgdami į tai, kas išdėstyta, galime išskirti tokias pagrindines magistro baigiamajame darbe analizuojamas problemas:

- 1) *Pilnamečių vaikų išlaikymo instituto koncepcinis pagrindas.*
- 2) *Pilnamečių vaikų išlaikymo instituto teisinio reglamentavimo trūkumai.*
- 3) *CK 3.194 straipsnio 3 dalies modifikacijos galimybės: projektai ir siūlymai.*

Temos ištyrimo lygis. Pilnamečių vaikų išlaikymo instituto tyrinėjimas nėra populiarus Lietuvos mokslininkų tarpe. Atskiri pilnamečių vaikų išlaikymo instituto klausimai aptariami P. St. Vitkevičiaus knygoje „Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai“⁷ ir V. Mikelėno knygoje „Šeimos teisė“⁸, analizuojami V. Šimkienės⁹, L. Burneikytės¹⁰ straipsniuose. Kalbėdami apie nepilnamečių vaikų išlaikymo instituto kriterijų taikymą priteisiant išlaikymą pilnamečiams vaikams remsimės G.

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

⁷ Vitkevičius St. P. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006.

⁸ Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009.

⁹ Šimkienė V. Įstatymas dėl tėvų pareigos materialiai išlaikyti paramos reikalingus pilnamečius vaikus, kai jie mokosi aukštosiose mokyklose: teisiniai ir moraliniai aspektai//Profesinės studijos: teorija ir praktika. 2010, Nr. 6.

¹⁰ Burneikytė L. Tėvų pareiga išlaikyti pilnamečius vaikus//<http://verslas.delfi.lt/law/tevu-pareiga-islaikyti-pilnamecius-vaikus.d?id=14497371>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

Sagačio¹¹ straipsniu. Svarbiais tyrimo šaltiniais magistro baigiamajame darbe laikysime norminius teisės aktus ir jų projektus, teismų praktiką, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimą¹², lyginamuoju aspektu analizuosime Estijos šeimos teisės įstatymo nuostatas¹³.

Magistro baigiamojo darbo objektas. Šio darbo objektas – pilnamečių vaikų išlaikymas.

Magistro baigiamojo darbo dalykas. Šio darbo dalykas – pilnamečių vaikų išlaikymo teisinis reguliavimas.

Magistro baigiamojo darbo tikslas. Atsižvelgdami į pasirinkto darbo objekto specifiką ir nustatytą tyrimo dalyką, magistro baigiamajame darbe sieksime **išanalizuoti** pilnamečių vaikų išlaikymo institutą Lietuvos šeimos teisėje, **nustatyti** egzistuojančio teisinio reguliavimo trūkumus ir spręstinas problemas, ir **pateikti** pasiūlymus dėl optimalaus pilnamečių vaikų išlaikymo instituto teisinio modelio įgyvendinimo Lietuvoje.

Magistro baigiamojo darbo tyrimo uždaviniai. Tam, kad visiškai būtų pasiektas tyrimo tikslas, išsikėlėme šiuos uždavinius:

1. **Išanalizuoti** pagrindinius pilnamečių vaikų išlaikymo instituto įtvirtinimo Lietuvos šeimos teisėje aspektus.
2. **Įvardyti** egzistuojančio pilnamečių vaikų išlaikymo instituto teisinio reglamentavimo trūkumus ir **aptarti** aktualias problemas.
3. **Nustatyti** pilnamečių vaikų išlaikymo instituto vietą CK trečiosios knygos „Šeimos teisė“ normų sistemoje.
4. **Suformuluoti** išvadas ir **pateikti** pasiūlymus dėl galimo pilnamečių vaikų išlaikymo teisinio reguliavimo modelio įtvirtinimo CK.

Magistro baigiamojo darbo hipotezė. Nepilnamečių vaikų išlaikymo instituto normos gali būti taikomos pilnamečių vaikų išlaikymo institutui pagal analogiją.

Magistro baigiamojo darbo metodai ir teisės aiškinimo būdai. Siekdami užsibrėžtų tikslų ir įgyvendindami išsikeltus uždavinius, magistro baigiamajame darbe naudosime šiuos teisės aiškinimo būdus ir tyrimo metodus.

Teisės aiškinimo būdai:

Lingvistinis - bus naudojamas siekiant išsiaiškinti „pilnamečio vaiko“ ir kitų sąvokų prasmę.

¹¹ Sagatys G. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai//Jurisprudencija. 2005, T. 71(63).

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

¹³ Family law act of Estonia//<http://archive.equal-jus.eu/193/>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

Įstatymų leidėjo ketinimų nustatymo – juo bus siekiama nustatyti, koks yra vienos ar kitos teisės normos įtvirtinimo teisės aktuose tikslas.

Sisteminis – šio teisės aiškinimo būdo pagalba sieksime nustatyti pilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančių teisės normų vietą bendroje vaikų ir tėvų tarpusavio teises ir pareigas reglamentuojančių normų sistemoje.

Precedentinis teisės aiškinimo būdas bus naudojamas, siekiant išsiaiškinti teisės normų prasmę, atsižvelgiant į jų pateiktą išaiškinimą teismų praktikoje.

Istorinis – šiuo teisės aiškinimo būdu apžvelgsime pilnamečio vaiko išlaikymo instituto raidą Lietuvoje.

Tyrimo metodai:

Dokumentų analizės metodą taikysime analizuodami pilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančius teisės aktus, mokslinius straipsnius, visuomenės informavimo priemonėse pateiktą informaciją.

Lyginimo metodo pagalba galėsime nustatyti pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reglamentavimo Lietuvoje ir Estijoje panašumus ir skirtumus.

Analitinis-kritinis metodas bus naudojamas egzistuojančioms teisinio reglamentavimo problemoms, įstatymo leidėjo veiklos trūkumams identifikuoti.

Apibendrinimo ir loginis metodai bus naudojami paskutiniame tyrimo etape, jais remiantis bus formuluojamos magistro baigiamojo darbo išvados ir pateikiami pasiūlymai.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro: titulinis lapas, turinys, įvadas, dėstomoji dalis (suskirstyta į tris skyrius, kurių pirmajame ir antrajame yra trys, trečiajame - du poskyriai), pabaiga (išvados, pasiūlymai), literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir užsienio kalba (anglų). Pirmajame dėstomosios dalies skyriuje atskleidžiama pilnamečio asmens samprata, aptariamas pilnamečių vaikų išlaikymo instituto įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje ir jo turinys. Antrasis dėstomosios dalies skyrius skirtas egzistuojančio pilnamečių vaikų išlaikymo instituto teisinio reglamentavimo trūkumams nustatyti ir aktualioms problemoms aptarti. Trečiajame dėstomosios dalies skyriuje analizuojama rengiama pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reforma ir pateikiami pasiūlymai dėl šio instituto reglamentavimo modelio tobulinimo.

1. PILNAMEČIŲ VAIKŲ TEISĖ Į IŠLAIKYMĄ

1.1 Pilnamečio vaiko samprata

Atskleisti pilnamečio vaiko sąvoką nėra taip paprasta, kaip galėtų iš pradžių pasirodyti. Jau pačioje sąvokoje „pilnametis vaikas“ slypi tam tikras paradoksas, nes mūsų sąmonėje pilnametystė ir vaikystė yra priešingos savo esme kategorijos, t. y. jos negali egzistuoti kartu, tuo pačiu metu, apibūdinant tą patį subjektą. Bendruoju požiūriu kūdikis gimsta, auga, vystosi ir laikomas „vaiku“ iki tam tikro, teisės aktų nustatyto amžiaus, o, šiam suėjus, tampa pilnamečiu, t. y. visateisiu tam tikrų teisinių santykių subjektu, atsakingu už savo prisiimtus įsipareigojimus ir jų vykdymą. Taigi atrodytų, kad kalbėdami apie žmogaus, kaip teisinių santykių subjekto, vystymąsi, turėtume vadovautis principu, kad „viena seka paskui kitą“. Vis dėlto teisė negali būti kuriama atsietai nuo tų socialinių santykių, kuriems reguliuoti ji skirta, ir praktika rodo, kad dažnai tam tikros teisinės kategorijos turi būti aiškinamos remiantis jų socialine kilme.

Jungtinių tautų vaiko teisių apsaugos konvencijos 1 straipsnyje yra įtvirtinta, kad vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jeigu pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau¹⁴. Iš esmės analogiška vaiko samprata nustatyta ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnyje¹⁵. CK 2.5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas (civilinis veiksnumas) atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų¹⁶.

CK 2.8 straipsnio normos nustato, kad nepilnamečiai asmenys nuo 14 iki 18 metų turi dalinį civilinį veiksnumą, t. y. jie gali sudaryti sandorius, turėdami savo tėvų (rūpintojų) sutikimą, turi teisę savarankiškai disponuoti savo pajamomis ir turtu, jie atsako pagal savo sutartines prievolės. CK 2.9 straipsnis įtvirtinta emancipacijos institutą, kurio esmė yra ta, kad vaikas, sulaukęs 16 metų, gali būti pripažintas visiškai veiksnium. Tokį pripažinimą gali atlikti tik teismas, esant šioms nustatytoms sąlygoms: 1) nepilnametis turi būti sulaukęs 16-os metų; 2) yra jo noras (sutikimas) pripažinti jį visiškai veiksnium; 3) įrodymai patvirtina, kad nepilnametis yra visiškai savarankiškas, sugeba tvarkyti savo turtą, todėl yra pagrindo leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ir vykdyti visas civilines pareigas¹⁷. CK 3.14 straipsnyje yra nustatyti atvejai, kada asmeniui leidžiama sudaryti santuoką, nors jis dar nėra sulaukęs 18-os metų. Pavyzdžiui,

¹⁴ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija// Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-150.

¹⁵ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 36-1340.

¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002.

nėštumo atveju asmuo gali tuoktis ir nesulaukęs 16-os metų. Sudarę santuoką nepilnamečiai prižįstami visiškai veiksniais (CK 2.5 straipsnio 2 dalis).

Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 13 straipsnyje nustatyta, kad nepilnamečiams nuo šešiolikos iki aštuoniolikos metų, padariusiems administracinius teisės pažeidimus, taikomos bendros administracinės atsakomybės nuostatos su atitinkamuose ATPK straipsniuose nustatytais ypatumais, o tam tikrais atvejais už nepilnamečių nuo keturiolikos iki šešiolikos metų padarytus pažeidimus administracinė atsakomybė traukiami tėvai arba globėjai (rūpintojai)¹⁸. Remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13 straipsniu, asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus nuo 16-os metų, o padaręs sunkų nusikaltimą – nuo 14-os metų¹⁹. Atitinkamai nepilnametis asmuo visišką darbinį teisnumą ir galėjimą savo veiksmais įgyti darbo teises bei sukurti darbo pareigas (darbinis veiksnumas) įgyja, sulaukęs 16-os metų (Lietuvos Respublikos darbo kodekso 13 straipsnio 2 dalis)²⁰.

Remdamiesi išvardytomis teisės aktų nuostatomis, galime daryti keletą išvadų. Pirmoji būtų tokia, kad asmuo tampa pilnamečiu sulaukęs 18-os metų. Antra, tam tikrais įstatymų nustatytais atvejais asmens galėjimas prisiimti visas (emancipacija, santuokos sudarymas) arba kai kurias teises ir pareigas (būti tam tikrų teisinių santykių subjektu) pripažįstamas ir anksčiau, atitinkamai, jam gali kilti teisinė atsakomybė už netinkamą prisiimtų įsipareigojimų vykdymą ar padarytą teisės pažeidimą, dažniausiai įtvirtinamos amžiaus ribos yra 14 ir 16 metų. Vis dėlto turime pastebėti, kad aptartuose teisės aktuose kalbama apie „nepilnamečius asmenis“, o ne apie „pilnametį vaiką“. Taigi, trečioji išvada yra ta, kad teisės aktai aiškiai įtvirtina amžiaus ribą, kurią pasiekęs asmuo yra laikomas pilnamečiu, taip pat išimtis, kada nepilnametis asmuo visa apimtimi ar iš dalies gali būti teisinių santykių dalyviu ar teisinės atsakomybės subjektu, tačiau „pilnamečio vaiko“ sąvokos neapibrėžia.

Mūsų nuomone, tokias išvadas galima paaiškinti tuo, kad „pilnamečio vaiko“ sąvoka yra vartojama tik tada, kai kalbame apie gana siaurą civilinės teisės reguliuojamų visuomeninių santykių sritį – tėvų ir vaikų tarpusavio išlaikymo teises ir pareigas. Šeimą sudaro asmenys, paprastai tėvai ir vaikai, kuriuos sieja giminystės ryšiai ir kurie saistomi tam tikrų tarpusavio teisių ir pareigų. Priklausomai nuo vaikų ar tėvų amžiaus ir kitų aplinkybių gali kisti jų teisinė padėtis, atitinkamai – tarpusavio teisės ir pareigos, tačiau socialinis statusas visada išliks tas pats, t. y. vaikai, net ir sulaukę įstatymo nustatyto pilnametystės amžiaus, taip pat iki pilnametystės sudarę santuoką ar teismo tvarka pripažinti visiškai veiksniais (emancipacija) bus laikomi savo tėvų vaikais, o tėvai - savo vaikų tėvais. Taigi mūsų analizuojamu atveju svarbu suvokti, kad šeima visų

¹⁸ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas//Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.

¹⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

²⁰ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.

pirma yra ne teisinė, o socialinė kategorija, todėl yra specifinė, ir tam tikrų šeimos teisės nuostatų suvokimas neatsiejamas, kaip jau minėta, nuo jų socialinės kilmės. Remdamiesi tuo, kas pasakyta, galėtume daryti išvadą, kad sąvoka „pilnametis vaikas“ plačiąja prasme turėtų būti suprantama kaip kategorija, nurodanti, kad asmuo yra sulaukęs įstatymo nustatyto amžiaus, nuo kurio laikomas įgijęs visišką civilinį veiksnumą, arba įstatymo nustatyta tvarka pripažintas visiškai veiksnium (emancipacija, santuokos sudarymas) dar iki pilnametystės, kartu apibrėžianti jo socialinį statusą, t. y. kad asmuo yra šeimos narys - tėvų vaikas.

Apibendrinami šį poskyrį, turime pažymėti, kad „pilnamečio vaiko“ sampratos teisės aktai tiesiogiai nereglamentuoja. Pilnamečiu, t. y. visiškai veiksnium, laikomas asmuo, sulaukęs 18-os metų, visiškas veiksnumas taip pat pripažįstamas tiems asmenimis, kurie iki pilnametystės sudaro santuoką ar yra emancipuojami. Tuo tarpu „vaiko“ sąvoka turėtų būti aiškinama, atsižvelgiant į jos socialinę kilmę. Vaikas, nepriklausomai nuo jo teisinės padėties, siejamos su tam tikru amžiumi, pasikeitimo, visada bus savo tėvų vaiku.

1.2 Pilnamečių vaikų išlaikymo instituto įtvirtinimas Lietuvos šeimos teisėje

Pilnamečių vaikų išlaikymo instituto Lietuvos šeimos teisėje įtvirtinimas nesietinas išimtinai su naujojo Civilinio kodekso (2000 m. liepos 18 d.) priėmimu. Jau 1969 m. Santuokos ir šeimos kodekso Trečiojo skyriaus „Šeima“ dešimtojo skirsnio „Alimentinės tėvų pareigos“ 80 straipsnyje buvo nustatyta, kad tėvai privalo išlaikyti savo nepilnamečius vaikus ir paramos reikalingus nedarbingus pilnamečius vaikus. Išlaikymą pilnamečiams vaikams priteisdavo teismas, „vadovaudamasis materialine ir šeimine tėvų ir reikalaujančių mokėti alimentus vaikų padėtimi“, o taip pat atsižvelgdamas „į asmens, reikalaujančio mokėti alimentus, galimybę gauti išlaikymui lėšų iš savo sutuoktinio ir vaikų, pagal įstatymą privalančių jį išlaikyti“²¹. Įdomu pastebėti, kad ne tik tėvai turėjo pareigą išlaikyti paramos reikalingus nedarbingus pilnamečius vaikus. Tokia pareiga buvo įtvirtinta pilnamečiams broliams ir seserims, taip pat seneliams, turintiems pakankamai lėšų, ir galėdavo būti įgyvendinama, kai nedarbingi pilnamečiai paramos reikalingi broliai ir seserys neturėjo tėvų, sutuoktinių ir vaikų, pagal įstatymą privalančių juos išlaikyti, arba negalėdavo gauti iš jų reikiamo išlaikymo (Santuokos ir šeimos kodekso 97, 99 straipsniai).

Taigi iki naujojo Civilinio kodekso priėmimo galiojusio Santuokos ir šeimos kodekso nuostatos ne tik įtvirtino išlaikymo paramos reikalingiems nedarbingiems pilnamečiams vaikams priteisimo galimybę, tačiau ir nustatė šios nuostatos taikymo kriterijus.

²¹ Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas//Valstybės žinios. 1969, Nr. 21-186.

Įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui (2000 m. liepos 1 d.), III knygos „Šeimos teisė“ XII skyriuje „Turtinės vaikų ir tėvų tarpusavio pareigos“ antrajame skirsnyje „Vaikų ir tėvų tarpusavio išlaikymo pareigos“ buvo išdėstytos nuostatos, reglamentuojančios nepilnamečių vaikų išlaikymo institutą, tarp kurių įtvirtina ir tokia, kad „išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, kai vaikas yra nedarbingas dėl invalidumo, kuris jam nepilnamečiui nustatytas“. Nepaisant formuluotės pakeitimo ir taikymo galimybės siauresniam subjektų ratui (konkrečiai tai aptarsime tolesniame poskyryje), iš esmės ši nuostata nesiskyrė nuo mūsų aptartosios, kuri buvo įtvirtinta galiojusiam Santuokos ir šeimos kodekse. Vis dėlto priešingai nei Santuokos ir šeimos kodekse, Civiliniame kodekse nebuvo įtvirtintos atskiros nuostatos, nustatančios neįgaliems nuo vaikystės pilnamečiams nedarbingiems asmenims priteistino išlaikymo dydžio, taip pat tokio išlaikymo priteisimo būtinybę pagrindžiančių kriterijų.

Vis dėlto daugiausiai valdžios institucijų ir visuomenės dėmesio sulaukė Seimo 2004 m. lapkričio 11 d. priimto (ir 2004 m. lapkričio 26 d. įsigaliojusio) Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymo²² 1 straipsniu pakeista CK 3.194 straipsnio 3 dalis, kuri buvo papildyta nuostata, kad „išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, <...> kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų.“. Tokia nuostata reiškė, kad buvo sukurtas naujas, iki tol teisės sistemoje neegzistavęs paramos reikalingų pilnamečių vaikų, besimokančių vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, išlaikymo institutas²³.

Pažymėtina, kad siūlymai pakeisti pilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančias teisės normas (jas papildyti) buvo pateikti jau 2001 metais²⁴. Pirmojo įstatymo pakeitimo projekto aiškinamajame rašte naujųjų pataisų priėmimo būtinybė pagrįsta gana lakoniškai: „pilnamečiai vaikai, kurie mokosi vidurinių, aukštųjų, aukštesniųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, taip pat yra doktorantai, tačiau ne vyresni negu 24 metai ir kurių vienas iš tėvų yra miręs, yra finansiškai geresnėje padėtyje nei tokie patys jų bendraamžiai iš išsituokusių šeimų. Pagal dabar veikiančius teisės aktus mirusių tėvų besimokantys pilnamečiai vaikai iki 24 metų gauna valstybės paramą, kaip maitintojo netekusieji, o išsituokusių šeimų gyvi kartu su vaiku negyvenantys tėvai yra įpareigojami išlaikyti tik nepilnamečius vaikus“²⁵. Galime manyti, kad projekto aiškinamajame rašte buvo pasiremta tuo metu galiojusios Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo

²² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymas//Valstybės žinios. 2004, Nr. 171-6319.

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

²⁴ Civilinio kodekso 3.192, 3.193, 3.194, 3.195, 3.196 ir 3.199 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147781; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

²⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso III knygos 3.192-3.196 straipsnių bei 3.199 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147784; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

redakcijos 35 straipsnio 2 dalimi, kurioje buvo įtvirtinta, kad nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, aukštesniųjų, profesinių bei vidurinių mokyklų dieninių skyrių studentai ir moksleiviai turi teisę gauti našlaičių pensiją iki šių mokyklų baigimo, bet ne ilgiau kaip iki jiems sukaks 24 metai²⁶. Reikia pažymėti, kad pateikto įstatymo pakeitimo projekto aiškinamajame rašte neatkreiptas dėmesys į tai, kad našlaičių pensiją turi teisę gauti ne visi našlaičiais likę asmenys, o tik tie, kurių tėvas (tėvai) iki mirties buvo įgijęs (įgiję) Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatytą teisę gauti valstybinę socialinio draudimo invalidumo pensiją (jei būtų tapęs invalidu) ar senatvės pensiją arba tokią pensiją gavo (Įstatymo 34 straipsnis).

Pateiktas Civilinio kodekso nuostatų, reglamentuojančių pilnamečių vaikų išlaikymą, pakeitimo projektas įvertintas prieštarinčiai. Siekdami išvengti nuomonių pasikartojimo, manome, kad įvairių valstybės institucijų ir visuomenės atstovų pateiktus kritikos argumentus tikslinga aptarti suskirstant juos į keletą grupių:

*1. Paramos reikalingų pilnamečių vaikų, besimokančių vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, išlaikymo institutas neatitinka teisinio reglamentavimo, nustatančio pilnamečių vaikų veiksnumą*²⁷. Projekto rengėjai buvo kritikuojami, kad neatsižvelgė į tai, jog asmeniui sulaukus pilnametystės, jis įgyja visišką civilinį veiksnumą, t. y. gali savo veiksmais įgyti visas civilines teises ir vykdyti visas civilines pareigas. Pagal įstatymo projektą tėvai įpareigojami materialiai išlaikyti savo pilnamečius vaikus, kai vaikai nedarbingi dėl invalidumo arba mokosi (studijuoja), iki jiems sukanka 24 metai. Dėl to, projekto „kritikų“ nuomone, išeitų, kad besimokantis (studijuojantis) vaikas pilnametystės sulauktų, ir atitinkamai taptų veiksnium būdamas 24 metų. Kartu buvo pastebėta, kad atitinkamų nuostatų, reglamentuojančių asmens veiksnumą, keisti nesiūloma. Be to, pažymėta ir tai, kad, neapribojus pilnamečių vaikų veiksnumo, jie gali piktnaudžiauti jiems suteikta galimybe gauti tėvų išlaikymą.

*2. Projekto nuostatos nesuderinamos su Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatomis*²⁸. Ši kritikos argumentų grupė buvo siejama su tuo, kad Jungtinių Tautų vaiko teisių apsaugos konvencija yra skirta vaikų teisių apsaugai ir pagalbai jiems (įskaitant ir vaikų materialinį aprūpinimą), o pagal šios Konvencijos 1 straipsnį, minėta, vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų. Dėl to, valdžios institucijų atstovų nuomone, neaišku, kaip turėtų būti vertinamas pilnamečių besimokančių vaikų išlaikymas šios Konvencijos nuostatų kontekste.

²⁶ Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas//Valstybės žinios. 1994, Nr. 59-1153.

²⁷ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto Pagrindinio komiteto išvada [Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=243271)// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=243271; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

²⁸ Ten pat.

3. *Pilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančių teisės normų priešprieša vaikų pareigai išlaikyti savo tėvus*²⁹. Didelių abejonų valdžios institucijų ir visuomenės atstovams sukėlė pateikto įstatymo pakeitimo projekto atitiktis Konstitucijos 38 straipsniui, kuriame nustatyta vaikų pareiga globoti tėvus senatvėje, taip pat Civilinio kodekso 3.205 straipsnio 1 daliai, įtvirtinančiai pilnamečių vaikų pareigą išlaikyti savo tėvus. Buvo pabrėžiama, kad siekiama įtvirtinti besimokančių paramos reikalingų pilnamečių vaikų išlaikymo nuostata paneigiamas bendrasis Civiliniame kodekse nustatytas principas, kad tėvai privalo materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus (CK 3.192 straipsnis).

4. *Neaiškūs pilnamečių asmenų, kuriems išlaikymas priteistinas, atrankos, taip pat išlaikymo priteisimo kriterijai*³⁰. Išvadas dėl projekto teikusių asmenų nuomone, neaišku, kodėl projekte pasirinktos tik dvi „paramos reikalingų pilnamečių vaikų“ grupės; į projekto nuostatą neįtraukti bedarbiai (įsiregistravę darbo biržoje) vaikai ir kt. grupės, taip pat neatsižvelgta į tai, kad pilnametis asmuo gali dirbti, gauti įvairias valstybės skiriamas socialines pašalpas, kompensacijas už komunalines paslaugas ir pan. Prof. Mikelėno nuomone, apskirtai tokio pilnamečių vaikų išlaikymo instituto įvedimas skatintų „išlaikytinio mąstymą ir nesavarankiškumą“³¹.

5. *Nepagrįstas civilinės ir socialinės apsaugos teisės tapatinimas*³². Šios grupės argumentai buvo grindžiami tuo, kad socialinės apsaugos teisė yra viešosios teisės dalis, kuri nustato valstybės paramą ir pilnamečiams asmenims, ir ne tik tiems, kurie mokosi. Ši parama yra nustatoma remiantis visiškai kitais kriterijais, nei remiasi civilinė teisė, nustatydamą tėvų pareigą išlaikyti nepilnamečius vaikus. Valstybė, atsižvelgdama į savo finansinius pajėgumus, gali nustatyti socialinės paramos sistemą visiems besimokantiems, dėl to, projekto „kritikų“ nuomone, nereikia keisti CK nuostatų. Be to, pažymėta, kad pagal socialinę paramą reglamentuojančius įstatymus ir kitus teisės aktus, vienas gyvenantis sutuoktinio neturintis pilnametis asmuo prilyginamas šeimai. O mažas pajamas turinčioms šeimoms valstybė teikia piniginę ir kitokią socialinę paramą: skiria ir moka socialines ir vienkartinės pašalpas, iš dalies kompensuoja mokesčius už komunalines paslaugas ir kt.

6. *Europos Sąjungos valstybėse galioja bendras principas, kad tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus galioja tik iki vaikas sulauks pilnametystės*³³. Vienas iš išvadas teikusių institucijų kritikos argumentų buvo tas, kad didžiojoje dalyje Europos Sąjungos valstybių pilnamečio vaiko išlaikymas nenustatytas. Kai kuriose valstybėse teismui yra suteikiama diskrecijos

²⁹ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto Pagrindinio komiteto išvada [Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=243271)// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=243271; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

³⁰ Ten pat.

³¹ Ten pat.

³² Ten pat.

³³ Ten pat.

teisė priteisti išlaikymą ir sulaukusiam pilnametystės, tačiau tik išimtiniais atvejais, ir tik tada, kai jis mokosi vidurinėje mokykloje, o ne aukštojoje mokykloje ar doktorantūroje.

Žinoma, išvardijome tik pagrindines, esmines, pastabas, kurios buvo pateiktos dėl paramos reikalingų besimokančių pilnamečių vaikų išlaikymo instituto įtvirtinimo Civiliniame kodekse. Nepaisant to, kad pateikti kritikos argumentai parodė, jog trūko aiškaus ir nuoseklaus besimokančių ir paramos reikalingų vaikų išlaikymo instituto pagrindimo ir nebuvo iš esmės atsižvelgta į tai, kokių teisinių pasekmių gali sukelti tokio instituto įtvirtinimas, šis projektas vertintinas teigiamai tuo aspektu, kad jame į pilnamečių vaikų išlaikymo institutą žvelgta sistemiškai, t. y. buvo siūloma keisti ne tik vieną nuostatą - CK 3.194 straipsnio 3 dalį, bet atitinkamai papildyti ir išlaikymo priteisimo nepilnamečiams vaikams kriterijus, dydį ir kt. reglamentuojančias teisės normas, nustatant, kad jos taikytinos ir pilnamečių vaikų išlaikymo priteisimui. Vis dėlto Civilinio kodekso 3.192, 3.193, 3.194, 3.195, 3.196 ir 3.199 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui pritarta nebuvo, 2004 m. spalio 19 d. Seimui pateiktas svarstyti naujas CK 3.194 straipsnio 3 dalies pakeitimo projektas. Būtina pabrėžti, kad šiuo projektu buvo pasiūlyta pakeisti tik vieną, būtent CK 3.194 straipsnio 3 dalies nuostatą, joje įtvirtinant tokį reglamentavimą, koks jis ir yra dabar, t. y., kad „išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, <...> kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų“.

Kaip jau minėjome, ši nuostata 2004 m. lapkričio 11 d. buvo patvirtinta ir įsigaliojo 2004 m. lapkričio 26 d.

Taigi iš esmės lieka nusistebėti, kodėl, nors ir pateikus daug argumentų, dėl kurių siūlomas įtvirtinti paramos reikalingų besimokančių pilnamečių vaikų išlaikymo institutas yra konceptualiai tobulintinas ir apskritai svarstyтина galimybė jo atsisakyti, jis buvo įtvirtintas be pakeitimų. Kriterijų į kuriuos teismas turi atsižvelgti, priteisdamas išlaikymą pilnamečiams vaikams, paieška, palikta teismų praktikai. Juos apžvelgsime kitame poskyryje.

Apibendrinami šį poskyrį turime pabrėžti tai, kad pilnamečių vaikų išlaikymo institutas, kaip toks, nėra kartu su naujuoju Civiliniu kodeksu šeimos teisėje įsitvirtinusi naujovė. Jau 1969 m. Santuokos ir šeimos kodekso Trečiojo skyriaus „Šeima“ dešimtojo skirsnio „Alimentinės tėvų pareigos“ 80 straipsnyje buvo nustatyta, kad tėvai privalo išlaikyti savo nepilnamečius vaikus ir paramos reikalingus nedarbingus pilnamečius vaikus. Iš esmės nauja laikytina Seimo 2004 m. lapkričio 11 d. priimto (ir 2004 m. lapkričio 26 d. įsigaliojusio) Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 straipsniu pakeista CK 3.194 straipsnio 3 dalis, kuri buvo papildyta nuostata, kad „išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, <...> kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne

vyresnis negu 24 metų“. Šios nuostatos projektas buvo svarstomas trejus metus, pateikta daug kritikos argumentų, tačiau esminių pakeitimų atlikta nebuvo ir Lietuvos šeimos teisėje įtvirtintas gana neaiškus, daugiaprasmis ir keliantis daug klausimų pilnamečių reikalingų paramos besimokančių vaikų išlaikymo institutas.

1.3 Išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimo sąlygos

CK 3.194 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas pilnamečių vaikų išlaikymo institutas nėra universalus, t. y. toks, kuris būtų taikomas neapibrėžtam pilnamečių vaikų ratui. Iš esmės nurodyta nuostata įtvirtina dvi pilnamečių vaikų grupes, kurios turi teisę (įstatymo nustatyto reglamentavimo prasme) į išlaikymą: 1) vaikai, kurie yra nedarbingi dėl neįgalumo³⁴, kuris jiems nepilnamečiams nustatytas; 2) vaikai, kuriems reikalinga parama, jie mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresni kaip 24 metų. Toliau aptarsime kiekvieną iš šių grupių detaliau, išanalizuodami kiekvienai jų nustatytas išlaikymo priteisimo sąlygas.

Pilnamečiai vaikai, kurie yra nedarbingi dėl neįgalumo, kuris jiems nepilnamečiams nustatytas. Aptariamoje nuostatoje galėtume išskirti tokias sąlygas: 1) pilnametis vaikas; 2) jis yra nedarbingas dėl neįgalumo; 3) neįgalumas vaikui turi būti nustatytas dar iki pilnametystės. Toliau aptarsime mūsų išskirtų sąlygų prasmę.

Pilnametis vaikas

Pilnamečio vaiko sąvoką aptarėme šio skyriaus pirmajame poskyryje, tačiau turime atskirai paanalizuoti, kaip ši sąvoka aiškinama tėvų išlaikymo priteisimo jų pilnamečiams vaikams teisinių santykių kontekste. Pirmajame šio skyriaus poskyryje minėjome, kad visišką veiksnumą asmuo įgyja: 1) sulaukęs pilnametystės, t. y. 18-os metų; 2) kai jis emancipuojamas (teismo sprendimu pripažįstamas visiškai veiksnium dar iki pilnametystės); 3) iki pilnametystės sudarydamas santuoką. Taigi kyla klausimas, kokias teises į tėvų išlaikymą turi emancipuoti ar santuokoje gyvenantys nepilnamečiai vaikai, t. y. ar jiems turi būti taikomos nepilnamečių ar pilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančios teisės normos? Visų pirma, būtina pabrėžti, kad tiek emancipacija, tiek santuokos iki pilnametystės sudarymas reiškia, kad vaikai įgyja teisę visiškai savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ir vykdyti pareigas. Kaip pažymi I. Kudinavičiūtė, analizuodama emancipacijos institutą Lietuvoje, „vaikai iki pilnametystės ar emancipacijos yra prižiūrimi tėvų (rūpintojų), kurie ir užtikrina nepilnamečių vaikų teisių įgyvendinimą. Vaikui, sulaukusiam

³⁴ CK 3.194 straipsnio 3 dalyje vartojama sąvoka „invalidumas“, tačiau, atsižvelgdami į šiuo metu galiojančią Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo redakciją (2010 m. balandžio 29 d.), toliau magistro baigiamajame darbe kaip aktualią vartosime sąvoką „neįgalumas“.

pilnametystės ar tapusiam veiksniui, tėvų (rūpintojų) teisės ir pareigos pasibaigia, t. y. nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą, savo teises gina ir pareigas vykdo pats³⁵. Tiesa, įdomu pastebėti, kad CK 3.194 straipsnio 4 dalyje, nustatančioje priteisto išlaikymo išieškojimo nutraukimo pagrindus, tarp kitų pagrindų įtvirtinta, kad išlaikymo išieškojimas nutraukiamas, jeigu vaikas sulaukia pilnametystės, taip pat, jeigu jis emancipuojamas. Nepilnamečio vaiko santuokos sudarymas nenustatomas kaip vienas iš priteisto išlaikymo išieškojimo nutraukimo pagrindų. Kadangi CK nuostatos, reglamentuojančios asmenų veiksnumą, įtvirtina, kad visišką veiksnumą nepilnametis vaikas įgyja sudarydamas santuoką, tai, mūsų nuomone, reiškia, kad priteisto išlaikymo išieškojimas nuo santuokos sudarymo dienos turėtų būti nutraukiamas, o ta aplinkybė, kad įstatymo leidėjas neįtvirtino tokios situacijos kaip savarankiško išlaikymo išieškojimo nutraukimo pagrindo, laikytina teisinio reglamentavimo spraga.

Taigi remdamiesi tuo, kas pasakyta, galėtume daryti išvadą, kad nuo tos dienos, kai įsiteisėja teismo sprendimas emancipuoti nepilnametį asmenį arba nepilnametis asmuo sudaro santuoką, tėvai nebeturi pareigos jo išlaikyti, t. y. CK nuostatos, nustatančios, kad tėvai privalo išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taip pat, kad teismas išlaikymą priteisia, kol vaikas taps pilnamečiu, tokiais atvejais netaikomos. Vis dėlto tokią išvadą reikėtų patikslinti. Pagal šiuo metu galiojančias CK nuostatas nepilnamečio emancipacija nelaikoma nekintančiu asmens statusu, t. y. jeigu nustatomos aplinkybės, kad visiškai veiksniumi pripažintas nepilnametis savarankiškai įgyvendindamas savo teises ir vykdydamas pareigas daro žalą savo ar kitų asmenų teisėms ar teisėtiems interesams, teismas pagal nepilnamečio tėvų ar globos (rūpybos) institucijų pareiškimą gali panaikinti savo sprendimą pripažinti nepilnametį veiksniumi (CK 2.9 straipsnio 2 dalis). Tokiu atveju yra atkuriamą iki emancipacijos procedūros buvusi padėtis, t. y. tėvams vėl grąžinamos pareigos prižiūrėti vaiką. Tai reiškia, kad nuo teismo sprendimo panaikinti sprendimą dėl nepilnamečio vaiko pripažinimo veiksniumi įsiteisėjimo dienos, nepilnametis vaikas vėl įgis teisę reikalauti tėvų išlaikymo pagal nepilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančias teisės normas. Pažymėtina, kad nepilnamečio asmens sudarytos santuokos nutraukimo ar pripažinimo negaliojančia atveju, nepilnametis vaikas visišką veiksnumą nepraranda. CK 2.5 straipsnio 2 dalyje aiškiai įtvirtinta, kad jeigu santuoka nutraukiama ar pripažįstama negaliojančia dėl priežasčių, nesusijusių su santuokiniu amžiumi, nepilnametis įgyto visišką veiksnumą nenustoja. Dėl tokio skirtingo emancipuotų ir santuoką sudariusių nepilnamečių asmenų teisinio statuso reglamentavimo tikslingumo galima būtų ginčytis, tačiau, jį išanalizavę, galime daryti tokias išvadas: emancipuoti ir sudarę santuoką nepilnamečiai vaikai nebeturi teisės į tėvų išlaikymą pagal nepilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančias teisės normas, išskyrus, jeigu emancipacija panaikinama arba

³⁵ Kudinavičiūtė I. Nepilnamečių emancipacija: nuolatinis ar eksperimentinis statusas//Jurisprudencija. 2002, T. 31 (23). P. 119.

santuoka nutraukiama ar pripažįstama negaliojančia dėl priežasčių, susijusių su santuokiniu amžiumi.

Dabar reikia pasvarstyti klausimą, ar tokie vaikai turi teisę į išlaikymą pagal pilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančias teisės normas? Mūsų nuomone, atsakymas būtų teigiamas. Nors, pavyzdžiui, vienas iš aspektų, kurį turi įvertinti teismas, sprendamas dėl nepilnamečio vaiko emancipacijos, yra jo pasirengimas savarankiškai gyventi visuomenėje, t. y. ar jis turi darbą, turto, kitų pajamų ir pan., ir atrodytų, kad emancipuoto nepilnamečio vėlesnis kreipimasis į teismą dėl tėvų išlaikymo priteisimo prieštarautų emancipacijos esmei, tačiau vienokia situacija gali būti asmens emancipacijos ar santuokos sudarymo metu, o kitokia – jau praėjus tam tikram laikotarpiui. Pavyzdžiui, tarkime, kad emancipuotas nepilnametis neatlieka veiksmų, kurie tėvų ar globos institucijos pareiškimu teismo būtų pripažinti kaip darantys žalą jo ar trečiųjų asmenų interesams ir sudarytų pagrindą emancipacijai panaikinti, tačiau dėl įmonės reorganizacijos netenka darbo, kuris yra nepilnamečio pajamų šaltinis. Mūsų nuomone, tokiu atveju, emancipuotam nepilnamečiam atitinkant kitas tėvų išlaikymo pilnamečiams asmenims priteisimo sąlygas, išlaikymas jam turėtų būti priteisiamas. Analogiškos pozicijos laikytumėmės ir dėl susituokusio ar išsiskyrusio, bet ne dėl priežasčių, susijusių su santuokiniu amžiumi, nepilnamečio vaiko. Žinoma, tuo atveju, jeigu emancipacija būtų panaikinta ar santuoka nutraukiama (pripažįstama) negaliojančia dėl priežasčių, susijusių su santuokiniu amžiumi, tai priteisto išlaikymo kaip pilnamečiams vaikams išieškojimas (teikimas) turėtų būti būtų nutraukiamas, o tėvai vėl įgytų pareigą teikti vaikams išlaikymą, remdamiesi nepilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančiomis CK nuostatomis. Pažymėtina, kad konkrečių nuostatų, reglamentuojančių tokias situacijas, CK neįtvirtinta.

Nedarbingas dėl neįgalumo, kuris jam nepilnamečiam nustatytas

„Neįgalumo“ ir „nedarbingumo“ sampratas mums padeda atskleisti Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (toliau – ir Įstatymas)³⁶. Pagal šio Įstatymo 2 straipsnio 6 dalį neįgalumas - dėl asmens kūno sandaros ir funkcijų sutrikimo bei nepalankių aplinkos veiksnių sąveikos atsiradęs ilgalaikis sveikatos būklės pablogėjimas, dalyvavimo visuomenės gyvenime ir veiklos galimybių sumažėjimas. Neįgaliu laikomas asmuo, kuriam Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo tvarka nustatytas neįgalumo lygis arba 55 procentų ir mažesnis darbingumo lygis, arba specialiųjų poreikių lygis (Įstatymo 2 straipsnio 8 dalis). Neįgalumas gali būti trijų lygių – sunkus, vidutinis ir lengvas. Šie lygiai skiriami pagal asmens būklę, t. y., ar asmuo gali pats savimi pasirūpinti (reikalinga nuolatinė, nenuolatinė kitų žmonių priežiūra), koku mastu yra sumažėjusios galimybės ugdytis, dalyvauti, veikti. Neįgalumo lygis nustatomas asmenims iki 18-os metų, išskyrus asmenis, kurie yra

³⁶ Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas//Valstybės žinios. 1991, Nr. 36-969.

(buvo) draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu (Įstatymo 19 straipsnio 1 dalis), kitaip tariant, kurie dirbo privačiose ar valstybinėse institucijose.

Vyresniems kaip 18-os metų asmenims gali būti nustatomas nedarbingumo lygis (Įstatymo 20 straipsnio 2 dalis). Darbingumo lygis – asmens pajėgumas įgyvendinti anksčiau įgytą profesinę kompetenciją ar įgyti naują profesinę kompetenciją arba atlikti mažesnės profesinės kompetencijos reikalaujančius darbus (Įstatymo 2 straipsnio 3 dalis). Remiantis Įstatymo 20 straipsnio 7 dalimi, asmens darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 punktu intervalais, t. y.: 1) jei asmeniui nustatoma 0–25 procentų darbingumo, asmuo laikomas nedarbingu; 2) jei asmeniui nustatoma 30–55 procentų darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu; 3) jei asmeniui nustatoma 60–100 procentų darbingumo, asmuo laikomas darbingu.

Pagal Įstatymo 2 straipsnio 10 dalį specialūs poreikis – specialiosios pagalbos reikmė, atsirandanti dėl asmens įgimtų ar įgytų ilgalaikių sveikatos sutrikimų (neįgalumo ar darbingumo netekimo) ir nepalankių aplinkos veiksnių. Specialieji neįgaliųjų poreikiai ir jų lygis nustatomi ir specialieji poreikiai tenkinami neatsižvelgiant į neįgaliųjų amžių, neįgalumo lygį ar darbingumo lygį ir siekiant užtikrinti lygias teises ir galimybes visose gyvenimo srityse (Įstatymo 24 straipsnio 1 dalis). Specialieji poreikiai ir jų lygis nustatomi tokiose pagrindinėse neįgaliųjų veiklos srityse: buityje ir asmeniniame gyvenime, ugdymo srityje, darbinėje veikloje, visuomeniniame gyvenime (Įstatymo 24 straipsnio 2 dalis).

Remiantis išvardytomis nuostatomis, galime daryti išvadą, kad aptariama Civilinio kodekso nuostata, kad išlaikymas priteisiamas tik nedarbingiems dėl neįgalumo, kuris jiems nepilnamečiams nustatytas, pilnamečiams vaikams, reiškia, kad, nors, sulaukęs pilnametystės asmuo prarastų darbingumą, t. y. jam būtų nustatytas 55 procentų ir mažesnis nedarbingumo lygis ir (arba) jam atsirastų specialiųjų poreikių ir pagal įstatymą jis būtų laikomas neįgaliu, jis neturėtų teisės reikalauti priteisti išlaikymą iš savo tėvų. Mūsų nuomone, tokia nuostata nėra teisinga, nes žemas darbingumo lygis parodo, kad asmuo nėra pajėgus save išlaikyti, atlikdamas tam tikrą darbą pagal savo kompetencijas ir sugebėjimus, ir jam gali būti reikalinga parama. CK 3.194 straipsnio 3 dalies nuostatos dalis, kurią mes analizuojame, turėtų būti taikoma visiems neįgaliems nedarbingiems pilnamečiams vaikams, t. y. kuriems nustatytas neįgalumo lygis arba 55 procentų ir mažesnis darbingumo lygis, arba specialiųjų poreikių lygis. Įstatymų leidėjas turėtų pasirinkti tokį teisinio reglamentavimo būdą, kuris užtikrintų, jog tam tikros socialinės grupės atstovų interesai būtų ginami vienodai. Šiuo metu nustatytu reglamentavimu dalis nedarbingų neįgalių pilnamečių vaikų neturi teisės reikalauti priteisti jiems išlaikymą, tačiau įstatymų leidėjas nepagrindžia, kodėl toks skirtumas yra daromas. V. Vitkevičiaus nuomone, toks reglamentavimas ne tik nederu su

įstatyme (CK 1.5 straipsnyje) įtvirtintais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, bet ir yra antihumaniškas³⁷.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, priteisiant pilnamečiams neįgaliems vaikams išlaikymą išskiriama ne tik sąlyga, kad vaikas turi būti nedarbingas dėl neįgalumo, bet taip pat kad vaikui turi būti reikalinga parama. Paramos reikalingais pripažįstami tokie pilnamečiai nedarbingi vaikai, kuriems pragyventi nepakanka jų turimų lėšų šaltinių (gaunamų pensijų, pašalpų ir pan.)³⁸. Be to, nustatant išlaikymo dydį atsižvelgiama į tėvų materialinę padėtį ir į vaikų galimybę gauti išlaikymą iš kitų asmenų. Kasacinio teismo praktikoje akcentuojama, kad tėvo (motinos) pareiga yra išlaikyti nedarbingą, paramos reikalingą pilnametį vaiką, o ne kitą iš tėvų, kuris šį vaiką slaugo³⁹.

Įdomu pastebėti, kad teismų praktikoje, dar galiojant Santuokos ir šeimos kodekso nuostatoms, pasitaikydavo atvejų, kada aptariama nuostata siekdavo pasinaudoti ir darbingi bei sveiki, tačiau reikalingi paramos pilnamečiai vaikai. Tokiais atvejais kasacinio teismo pozicija būdavo griežta: Santuokos ir šeimos kodekso 80 straipsnis reiškia, kad pilnametis vaikas, teismine tvarka reikalaujantis priteisti alimentus, turi būti ne tik reikalingas paramos, bet kartu ir nedarbingas⁴⁰.

Taip pat turime atkreipti dėmesį į tai, kad CK 3.194 straipsnio 3 dalies nuostata, jog išlaikymas gali būti priteisiamas tik neįgaliam pilnamečiui vaikui, kurio neįgalumas nustatytas iki pilnametystės, turi įtakos ne tik sprendžiant dėl išlaikymo priteisimo, bet ir dėl asmens teisės į privalomąją palikimo dalį. Remiantis CK 5.20 straipsnio 1 dalimi, palikėjo vaikas, kuriam palikėjo mirties dieną reikalingas išlaikymas, priskiriamas prie asmenų, pagal įstatymą turinčių teisę paveldėti, nepaisant testamentu turinio, pusę tos dalies, kuri kiekvienam iš paveldėtojų tektų paveldint pagal įstatymą, jeigu testamentu neskirta daugiau. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas nurodytą palikimo teisinių santykių reguliavimą, pabrėžė, kad teisę į privalomąją palikimo dalį turi tik tokie palikėjo vaikai, kurie palikėjo mirties dieną atitinka asmens, reikalingo išlaikymo, teisinį statusą ir pažymėjo, kad palikėjo vaiko nedarbingumo dėl neįgalumo faktas, jei neįgalumas nustatytas ne jo nepilnametystės metu (CK 3.194 straipsnio 3 dalis), nepreziumuoja išlaikymo reikalingumo CPK 182 straipsnio 4 punkto prasme. Procesiška tai reiškia, kad neįgalus palikėjo vaikas pagal įstatymą turi teisę į privalomąją palikimo dalį, jei išlaikymo reikalingumas

³⁷ Vitkevičius St. P. Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006.

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Z. B. v. V. B., bylos Nr. 3K-3-1236/2002// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=9397; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje L. G. v. V. G., bylos Nr. 3K-3-1177/2001// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=10906; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

palikėjo mirties dieną įrodytas bendra tvarka (CPK 176, 177, 178 straipsniai)⁴¹. Taigi remdamiesi šiomis kasacinio teismo suformuluotomis taisyklėmis galime daryti tokias išvadas: 1) neįgalumo faktas, jei neįgalumas nustatytas nepilnametystės metu, preziumuoja išlaikymo reikalingumą, kai asmuo siekia įgyvendinti savo teisę į privalomąją palikimo dalį; 2) neįgalus nedarbingas asmuo, kuriam neįgalumas nustatytas jau sulaukus pilnametystės, išlaikymo jam reikalingumą turės įrodinėti bendra CPK nustatyta tvarka. Mūsų nuomone, tokios išvados tik sustiprina išreikštą poziciją, kad šiuo metu galiojanti CK 3.194 straipsnio 3 dalies nuostata sukuria neįgaliams nedarbingiems pilnamečiams vaikams nevienodas sąlygas, užsitikrinti savo materialinę gerovę ne tik šeimos, bet ir paveldėjimo teisinių santykių kontekste.

Pilnamečiai vaikai, kuriems reikalinga parama, jie mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresni kaip 24 metų.

Nepaisant pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reglamentavimo trūkumų, turime pažymėti, kad jau iki Konstitucinio Teismo išaiškinimų, teismai sėkmingai jį taikė praktikoje. Vienoje byloje, kurioje buvo sprendžiamas išlaikymo priteisimo pilnametei Baltarusijoje gyvenančiai šios šalies pilietei, kurios tėvas yra Lietuvos Respublikos pilietis ir gyvena Lietuvoje, klausimas, kasacinis teismas nurodė, kad nors pagal Baltarusijos teisę tėvai neįpareigojami išlaikyti savo pilnamečių vaikų, tačiau užsienio teisės normos netaikomos, jeigu jų taikymas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos bei kitų įstatymų įtvirtintai viešajai tvarkai, imperatyviosioms įstatymo normoms. Kasacinis teismas pabrėžė, kad CK 3.194 straipsnis yra imperatyvi teisės norma ir visi Lietuvos piliečiai privalo ją vykdyti – teikti paramą iki 24 metų amžiaus paramos reikalingiems savo vaikams, kurie mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, o tokios pareigos nevykdymas pripažintinas prieštaraujančiu gerai moralei, teisingumo ir sąžiningumo principams⁴². Taigi teismų praktikoje pilnamečių vaikų išlaikymo institutą reglamentuojančios teisės normos buvo vertinamos kaip imperatyvios, taikomos plačiai, nevengiant peržengti ir nacionalinės teisinės sistemos ribų. Vis dėlto po beveik trejų metų pilnamečių vaikų išlaikymo instituto taikymo praktikoje teismams iškilus rimtų abejonių dėl to, ar jie visada turi priteisti išlaikymą pilnamečiams vaikams, kai jie atitinka įstatymo nustatytas sąlygas, taip pat dėl pilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančių nuostatų atitikties Konstitucijos 38 straipsniui, buvo kreiptasi į Konstitucinį Teismą.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal M. D. pareiškimą pratešti terminą palikimui priimti, bylos Nr. 3K-3-33/2008// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34039; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje I. T. v. I. T., bylos Nr. 3K-7-130/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30785; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

2007 m. birželio 7 d. priimtame Konstitucinio Teismo nutarime padarytos dvi esminės išvados. Pirmoji jų yra tokia, kad CK 3.194 straipsnio 3 dalis neprieštaruja Konstitucijos 38 straipsniui, t. y. nuostatai, jog tėvai privalo išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Antroji išvada buvo tokia, kad CK 3.194 straipsnio 3 dalis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad teismas visais atvejais privalo priteisti (neturi įgaliojimų nepriteisti) tėvų (ar vieno iš jų) išlaikymą paramos reikalingam, vidurinį išsilavinimą jau įgijusiam, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniam skyriuje besimokančiam ir ne vyresniam negu 24 metų pilnamečiam asmeniui, prieštaruja Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, t. y. konstatuota, kad teismas turi diskrecijos teisę spręsti, ar pilnamečiui asmeniui reikalingas išlaikymas, net ir esant įstatymo nustatytoms sąlygoms. Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarime pateikti išaiškinimai turėjo didelę įtaką tolesnei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai, formuojamai pilnamečių vaikų išlaikymo klausimais. Dėl šios priežasties kalbėdami apie sąlygas, kurioms esant pilnamečiams paramos reikalingiems ir besimokantiems vaikams priteistinas išlaikymas, galime jas skirstyti į tiesiogiai įtvirtintas įstatymo ir suformuotas teismų praktikos. Atitinkamai teismų praktikoje suformuotą pilnamečiams vaikams priteistino išlaikymo sąlygų aiškinimą galime analizuoti, atsižvelgdami į tai, ar tokia aiškinimo ir taikymo praktika suformuota iki Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo ar jį priėmus. Žinoma, toks skirstymas sąlyginis, nes, pavyzdžiui, viena iš CK 3.194 straipsnio 3 dalyje nustatytų išlaikymo priteisimo sąlygų yra ta, kad vaikams turi būti reikalinga parama, tačiau nepateikta jokių vertinimo kriterijų, kuriais remiantis teismas galėtų nustatyti, kada tokia parama yra būtina. Toliau šiame poskyryje aptarsime tiek tiesiogiai įstatymo įtvirtintas, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje suformuotas išlaikymo pilnamečiams reikalingiems paramos besimokantiems vaikams priteisimo sąlygas:

Vaikui būtina parama

Paramos reikalingumą apibrėžiančių kriterijų CK neįtvirtina. Esminiai „paramos būtinybės“ kriterijai suformuluoti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Įdomu pastebėti, kad šių kriterijų sąrašas iš esmės išplėstas Konstituciniam Teismui priėmus 2007 m. birželio 7 d. nutarimą. Iš esmės visose kasacinio teismo nutartyse, kuriose sprendžiami pilnamečių besimokančių vaikų teisės į išlaikymą klausimai, yra pabrėžiama, kad paramos būtinumo sąvoka yra vertinamoji ir apie jos buvimą (nebuvimą) teismas sprendžia iš byloje surinktų įrodymų ir kitų byloje nustatytų aplinkybių. Iki Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimo priėmimo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje buvo atsižvelgiama į tokius „paramos būtinybę“ patvirtinančius ar paneigiančius kriterijus 1) vaiko turimą turtą ir pajamas (stipendija, darbo užmokestis už nuolatinį ar sezoninį darbą, pašalpos ir panašiai); 2) vaiko poreikius (mokestis už mokslą, gyvenamosios vietos nuomos mokestis, išlaidos už komunalinius patarnavimus, mokslo

priemonių įsigijimui reikalingos lėšos, maisto, aprangos įsigijimo ir kitokios būtinos išlaidos)⁴³; 3) tėvų turtinę padėtį⁴⁴. Minėta, kad Konstituciniam Teismui priėmus 2007 m. birželio 7 d. nutarimą kriterijų, į kuriuos būtina atsižvelgti, sprendžiant dėl paramos pilnamečiam vaikui būtinybės, sąrašas kasacinio teismo praktikoje išplėstas ir tam tikrais aspektais sugriežtintas. Šiuo metu teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad teismas, sprenddamas dėl išlaikymo priteisimo turi konstatuoti, kad pilnametis vaikas yra išnaudojęs visas protingas galimybes pats pasirūpinti lėšų, reikalingų jo mokymuisi atitinkamoje mokykloje, taip pat ir galimybę gauti valstybės paskolą mokslui finansuoti⁴⁵. Tai reiškia, kad aplinkybė, jog pilnametis vaikas turi mokėti už studijas savaime nepreziūmuoja paramos reikalingumo, kaip galėtume spręsti, buvo laikoma ankstesnėje kasacinio teismo praktikoje. Tačiau sąvoka „visos protingos galimybės“ nėra konkrečiai apibrėžta, o tai reiškia, kad ji laikoma vertinamąją ir teismas konkrečiu atveju turi spręsti, kokios aplinkybės laikytinos atitinkančios šios sąvokos prasmę. Be to, nagrinėjant bylas ir sprendžiant dėl paramos būtinybės, būtina atsižvelgti ne tik į tėvų turtinę padėtį ir gaunamas pajamas, bet ir jų turtines pareigas kitiems asmenims (nepilnamečiams vaikams, kitiems šeimos nariams, išlaikytiniams ir pan.)⁴⁶. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse taip pat pabrėžiama, kad sprendžiant dėl paramos pilnamečiams vaikams nustatymo ir jos dydžio, būtina atsižvelgti į tai, kad negalima iš esmės pabloginti paramą teikiančio tėvo (motinos) ar kitų šeimos narių padėties, nustatyti paramos teikimą tais atvejais, kai ji daro esminę žalą tėvui (motinai), teikiančiam paramą, ar kitų asmenų teisėms, taip pat tais atvejais, kai dėl tėvo (motinos) turtinės padėties nustatyta parama apskritai negalėtų būti įvykdyta, be to, pilnamečiams vaikams parama neturėtų būti priteisiama iš tėvų, kuriems patiems reikia paramos, globos ir pan.⁴⁷ Remdamiesi išanalizuotomis teismų praktikos nuostatomis, galime daryti išvadą, kad, vertinant paramos pilnamečiam vaikui reikalingumą, būtina atsižvelgti ne tik į kriterijus, konkrečiai susijusius su pilnamečiu vaiku (jo turtinę padėtį, poreikius ir pan.), bet ir apibrėžiančius tėvų galimybę išlaikymą teikti. Mūsų nuomone, tokiu įtvirtinto teisinio reguliavimo

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. A. v. A. U.*, bylos Nr. 3K-3-95/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31109; prisijungimo laikas: 2011-01-15; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *N. J. V. G. J.*, bylos Nr. 3K-3-104/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31073; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *N. J. V. G. J.*, bylos Nr. 3K-3-104/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31073; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. P. v. S. P.*, bylos Nr. 3K-3-189/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31777; prisijungimo laikas: 2011-01-15; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *G. M. v. G. M.*, bylos Nr. 3K-3-25/2008// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32450; prisijungimo laikas: 2011-01-15; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. L. v. A. L.*, bylos Nr. 3K-3-248/2008// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32916; prisijungimo laikas: 2011-01-15; kt.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ Ten pat.

aiškinimu, viena vertus, siekiama užtikrinti tėvų ir vaikų turtinių interesų pusiausvyrą, kita vertus, ribojama pilnamečių vaikų išlaikymo instituto taikymo galimybė.

Mokymasis vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose

Esmines mokymosi Lietuvos vidurinėse, aukštosiose ir profesinėse mokyklose nuostatas įtvirtina Švietimo⁴⁸, Profesinio mokymo⁴⁹, Neformaliojo suaugusiųjų švietimo⁵⁰ ir Mokslo ir studijų įstatymai⁵¹. Pažymėtina, kad įstatymo sąlygos - mokymasis vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose - nereikėtų suprasti žodis žodin, t. y. kad pilnametis vaikas turės teisę į išlaikymą tik tada, kai mokysis vidurinėje mokykloje, o ne, pavyzdžiui, gimnazijoje ar vidurinį išsilavinimą suteikiančioje profesinėje mokykloje. Tokias išvadas patvirtina ir formuojama teismų praktika⁵².

Remiantis Švietimo įstatymo (toliau – ir Įstatymas) 11 straipsnio 3 dalimi, dvejų metų vidurinio ugdymo programą vykdo gimnazijos, vidurinės, profesinės ir kitos mokyklos. Mokyklos yra skirstomos į šias grupes: 1) bendrojo lavinimo; 2) profesines 3) aukštąsias; 4) neformaliojo švietimo (Įstatymo 41 straipsnio 1 dalis). Bendrojo lavinimo mokyklų tipai yra: pradinė, pagrindinė ir vidurinė mokykla (Įstatymo 41 straipsnio 4 dalis). Vidurinės mokyklos tipui priskiriama: 1) vidurinė mokykla; 2) gimnazija; 3) menų gimnazija; 4) konservatorija; 5) nacionalinė menų mokykla; 6) suaugusiųjų mokykla; 7) specialioji mokykla (Įstatymo) 41 straipsnio 7 dalis). Švietimo įstatymo 43 straipsnio 4 dalies pagrindu švietimo ir mokslo ministro patvirtintų Reikalavimų valstybinių ir savivaldybių mokyklų nuostatomis⁵³ 7.10 punkte nustatyta, kad mokyklos nuostatų bendrosiose nuostatose nurodomos mokymo formos (dieninė, vakarinė, neakivaizdinė ir kt.). Taigi remiantis įvardytomis įstatymo nuostatomis, darytina išvada, kad mokymasis vidurinėje mokykloje dieniniame skyriuje reiškia, kad: 1) paramos reikalingas pilnametis vaikas mokosi Švietimo įstatymo 41 straipsnio 7 dalyje nurodytoje mokykloje; 2) jis mokosi dienine mokymo forma.

Pagal Švietimo įstatymo 12 straipsnio 2 dalį profesinis mokymas gali būti pirminis ir tęstinis. Pirminis profesinis mokymas yra formalusis, visuotinis ir skirtas įgyti pirmąją kvalifikaciją, o tęstinis profesinis mokymas teikiamas asmeniui, turinčiam pirmąją kvalifikaciją (Įstatymo 12

⁴⁸ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas//Valstybės žinios. 1991, Nr. [23-593](#).

⁴⁹ Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas//Valstybės žinios. 1997, Nr. [98-2478](#).

⁵⁰ Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas/Valstybės žinios. 1998, Nr. [66-1909](#).

⁵¹ Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas//Valstybės žinios. 2009, Nr. 54-2140.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. L. v. A. L., bylos Nr. 3K-7-204/2009//

http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34579; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁵³ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymas Nr. ISAK-1162 „Dėl reikalavimų valstybinių ir savivaldybių mokyklų nuostatomis patvirtinimo“, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2009 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. ISAK-1048 išdėstytas nauja redakcija//Valstybės žinios. 2009, Nr. 61-2449.

straipsnio 3, 4 dalys). Tęstinis profesinis mokymas apima suaugusiųjų formalųjį profesinį mokymą (-si) ir neformalųjį suaugusiųjų švietimą (Įstatymo 12 straipsnio 4 dalis). Formaliojo profesinio mokymo programas vykdo profesinės mokyklos, gimnazijos ar turintys licenciją mokyti pagal šias programas kiti švietimo teikėjai (Įstatymo 12 straipsnio 5 dalis). Asmenų, galinčių teikti profesinio mokymo paslaugas, sąrašas tikslinamas Profesinio mokymo įstatymo 12¹ straipsnyje. Pagal šios straipsnio nuostatas formalųjį profesinį mokymą gali vykdyti juridiniai asmenys, kitos juridinio asmens statuso neturinčios Lietuvos ar kitos valstybės narės organizacijos bei jų padaliniai, įsteigti Lietuvos Respublikoje, arba Lietuvos Respublikoje gyvenantys fiziniai asmenys, turintys formaliojo profesinio mokymo licenciją, kuri suteikia teisę vykdyti Licencijų registre juridiniam ar fiziniam asmeniui įrašytas formaliojo profesinio mokymo programas. Rengti ir įgyvendinti neformaliojo suaugusiųjų švietimo programas gali Lietuvos neformaliojo švietimo įstaigos, taip pat bendrojo lavinimo, profesinio mokymo, aukštesniosios ir aukštosios mokyklos, įsteigusios neformaliojo suaugusiųjų švietimo padalinius (skyrius, grupes ir t.t.), kiti juridiniai ir fiziniai asmenys, kurie Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka yra įgiję teisę užsiimti neformaliuoju suaugusiųjų švietimu (Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymo 6 straipsnis). Taigi asmenų, turinčių teisę rengti ir vykdyti profesinio mokymo (tiek formaliojo, tiek tęstinio profesinio, tiek neformaliojo suaugusiųjų švietimo) programas yra išties platus. Pažymėtina, kad minėti Reikalavimai valstybinių ir savivaldybių mokyklų nuostatomis skirti reguliuoti ne tik pirmiau išvardytų vidurinio ugdymo programas vykdančių mokyklų, bet ir profesinio mokymo, neformaliojo švietimo mokyklų nuostatų struktūrą bei turinį (Reikalavimų 1 punktą). Tai reiškia, kad šių mokyklų nuostatose taip pat turi būti įtvirtinama jose teikiamo mokymosi forma (dieninė, vakarinė, neakivaizdinė ir kt.). Apibendrinami galime daryti išvadą, kad mokymasis profesinėje mokykloje, tai mokymasis: 1) pagal vieną Profesinio mokymo įstatymo 12¹ straipsnyje nustatytus reikalavimus atitinkančią arba Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymo 5 straipsnyje nustatytą programą; 2) mokymasis turi vykti diene forma.

Remiantis Mokslo ir studijų įstatymo (toliau – ir Įstatymas) 6 straipsnio 1, 2 dalimis aukštosios mokyklos yra dviejų tipų – universitetai ir kolegijos (Įstatymo 5 straipsnio 1 dalis), taip pat jos gali būti valstybinės ir nevalstybinės (Įstatymo 5 straipsnio 2 dalis). Universitete vykdomos universitetinės studijos, atliekami moksliniai tyrimai, eksperimentinė (socialinė, kultūrinė) plėtra ir (arba) plėtojamas aukšto lygio profesionalusis menas. Šią veiklą vykdančios aukštosios mokyklos pavadinime turi būti žodis „universitetas“ arba „akademija“, arba „seminarija“ (Įstatymo 8 straipsnio 1 dalis). Kolegijoje vykdomos koleginės studijos, plėtojami taikomieji moksliniai tyrimai ir (arba) profesionalusis menas. Šią veiklą vykdančios aukštosios mokyklos pavadinime turi būti žodžiai „kolegija“ arba „aukštoji mokykla“ (Įstatymo 9 straipsnio 1 dalis). Studijos aukštosiose

mokyklose vykdomos pagal laipsnį suteikiančias studijų programas ir laipsnio nesuteikiančias studijų programas. Studijų programos yra dviejų rūšių: universitetinės ir koleginės (Įstatymo 46 straipsnio 1 dalis). Studijos yra nuolatinės ar iššestinės formų. Remiantis Įstatymo 47 straipsnio nuostatomis, darytina išvada, kad nuolatinės ir iššestinės studijos skiria savo apimtimi, matuojama metiniu privalomai surinktų kreditų skaičiumi: studijų nuolatine forma vienų metų įprastinė apimtis yra 60 kreditų, bet ne mažiau kaip 45 kreditai. Studijų iššestine forma vienų metų apimtis turi būti ne didesnė kaip 45 kreditai, o bendra studijų šia forma trukmė neturi būti daugiau kaip pusantro karto ilgesnė negu nuolatinės formos studijos, šioms taikant 60 kreditų normą. Taigi Mokslo ir studijų įstatyme nėra skiriamos tokios studijų formos kaip dieninė, vakarinė, neakivaizdinė ir pan. Toks studijų formų skirstymas buvo nustatytas Aukštojo mokslo įstatyme⁵⁴, galiojusiam iki 2009 m. gegužės 15 d. Šio įstatymo 39 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta, kad aukštosiose mokyklose organizuojamos dviejų tipų studijos: 1) nuosekliosios; 2) nenuosekliosios. Pagrindinės nuosekliųjų studijų formos buvo šios: dieninė, vakarinė ir neakivaizdinė (Įstatymo 39 straipsnio 3 dalis), o nenuosekliųjų studijų formas galėjo nusistatyti pati aukštoji mokykla (Įstatymo 39 straipsnio 4 dalis). Remdamiesi dabar galiojančiu studijų aukštosiose mokyklose reglamentavimu, galime daryti išvadą, kad CK 3.194 straipsnio 3 dalyje nustatyta mokymosi aukštojoje mokykloje forma jo neatitinka. Pagal tai, kiek studijų kreditų reikia surinkti per metus, galima būtų manyti, kad nuosekliosios studijos yra tokios, kurioms reikalingas nepertraukiamas mokymasis. Dėl to mokymasis aukštojoje mokykloje CK 3.194 straipsnio 3 dalies prasme turėtų būti suprantamas kaip pilnamečio vaiko studijos universitete arba kolegijoje, kaip šios įstaigos suprantamos pagal Mokslo ir studijų įstatymo 8 ir 9 straipsnius, kai jis pasirinkęs studijuoti nuolatine studijų forma.

Svarbu pastebėti, kad Konstitucinis Teismas 2007 m. birželio 7 d. nutarime pasiūlė dar griežčiau vertinti įstatyme nustatytą reglamentavimą dėl pilnamečio asmens mokymosi. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „pagal Konstituciją būtų netoleruotinas toks teisinis reguliavimas, kai teismas galėtų priteisti tėvų išlaikymą ne pirmo aukštojo išsilavinimo siekiančiam pilnamečiam asmeniui, tegul ir reikalingam paramos, taip pat toks teisinis reguliavimas, kad teismas galėtų priteisti tėvų išlaikymą tokiam išsilavinimo (*inter alia* aukštojo) siekiančiam pilnamečiam asmeniui, kuris mokosi nesąžiningai ir nepažangiai, piktnaudžiauja šeimos teisėmis“⁵⁵. Ši Konstitucinio Teismo nuostata buvo išplėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, įvirtinant „pažangaus ir sąžiningo mokymosi“ kriterijų, į kurį teismai turi atsižvelgti, sprendami dėl išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimo reikalingumo: „sprendamas dėl paramos pilnamečiam moksleiviui

⁵⁴ Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 27-715.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

priteisimo iš tėvų ar vieno iš jų, teismas privalo įvertinti ir tai, ar išlaikymo reikalaujantis pilnametis moksleivis yra rūpestingas vykdydamas savo pareigas mokytis, nes nesuderinamo elgesio draudimas yra bendrojo sąžiningumo principo, kurios nesilaikymas reikštų ir teisės į išlaikymą paneigimą, dalis⁵⁶. Lietuvos Aukščiausias Teismas, aiškindamas nurodyto kriterijaus turinį civilinėje byloje, kurioje buvo sprendžiama dėl išlaikymo pilnamečiam vaikui, besimokančiam vidurinėje mokykloje, pažymėjo, kad pažangų mokymąsi CK 3.194 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų teisių įgyvendinimo aspektu liudytų mokinio perkėlimas į aukštesnę klasę turint patenkinamus metinius įvertinimus ar leidimas laikyti brandos egzaminus ir jų išlaikymas⁵⁷. Manytina, kad iš esmės toks pats „pažangaus ir sąžiningo“ mokymosi vertinimas turėtų būti taikomas ir sprendžiant dėl pilnamečiam vaikui priteistino išlaikymo, kai jis mokosi profesinėje ar aukštojoje mokykloje.

Neaiškumų teismams gali kilti, taikant Konstitucinio Teismo išaiškinimą dėl to, kad tėvų išlaikymas pilnamečiam vaikui neturėtų būti priteisiamas, jeigu jis siekia ne pirmojo aukštojo išsilavinimo. Visų pirma, kyla klausimas, ar ši nuostata taikytina, kai pilnametis vaikas pradėjo studijas pagal vieną studijų programą, tačiau jos nepabaigė, o vėliau nusprendė studijuoti pagal kitą ar kitoje aukštojoje mokykloje? Mūsų nuomone, tokiu atveju nurodyta nuostata neturėtų būti taikoma kaip teisė į išlaikymo priteisimą ribojantis kriterijus. Pilnamečiam asmeniui, siekiančiam įgyti išsilavinimą, neturėtų būti taikomos sankcijos dėl to, kad jis suabejojo savo pirminiu studijų pasirinkimu, atitinkamai studijų vienoje aukštojoje mokykloje neužbaigimas ir jų pradėjimas kitoje aukštojoje mokykloje (ar kitos studijų programos pasirinkimas) nereikšti, kad asmuo piktnaudžiauja išlaikymo teise ir pažeidžia sąžiningumo principą. Žinoma, kiekvienu konkrečiu atveju turėtų spręsti teismas, įvertindamas visas svarbias bylos aplinkybes. Kitas svarbus aptarti aspektas yra tas, kad Konstitucinis Teismas aiškiai išreiškė savo poziciją dėl to, kad pilnamečio vaiko teisė į išlaikymą turėtų būti įgyvendinama tik jam siekiant pirmojo aukštojo išsilavinimo, tačiau nepasisakė, kaip turėtų būti vertinami atvejai, kai asmuo yra įgijęs pirminę profesinę kvalifikaciją (formalusis mokymas) ir siekia tobulinti savo kvalifikaciją (formalusis profesinis mokymasis ir neformalusis suaugusiųjų švietimas). Kyla klausimas, ar tokiu atveju pilnametis vaikas, įgijęs profesiją ir iš esmės turintis galimybę dirbti atitinkamą darbą, turi teisę tobulinti savo kvalifikaciją ir kartu gauti išlaikymą iš tėvų? Vertinant aptartą įstatyminių reglamentavimų, pagal kurį profesinis mokymas apima tiek pirminį profesijos įgijimą, tiek jos tobulinimą, darytina išvada, kad net ir asmeniui įgijus profesiją, tačiau nusprendus ją toliau tobulinti (žinoma, kai asmuo dar yra

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. L. v. A. L.*, bylos Nr. 3K-7-204/2009//

http://www.lai.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34579; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁵⁷ Ten pat.

nesulaukęs 24 metų amžiaus) teismui nustačius, kad visi kiti kriterijai priteisti išlaikymą yra tenkinami, išlaikymas tokiam asmeniui turėtų būti priteisiamas.

Vaikas yra ne vyresnis kaip 24 metų

Ši CK 3.194 straipsnio 3 dalies nuostata savaime neaiškumą nekelia. Galima būtų svarstyti, kodėl įstatymo leidėjas pasirinko būtent šią amžiaus ribą, nuo kurios pilnamečiai besimokantys ir reikalingi paramos vaikai nebetenka teisės į išlaikymą. Visų pirma, rengiant CK 3.194 straipsnio 3 dalies pakeitimo projektą amžiaus riba galėjo būti nustatyta, atsižvelgiant į socialinę apsaugą reglamentuojančius teisės aktus. Skyriaus pradžioje minėjome, kad tuo metu galiojusios Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo redakcijos 35 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta, kad nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, aukštesniųjų, profesinių bei vidurinių mokyklų dieninių skyrių studentai ir moksleiviai turi teisę gauti našlaičių pensiją iki šių mokyklų baigimo, bet ne ilgiau kaip iki jiems sukaks 24 metai. Kaip dar vieną pavyzdį galėtume pateikti Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo⁵⁸ 7 straipsnio 2 dalies 2 punkto nuostatą, pagal kurią teisę į piniginę socialinę paramą turi asmenys, kurie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ir kitų formaliojo švietimo įstaigų dieniniuose skyriuose, kol jiems sukaks 24 metai bei laikotarpiu nuo dieninės bendrojo lavinimo mokyklos baigimo dienos iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos, bet ne ilgiau, negu kol jiems sukaks 24 metai.

Kitas aspektas yra tas, kad dažnai vidurinę mokyklą baigęs ir tais pačiais metais į aukštąją mokyklą įstojęs asmuo aukštąjį išsilavinimą įgyja būtent iki 24 metų. Tačiau įstatymų leidėjas neatkreipė dėmesio į tai, kad dėl tam tikrų priežasčių (pavyzdžiui, kai vaikas pradeda vėliau nei įprastai lankyti mokyklą, turi pakartoti metų mokymosi kursą ir pan.) pilnametis vaikas gali ir nesuspėti iki nustatytos amžiaus ribos užbaigti studijų. Dėl to, mūsų nuomone, CK 3.194 straipsnio 3 dalis, reglamentuojanti amžiaus ribą, turėtų būti tikslinama, nustatant, kad „<...> ne vyresni nei 24 metų, išskyrus atvejus, kai vaikas nustatyto amžiaus sulaukia iki studijų pabaigos“. Mūsų nuomone, toks teisinis reglamentavimas sudarytų galimybes studijuojantiems pilnamečiams vaikams, kuriems priteistas išlaikymas, pabaigti studijas su tokiomis pačiomis materialiosiomis garantijomis, kaip ir jas pradėjus.

Pažymėtina, kad teismų praktikoje dėl CK 3.194 straipsnio 3 dalyje įtvirtinto termino reikšmės laikomasi griežtos pozicijos. Kasacinis teismas, nagrinėdamas bylą, kurioje buvo sprendžiamas išlaikymo pilnamečiam vaikui, kuris mokosi vidurinėje mokykloje, priteisimo klausimas, nurodė, kad: „CK 3.194 straipsnio 3 dalyje nustatyto amžiaus sąlyga yra įstatymu nustatytas prievolės pasibaigimo naikinamasis terminas, todėl išlaikymas priteisiamas iki pilnametis

⁵⁸ Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas//Valstybės žinios. 2003, Nr. [73-3352](#).

vaikas, reikalingas paramos, mokysis vidurinės mokyklos dieniniame skyriuje. Prievolės pasibaigimo naikinamojo termino, priteisiant išlaikymą, sprendime paprastai nurodyti nereikia, nes įprastinėmis sąlygomis sąžiningai ir pažangiai mokantis vidurinė mokykla baigiama anksčiau nei sukanka 24 metai. Dėl to tais atvejais, kai nėra pagrindo konstatuoti išimtinės situacijos, turi būti nurodomas tik teisiškai reikšmingas faktas, kad išlaikymas priteisiamas iki pilnametis vaikas mokysis vidurinės mokyklos dieniniame skyriuje. Šiame kontekste pažymėtina, kad, sprendžiant dėl išlaikymo priteisimo aukštųjų mokyklų dieninių skyrių studentams, sprendime nurodyti išlaikymo terminą būtina tais atvejais, kai nustatoma, kad studijos įprastinėmis sąlygomis tęsis ilgiau nei vaikui sukaks 24 metai⁵⁹. Remdamiesi šiomis nuostatomis, galime daryti išvadą, kad teismas, sprenddamas, jog išlaikymas pilnamečiam vaikam turi būti priteisiamas ir manydamas, kad mokslas vidurinėje ar atitinkamai profesinėje ar aukštojoje mokykloje truks ilgiau nei vaikas sulauks 24 metų, visada turi nurodyti datą, iki kurios vaikui išlaikymas turi būti teikiamas. Mūsų nuomone, toks siauras aptariamų įstatymo sąlygų vertinimas, viena vertus, visiškai atitinka pažodinį jos aiškinimą, antra vertus, apriboja teisę į išlaikymą gaunančio vaiko galimybes sėkmingai pabaigti mokyklą ar atitinkamas studijas.

Įdomu pastebėti, kad 2009 m. lapkričio 18 d. Estijoje buvo priimtas naujas Šeimos teisės įstatymas (įsigaliojo 2010 m. liepos 1 d.)⁶⁰, kuriame, kaip ir Lietuvos CK, įtvirtintas pilnamečių vaikų išlaikymo institutas. Pareiga teikti išlaikymą neapsiriboja tik tėvų ir vaikų tarpusavio išlaikymo santykiais, ji nustatyta visiems suaugusiems tiesiosios linijos pirmojo ir antrojo laipsnio giminaičiams (Įstatymo 96 straipsnis). Tiesioji giminystės linija yra tarp protėvių ir palikuonių: protėviais yra tėvai ir jų tėvai (seneliai), palikuonys – vaikai ir jų vaikai (vaikaičiai) (Įstatymo 80 straipsnio 1 dalis). Išlaikymą visų pirma turi teikti artimesnis giminaitis. Keli to paties laipsnio giminaičiai privalo teikti jungtinį išlaikymą. Kiekvieno iš jų išlaikymo dalis nustatoma atsižvelgiant į pajamas, finansinę padėtį, santykius su asmeniu, kuriam teiktinas išlaikymas. Tam tikrais atvejais (kuriuos aptarsime vėliau) asmuo yra atleidžiamas nuo pareigos teikti išlaikymą, tada išlaikymo teikimo pareiga pereina kitam giminaičiui, kuriam pagal giminystės laipsnį tokia pareiga turėtų būti nustatyta. Pagal Estijos Šeimos teisės įstatymo 97 straipsnio nuostatas, prie asmenų, turinčių teisę gauti išlaikymą priskiriami: 1) mažamečiai; 2) vaikai, kurie mokosi ugdymo institucijoje, suteikiančioje pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą ar besimokantys profesinėje mokykloje, tačiau ne ilgiau nei jiems sukanka 21 metai; 3) kiti palikuonys ar protėviai, kuriems reikalinga parama ir kurie negali savarankiškai savimi pasirūpinti. Taigi Estijos Šeimos teisės įstatymas nustato platų ratą

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. L. v. A. L.*, bylos Nr. 3K-7-204/2009// http://www.lai.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34579; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁶⁰ Family law act of Estonia//<http://archive.equal-jus.eu/193/>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

asmenų, galinčių reikalauti išlaikymo, nepriklausomai nuo to, kokio jie yra amžiaus, kokia užsiima veikla ir pan. Tiesa, nuostata, kurioje reglamentuojama besimokančių vaikų teisė į išlaikymą, skirta siauresniam subjektų ratui, nei įtvirtintoji CK: teisė į išlaikymą turi tik pagrindinį ir vidurinį arba profesinį išsilavinimą siekiantys įgyti vaikai ir toks išlaikymas jiems gali būti teikiamas tik iki jiems sukankant 21 metus. Kita vertus, šioje nuostatoje nėra įtvirtintas „paramos reikalingumo“ kriterijus, o tai reiškia, kad teismas, priteisdamas išlaikymą, turėtų nustatyti tik du kriterijus: mokymosi atitinkamoje ugdymo institucijoje faktą ir asmens amžių. Nuostata, kad išlaikymas gali būti priteisiamas ir kitiems palikuonims ar protėviams, kai jiems reikalinga parama, iš esmės suteikia galimybę visiems, nepriklausomai nuo amžiaus, teisinės padėties ir pan. šeimos nariams teisę į išlaikymą, jeigu jie įrodys, kad jiems reikalinga parama ir jie negali patys savimi pasirūpinti.

Apibendrinami šį poskyrį turime pažymėti, kad įstatymo įtvirtintos išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimo sąlygos kelia daug neaiškumų, visų pirma, dėl jų nepakankamo apibrėžtumo, taip pat dėl nepakankamai pagrįstai išplėsto arba susiaurinto atskirų sąlygų aiškinimo. Viena iš sąlygų - pilnametis vaikas mokosi aukštojoje mokykloje diene forma, neatitinka dabartinio studijų formų reglamentavimo. 2009 m. liepos 1 d. priimtame naujajame Estijos šeimos teisės įstatyme taip pat įtvirtintas pilnamečių asmenų išlaikymo institutas, kuris suteikia galimybes reikalauti pilnamečiams asmenims išlaikymo iš tiesiosios linijos (protėviai ir palikuonys) pirmojo ir antrojo laipsnio giminaičių, kai jie mokosi ugdymo institucijoje, suteikiančioje pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą ar profesinį mokymą, tačiau ne ilgiau nei jiems sukanka 21 metai arba kai jiems reikalinga parama ir jie negali patys savimi pasirūpinti.

2. PILNAMEČIŲ VAIKŲ IŠLAIKYMO INSTITUTO REGLAMENTAVIMO AKTUALŪS ASPEKTAI

2.1 Pilnamečių vaikų išlaikymas: tėvų teisė, tėvų pareiga, tėvų ir vaikų interesų pusiausvyros klausimai

Magistro baigiamojo darbo pirmajame skyriuje, analizuodami CK 3.194 straipsnio 3 dalies įtvirtinimo motyvus, taip pat šios nuostatos aiškinimą Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, pastebėjome, kad trūksta aiškaus atsakymo, ar ją įtvirtinama tėvų teisė išlaikyti pilnamečius vaikus ar pareiga? Jeigu pareiga, tai koks yra jos teisinis pagrindimas? Be to, koks turėtų būti teisinis reglamentavimas, kuris užtikrintų tėvų ir vaikų turtinių interesų pusiausvyrą? Į šiuos ir kitus klausimus atsakymų ieškosime šiame poskyryje.

Pareiga atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti gali būti teisinė, moralinė, socialinė ir pan. Teisinę pareigą atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti nustato teisės aktai. Paprastai demokratinėje valstybėje svarbiausios visuomenės narių pareigos įtvirtinamos aukščiausios galios teisės akte – Konstitucijoje. Kiti teisės aktai skirti detalizuoti Konstitucijos nuostatas, kad jas būtų lengviau įgyvendinti praktikoje. Taigi visų pirma mums svarbu išsiaiškinti, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatyta tėvų pareiga išlaikyti savo pilnamečius vaikus.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Daugiau nuostatų, susijusių su vaikų išlaikymu, Konstitucijoje neįtvirtinta. Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalies nuostatą, nurodė, kad ji „nereguliuoja tėvų ir vaikų santykių po to, kai vaikai tapo pilnamečiais“, tačiau kartu pažymėjo, kad „šios konstitucinės nuostatos negalima aiškinti kaip reiškiančios, esą įstatymų leidėjas apskritai negali įstatymu nustatyti tėvų pareigos remti savo paramos reikalingus pilnamečius vaikus, kad jie įgytų atitinkamą išsilavinimą“⁶¹. Taigi, remdamiesi Konstitucijos nuostatomis ir Konstitucinio Teismo išaiškinimu, galime daryti išvadą, kad Konstitucijoje nustatyta tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, tačiau tokios pareigos tėvai neturi pilnamečiams vaikams.

Vaikų teises Lietuvoje reglamentuojantys teisės aktai, visų pirma, Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Civilinis kodeksas, visi be išimties nustato tėvų pareigą išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Tačiau nuostatų, susijusių su pilnamečių vaikų išlaikymu, šiuose teisės aktuose, išskyrus Civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalį, nerasime. Iš esmės tai nekelia nuostabos, nes, pagal šiuose teisės aktuose įtvirtintų nuostatų prasmę, vaiku yra laikomas asmuo iki 18 metų, t. y. iki pilnametystės, kurios vaikui sulaukus, preziumuojama, kad jis yra pasirengęs savarankiškam gyvenimui visuomenėje.

Taigi kalbėdami apie pilnamečių vaikų išlaikymą, kaip apie tėvų pareigą, turime vieną ją pagrindžiančią nuostatą, tai Civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalį. Minėjome, kad teisinę pareigą nustato teisės aktai, o tiksliau, juose įtvirtintos teisės normos. Teisės normos pagal atliekamas funkcijas skirstomos į 1) reguliacines; 2) sankcijas nustatančias⁶². Reguliacinės teisės normos nustato teisinio santykio dalyviams teises ir pareigas, o sankcijas nustatančios – garantuoja nustatytų pareigų vykdymo privalomumą⁶³. CK 3. 194 straipsnio 3 dalis, kuri išdėstyta straipsnyje „Išlaikymo priteisimas“ iš esmės skirta reguliuoti tuos atvejus, kai tėvai (ar vienas jų) nevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, t. y. vertintina kaip sankcijas nustatanti,

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

⁶² Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 229.

⁶³ Ten pat. P. 229.

bet ne reguliacinė norma. Tuo tarpu CK nėra nuostatos (reguliacinės normos), kuri įtvirtintų, kad tėvai turi pareigą išlaikyti savo pilnamečius vaikus, priešingai nei CK 3.192 straipsnio normos, įtvirtinančios tėvų pareigą išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Pažymėtina, kad Santuokos ir šeimos kodekso 80 straipsnyje buvo aiškiai įtvirtinta, kad tėvai privalo išlaikyti savo nepilnamečius vaikus ir paramos reikalingus nedarbingus pilnamečius vaikus. Taigi, atsižvelgdami į dabartinį teisinį reglamentavimą, galime daryti tokias išvadas: 1) CK neįtvirtinta reguliacinė norma, nustatanti tėvų pareigą išlaikyti savo pilnamečius vaikus; 2) nesant pilnamečių vaikų išlaikymo privalomumą įtvirtinančios nuostatos, CK įtvirtinta sankcijas nustatanti norma, t. y. suteikianti diskrecijos teisę teismui priteisti tėvų išlaikymą jų pilnamečiams vaikams, kai tėvai savanoriškai išlaikymo neteikia. Taigi galime teigti, kad šiuo metu CK nėra įtvirtintos tėvų pareigos išlaikyti savo pilnamečius vaikus, tačiau tėvai teismo tvarka gali būti įpareigojami tokį išlaikymą teikti.

Konstitucinis Teismas, siekdamas pagrįsti tėvų pareigą išlaikyti pilnamečius vaikus, nurodė, kad: „<...> Lietuvoje vidurinis išsilavinimas paprastai įgyjamas moksleiviui jau tapus pilnamečiam (18 metų) <...> tėvai turi pareigą materialiai išlaikyti vaiką tol, kol baigsis laikas, per kurį moksleivis, sąžiningai ir pažangiai mokydamasis, gali įgyti vidurinį išsilavinimą, taip pat tokį vidurinį išsilavinimą, kuris gali būti teikiamas kartu su profesiniu. Tokia tėvų pareiga kildintina ne tik iš įstatymų, bet ir iš Konstitucijos nuostatų visumos, *inter alia* iš tėvų ir vaikų ryšių vertingumo konstitucinio įtvirtinimo, atviros, teisingos darnios ir pilietinės visuomenės siekio, valstybės socialinės orientacijos“⁶⁴. Visų pirma, neaišku, kodėl Konstitucinis Teismas sprendė, kad pareiga išlaikyti pilnamečius vaikus tėvams neginčijamai kyla, kai vaikai mokosi vidurinėje mokykloje, o studijuojantiems ar besimokantiems profesinėse mokyklose tokios pareigos neturi. Pagal Konstitucijos 41 straipsnio 1 dalį mokslas yra privalomas asmenims iki 16 metų. Tai reiškia, kad mokytis ar ne pagal dviejų metų vidurinio ugdymo programą priklauso nuo vaiko savarankiško pasirinkimo, kaip ir mokymasis profesinėje mokykloje ar studijos, todėl, mūsų nuomone, nepagrįsta susieti tėvų pareigą išlaikyti savo pilnamečius vaikus tik su jų mokymusi vidurinėje mokykloje. Antra, tėvų pareigos išlaikyti pilnamečius vaikus pagrindimas tėvų ir vaikų ryšio, konstitucinio įtvirtinimo, valstybės socialinės orientacijos ir pan. vertybėmis yra abstraktus, atskleidžiantis šios pareigos labiau moralinį nei teisinį pobūdį.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje tėvų pareiga išlaikyti savo pilnamečius vaikus siejama su jų teise gauti jų amžių ir galimybes atitinkantį išsilavinimą. Vienoje nutartyje, kurioje buvo analizuojamas išlaikymo pilnamečiam vidurinėje mokykloje besimokančiam vaikui priteisimo klausimas, kasacinis teismas nurodė, kad: „<...> valstybė CK 3.194 straipsnio 3 dalyje įtvirtintu

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

reguliavimu siekia padėti moksleiviui įgyvendinti teisę siekti išsilavinimo, todėl tėvai privalo taip pat padėti moksleiviui ir (ar) studentui įgyvendinti šią teisę, labiau atsižvelgiant į aplinkybę, kad pilnametis vaikas dar neįgijo iš esmės šiuolaikinėje valstybėje būtino ir pagrindinio išsilavinimo, kuris vėliau taptų pamatu siekiant aukštesnio išsilavinimo ar profesijos⁶⁵. Be jokios abejonės, teisė į išsilavinimą neturėtų būti deklaratyvi ir neįgyvendinama dėl to, kad asmens materialinės galimybės yra nepakankamos. Tačiau kyla klausimas, ar užtikrinti vaikui galimybes siekti tam tikro išsilavinimo nėra visų pirma valstybės pareiga? Mūsų nuomone, būtent valstybė turi visus reikalingus teisinius instrumentus, kuriais ji įgaliota rengti ir įgyvendinti švietimo, paskolų teikimo programas, atitinkamai per socialinės apsaugos sistemą gali remti tuos asmenis, kuriems labiausiai reikalinga parama. Tėvų pareiga išlaikyti savo pilnamečius paramos reikalingus besimokančius vaikus galėtų kilti tik tada, kai valstybės teikiamos priemonės yra nepakankamos.

Dar vienas iš tėvų pareigos teikti išlaikymą savo pilnamečiams vaikams aspektų yra tas, kad, nors CK 3.194 straipsnio 3 dalyje tiesiogiai ir neįtvirtinta, tačiau, tiek remiantis įstatymo leidėjo pozicija, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, pareigą remti savo pilnamečius vaikus tėvai turi, nes pilnamečiai vaikai dėl to, kad mokosi, negali užsidirbti lėšų pragyvenimui. Seimo nario J. Sabatausko nuomone, „pilnametystės, t. y. 18 metų, sulaukę ir tapę visiškai veiksningais asmenimis, kurie mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, gali dirbti ir gauti lėšų pragyvenimui, tačiau dėl to, kad mokosi, turi būti mokymo įstaigose, praktinio rengimo vietose, bibliotekose ir t. t., jie dažniausiai negali tinkamai pasinaudoti šia galimybe ir užsitikrinti tinkamų gyvenimo sąlygų“⁶⁶. Analogiškos pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: <...> „vidurinės mokyklos moksleivis, nors ir esantis darbingas, įgijęs visišką civilinį veiksnumą, tačiau negali savęs išlaikyti, nes didžiąją savo laiko dalį privalo skirti mokymuisi, privalomai lankyti pamokas, išklausyti nustatytą kursą, skirti laiko namų darbams atlikti <...>“⁶⁷. Mūsų nuomone, šiuo atveju galėtume pasiremti anksčiau išsakyta pozicija, kad užtikrinti, jog pilnametis vaikas turėtų bent minimalias pragyvenimo sąlygas, visų pirma, yra valstybės pareiga ir tik tada, jeigu valstybės teikiamos paramos nepakanka (ar dėl tam tikrų priežasčių ji vaikui negali būti teikiama), turėtų būti svarstoma tėvų teikiamo išlaikymo pilnamečiams vaikams būtinybė.

Pažymėtina, kad apskritai įstatymo leidėjas tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus sieja labiau su moralinėmis, nei teisinėmis kategorijomis. Pavyzdžiui, Seimo narys J. Sabatauskas rašytiniame

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *N. J. V. G. J.*, bylos Nr. 3K-3-104/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31073; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *N. J. V. G. J.*, bylos Nr. 3K-3-104/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31073; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

paaiškinime Konstituciniam Teismui nurodė, kad: „tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus, jais rūpintis, siekti užtikrinti jiems tinkamas gyvenimo sąlygas yra sietina ne vien su vaikų amžiumi ar veiksnumu, bet turi būti paisoma ir kitų socialinių aplinkybių, padėties valstybėje, viešojo intereso. Tėvų ir vaikų santykiai yra ypatingi; tarpusavio išlaikymo, pagarbos, dvasinio, moralinio rėmimo, bendravimo santykių (t. y. asmeninių santykių) laikas neriboja“⁶⁸. Kito Seimo nario, E. Mušinsko, nuomone, „<...> būtent tėvai turi užtikrinti sąlygas vaikams augti, rūpintis jų gerove ir sveikata, juos išlaikyti, teikti pagalbą bei paramą, būtiną, kad vaikas pasirengtų savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Tėvų valdžios teikiamos galimybės apima ne tik teisės, bet ir moralės bei papročių taisykles; ji skirta prigimtinėms vaikų teisėms ir interesams įgyvendinti.<...> Esminis tėvų valdžios elementas ir būtina tinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo sąlyga – pareigos materialiai išlaikyti vaiką vykdymas. Jeigu vaikui neteikiamas materialinis išlaikymas, neįmanomas ir kitų pareigų (pvz., tinkamai rūpintis vaiko sveikata, švietimu, sudaryti kitas sąlygas darniam bei visapusiškam vaiko vystymuisi) vykdymas“⁶⁹. Dėl šių nuostatų moralinio teisingumo ginčytis būtų sunku, nes jos atspindi visuomenėje galiojančią tėvų ir vaikų santykių sampratą, puoselėjamas šeimos vertybes, tačiau, kaip nurodė Konstitucinis Teismas, „tėvai turi moralinių priedermių ir pilnametystės sulaukusiems vaikams, kaip ir vaikai turi moralinių priedermių tėvams, tačiau ne visų moralinių priedermių vykdymas gali būti užtikrinamas teisės aktuose įtvirtinant analogiškas teises pareigas“⁷⁰.

Taigi mūsų išvada būtų tokia, kad Lietuvos šeimos teisėje nėra nuostatos, aiškiai įpareigojančios tėvus teikti išlaikymą savo nedarbingiems dėl neįgalumo, kuris jiems nepilnamečiams nustatytas, ar pilnamečiams paramos reikalingiems besimokantiems vaikams. Tokios pareigos buvimas Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikoje ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje grindžiamas vaikų ir tėvų tarpusavio ryšio, valstybės socialinės orientacijos, vaiko teise į mokslą ir panašiomis vertybėmis, t. y. nepateikiamas tokios pareigos objektyvus pagrindimas. Atsakymas, kodėl tėvų pareigą išlaikyti savo pilnamečius vaikus sunku pagrįsti teisinėmis nuostatomis, yra tas, kad Lietuvos teisinėje sistemoje yra aiškiai nubrėžta riba, nuo kurios asmuo yra laikomas visiškai veiksniumi ir atitinkamai atsakingu už savo tolesnius sprendimus dalyvauti tam tikruose teisiniuose santykiuose. Pilnamečių vaikų išlaikymo institutas yra išimtis, kurios įtvirtinimas teisinėje sistemoje remiasi labiau moralinėmis nei teisinėmis kategorijomis. Dėl to, mūsų vertinimu, atsižvelgdami į galiojančią teisinį reglamentavimą, tėvų išlaikymo savo

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

⁷⁰ Ten pat.

pilnamečiams paramos reikalingiems besimokantiems vaikams teikimą galime laikyti moraline tėvų pareiga (prigimtaine prievole), kurios nesilaikymas vis dėlto grindžiamas valstybės prievarta – tokią pareigą vykdyti tėvus gali įpareigoti teismas.

Pažymėtina, kad Estijos Šeimos teisės įstatymo 96 straipsnyje yra aiškiai įtvirtinta, kad pareiga teikti išlaikymą tenka visiems suaugusiems tiesiosios linijos pirmojo ir antrojo laipsnio giminaičiams.

Kitas svarbus aspektas, kalbant apie tėvų ir vaikų tarpusavio išlaikymo santykius, yra tas, kad šie santykiai nevienpusiai, t. y. ne tik tėvai turi pareigą išlaikyti savo vaikus. Konstitucijos 38 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta vaikų pareiga - gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą. Ši pareiga detalizuojama CK 3.205 straipsnyje - pilnamečiai vaikai privalo išlaikyti savo nedarbingus ir paramos reikalingus tėvus ir jais rūpintis (1 dalis). Pažymėtina, kad šioje nuostatoje įtvirtintos sąvokos „nedarbingi“ ir „reikalingi paramos“ Civiliniame kodekse nepaaiškinamos, tačiau nustatomi pakankamai apibrėžti šios normos taikymo pagrindai: išlaikymas mokamas vaikų ir tėvų tarpusavio susitarimu arba pagal tėvų ieškinį teismo sprendimu priteisus išlaikymą iš vaikų (2 dalis), nustatyta pinigų suma, mokama kas mėnesį (3 dalis); išlaikymo dydį nustato teismas, atsižvelgdamas į vaikų ir tėvų šeiminių bei turtinę padėtį, taip pat kitas bylai svarbias aplinkybes. Teismas, nustatydamas išlaikymo dydį, turi atsižvelgti į visų pilnamečių to tėvo (motinos) vaikų pareigą išlaikyti tėvus, neatsižvelgiant į tai, ar ieškinys dėl išlaikymo priteisimo pareikštas visiems vaikams ar tik vienam iš jų (4 dalis).

Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, sąvoka „nedarbingi“ aiškintina dviem prasmėmis: arba tėvai yra senatvės pensininkai, arba neįgalūs⁷¹. Tuo tarpu „paramos reikalingumo sąvoka“ Lietuvos Aukščiausiais Teismas aiškino tik tose bylose, kuriose buvo sprendžiama dėl asmens teisės į privalomąją palikimo dalį. Paramos reikalingumą pagrindžiančiomis aplinkybėmis laikytina tai, kad gaunamos pajamos yra nepakankamos būtinoms gyvenimo reikmėms tenkinti⁷², neturi pakankamai turto⁷³ ir kt.

Pareiga teikti išlaikymą savo tėvams tiesiogiai įtvirtinta Konstitucijos ir kitų teisės aktų, tačiau jos įtvirtinimo pagrindimas, kaip ir išlaikymo teikimo pilnamečiams vaikams atveju, yra labiau moralinio, nei teisinio pobūdžio. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pabrėžiama, kad „<...> objektyviai egzistuoja bendražmogiška bei įprasta tapusių pilnamečiais visuomenės narių

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje R. Š. v. P. Š., bylos Nr. 3K-3-340/2003; http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=8657; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje F. J. v. E. J., bylos Nr. 3K-3-323/2005; http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=28308; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Ž. T. v. S. T., bylos Nr. 3K-3-183/2009// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34374; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

pareiga teikti išlaikymą tiems asmenims, kurie savo laiku yra tinkamai rūpinęsi savo nepilnamečiais vaikais. Dėl to savo paskirtimi išlaikymo teikimas yra kompensacinio pobūdžio ir tam tikra prasme skirtas atlyginti tėvams už suteiktą globą ir rūpestį vaikams⁷⁴.

Taigi dabar galiojantis teisinis reglamentavimas sukuria situaciją, kai teisę į išlaikymą tuo pačiu metu turi teisę įgyvendinti (kreiptis į teismą dėl išlaikymo priteisimo) tiek vaikai, tiek tėvai. Kyla klausimas, kaip tokiu atveju turėtų būti sprendžiamas šių dviejų teisių įgyvendinimo klausimas? Kuriai iš jų turėtų būti teikiamas prioritetas, kad būtų užtikrinta tėvų ir vaikų turtinių interesų pusiausvyra?

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, analizuodamas pilnamečių vaikų išlaikymo institutą reglamentuojančios nuostatos atitiktį Konstitucijai, nurodė, kad „įstatymų leidėjui apsisprendus įstatymu įtvirtinti tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo paramos reikalingus pilnamečius vaikus, kai jie mokosi aukštosiose mokyklose, negalima paneigti kurių nors Konstitucijos ginamų ir saugomų tėvų teisių (*inter alia* nuosavybės teisės) bei teisėtų interesų <...>.⁷⁵“ Tikslindamas savo poziciją Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad negalima nustatyti tokio pareigos išlaikyti savo pilnamečius vaikus teisinio reguliavimo, kuris pablogintų tėvų padėtį, tėvai negalėtų realiai įvykdyti pareigos teikti vaikui išlaikymą, be to, kai jiems patiems reikia paramos, globos ir pan. Taigi remdamiesi Konstitucinio Teismo nuomone, galime daryti išvadą, kad pilnamečių vaikų teisė į išlaikymą negali būti įgyvendinama (jiems negali būti priteisiamas tėvų išlaikymas), jeigu tėvai ne tik neturi galimybių tokio išlaikymo teikti, bet ir jiems patiems reikalinga parama. O tada kyla klausimas, ar galėtų tėvai jiems reikalingą paramą prisiteisti iš pilnamečių besimokančių paramos reikalingų savo vaikų? Kol kas teismų praktikoje šiais klausimais nėra pasisakyta, tačiau galėtume daryti išvadą, kad tokiu atveju parama tėvams negalėtų būti priteisiama, nes teismas, remdamasis nuostata, kad išlaikymas tėvams priteisiamas „atsižvelgiant į tėvų ir vaikų turtinę padėtį ir kitas svarbias aplinkybes“, turėtų konstatuoti, kad tokiu atveju abi santykio šalys – tiek vaikai, tiek tėvai – yra reikalingos išlaikymo. Žinoma, tokiu atveju susiklostytų paradoksali situacija, kai teisinis reglamentavimas, kuris turėtų užtikrinti pilnamečių vaikų ir jų tėvų teisę į materialinį aprūpinimą, kai nustatytos visos būtinos sąlygos, kaip ir egzistuoja, tačiau realiai negali būti įgyvendinamas. Tokiu atveju paramos reikalingais asmenimis turėtų pasirūpinti valstybė, tačiau CK tokios situacijos nereglamentuotos ir šiuos klausimus spręsti palikta teismų praktikai, o tai, mūsų nuomone, laikytina dideliu trūkumu.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *G. S. v. B. S.*, bylos Nr. 3K-3-886/2003// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=24542; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

Įdomu pastebėti, kad kai kurių įstatymo leidėjo atstovų nuomone, vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus turėtų būti reglamentuojama atskirame įstatyme. Tokio įstatymo priėmimas grindžiamas tuo, kad įteisinus vaikų prievolę išlaikyti tėvus, gerėtų tėvų socialinė padėtis, būtų skatinamas solidarumas šeimoje, didėtų gimstamumas ir skatinamas įsivaikinimas, sumažėtų teisminių ginčų dėl vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus, mažėtų bedarbiystė, šešėlinė ekonomika, nusikalstamumas⁷⁶. Ateityje siekiama įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kai iš pilnamečių dirbančių vaikų apmokestinamųjų pajamų (atskaičiavus mokesčius) kiekvienam iš tėvų būtų nuskaitoma po 5 proc. Išmoka būtų skaičiuojama nuo visų vaiko gaunamų apmokestinamųjų pajamų, išskyrus ligos, motinystės, tėvystės pašalpas. Mūsų nuomone, toks vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus „automatizavimas“, neatsižvelgiant į tėvų ir vaikų turtinę padėtį, paramos reikalingumą ir kitus reikšmingus kriterijus, yra visiškai nepagrįstas ir kyla pagrįstų abejonių dėl to, kad artimiausiu metu toks įstatymas galėtų būti priimtas.

Estijos Šeimos teisės įstatymo nuostatos tiesiogiai tėvų išlaikymo pareigos nereglamentuoja. Įstatymo 113 straipsnyje nustatyta, kad tėvai ir vaikai turi gerbti vienas kitą ir atsižvelgti į vienas kito interesus. Vaikas, kuris gyvena kartu su tėvais, kurie jį augina ir išlaiko, privalo tėvams padėti namų ūkyje, atsižvelgiant į jo gebėjimus ir galimybes (Įstatymo 114 straipsnis). Įdomi nuostata įtvirtinta Įstatymo 115 straipsnyje – jeigu suaugęs vaikas gyvena kartu su tėvais, tai jis apmoka namų ūkio išlaidas iš savo turto arba atiduoda dalį savo turto tokioms išlaidoms padengti. Iš esmės tokia nuostata užkerta kelią piktnaudžiauti pilnamečiams vaikams galimybe gyventi savo tėvų namuose ir veltui naudotis juose teikiamais patogumais. Vis dėlto aptarta nuostata, mūsų nuomone, neišbaigta, neaišku, ar visas namų ūkio išlaidas vaikas turi apmokėti (o jei taip, tai koks tokio apmokėjimo pagrindas, jeigu namuose gyvena ir tėvai), taip pat, kaip turėtų būti sprendžiamas išlaidų apmokėjimo klausimas, jei vaikas turto neturi, ar toks išlaidų apmokėjimas gali būti priteisiamas ir pan.

Apibendrinami šį poskyrį turime pažymėti, kad, šiuo metu Lietuvos šeimos teisėje nėra įtvirtintos reguliacinės normos, nustatančios tėvų pareigą teikti išlaikymą savo pilnamečiams vaikams. Atsižvelgdami į tai, kad tokia tėvų pareiga tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, tiek Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje grindžiama tėvų ir vaikų ryšių puoselėjimo, tarpusavio pagarbos ir supratimo, valstybės socialinės orientacijos ir kitomis vertybėmis, galime daryti išvadą, kad pilnamečių vaikų išlaikymas turėtų būti vertinamas labiau kaip moralinė, bet ne teisinė tėvų pareiga. Šiuo metu pilnamečių vaikų išlaikymo prievolė įgyvendinama per sankcijas nustatančią teisės normą – teismas sprendimu gali priteisti tėvų išlaikymą pilnamečiams vaikams. Siekdami išspręsti dviejų išlaikymo teisių – pilnamečių vaikų ir jų tėvų – kolizijos klausimą, t. y. kuriai iš jų

⁷⁶ LiCS rengia Vaikų prievolės išlaikyti savo tėvus įstatymą// <http://www.veidas.lt/aktualijos/lietuva/lics-rengia-vaiku-prievoles-islaikyti-savo-tevus-istatyma>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

teiktinas prioritetas arba kaip jos gali būti įgyvendinamos tuo pačiu metu, aiškaus atsakymo neradome, nes tokia teisinė situacija nereglamentuojama, o teismų praktikos šiais klausimais dar nėra. Mūsų nuomone, kai teismas nustato, kad tiek vaikai, tiek tėvai atitinka įstatymo nustatytas sąlygas, kurioms esant konstatuojama, kad jie reikalingi paramos, išlaikymas neturėtų būti priteisiamas nei vienai pusei. Estijos Šeimos teisės įstatymo nuostatos tiesiogiai įtvirtina pirmojo ir antrojo laipsnių giminaičių pareigą teikti išlaikymą įstatyme nurodytiems, tarp jų ir pilnamečiams, asmenims, tačiau neįtvirtinta vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus. Nors neišbaigta, tačiau kaip pažangi vertintina Estijos šeimos teisės įstatymo nuostata, kad pilnamečiai vaikai, gyvenantys kartu su tėvais, turi prisidėti prie namų ūkio išlaidų apmokėjimo, taip iš dalies užkertamas kelias suaugusiems vaikams piktnaudžiauti tėvų teikiamu išlaikymu.

2.2 Nepilnamečiams vaikams priteistino išlaikymo kriterijų taikymas pilnamečių vaikų išlaikymo institutui

Civilinis kodeksas ne tik nustato tėvų pareigą išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, kartu įtvirtina kriterijus, kuriais remiantis išlaikymas priteisimas, jeigu tėvai nesusitaria dėl teiktino vaikui išlaikymo dydžio ir formos, arba teikiamas išlaikymas neatitinka pasikeitusių vaiko poreikių ir pan. Ankstesnėje magistro baigiamojo darbo dalyje aptarėme pilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančios teisės normos taikymo sąlygas, taip pat Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pateikiamą šių sąlygų aiškinimą. Analizuodamas nepilnamečių ir pilnamečių vaikų išlaikymo institutus, Konstitucinis Teismas 2007 m. birželio 7 d. nutarime išreiškė nuomonę, kad „<...> šių institutų negalima tapatinti, nes jie skirti reguliuoti santykiams, atsirandantiems tarp skirtingų subjektų: pirmuoju atveju vienas iš teisinių santykių subjektų visada yra nepilnametis vaikas, turintis teisę gauti iš tėvų materialinį išlaikymą, o kitas subjektas – vienas iš jo tėvų arba abu tėvai, taigi teisiniai santykiai atsiranda tarp nepilnamečio ir pilnamečio (pilnamečių) (arba emancipuotų) asmenų; antruoju atveju vienas iš teisinių santykių subjektų visada yra pilnametis asmuo, kuris mokosi vidurinės, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje ir kuriam reikalinga parama, o kitas subjektas – taip pat vienas iš jo tėvų arba abu tėvai, taigi teisiniai santykiai atsiranda tarp pilnamečių asmenų“⁷⁷. Kartu Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „išlaikymo priteisimas pilnamečiams asmenims negali būti grindžiamas tokiais pat principais kaip nepilnamečiams. Priešingu atveju būtų paneigta pati pilnametystės samprata,

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

įtvirtina Konstitucijoje ir visoje teisės sistemoje⁷⁸. Mūsų nuomone, tokios išvados kelia abejonių. Visų pirma, norėjusi sutikti su L. Burneikytės nuomone, kad šie argumentai yra kiek dirbtiniai⁷⁹. Mūsų nuomone, teisinio santykio subjektai yra tie patys – tėvai ir vaikai. Tik vienu atveju vaikai yra pilnamečiai, o kitu atveju – nepilnamečiai. Antra, ar tikrai būtų pažeidžiamos Konstitucijos ir kitų įstatymų normos, jeigu pilnamečių vaikų institutui taikytume tuos pačius principus, kurie taikomi priteisiant išlaikymą nepilnamečiams vaikams?

Norėdami atsakyti į šį klausimą, visų pirma turėtume išanalizuoti nepilnamečių vaikų išlaikymo institutą reglamentuojančias esmines nuostatas. CK 3.192 straipsnio „Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus“ 1 dalyje yra įtvirtinta tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turtinei padėčiai ir užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas (CK 3.192 straipsnio 2 dalis). Materialinį išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams privalo teikti abu tėvai proporcingai savo turtinei padėčiai (CK 3.192 straipsnio 3 dalis). Pagal CK 3.194 straipsnio 1 dalį teismas išlaikymą nepilnamečiam vaikui priteisia pagal vieno iš tėvų ar vaiko globėjo (rūpintojo) arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ieškinį, jeigu nepilnamečio vaiko tėvai (ar vienas jų) nevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Priteisto išlaikymo išieškojimas nutraukiamas šiais pagrindais: 1) nepilnametis emancipuojamas; 2) vaikas sulaukė pilnametystės; 3) vaikas įvaikinamas; 4) vaikas miršta (CK 3.194 straipsnio 4 dalis). Jei asmuo, iš kurio buvo priteistas išlaikymas, mirė, išlaikymo pareiga pereina jo įpėdiniams, kiek leidžia paveldimas turtas, nesvarbu, koks palikimo priėmimo būdas pagal šio kodekso penktosios knygos normas (CK 3.194 straipsnio 5 dalis). Pagal CK 3.196 straipsnio „Išlaikymo forma ir dydis“ 1 dalį teismas gali priteisti išlaikymą nepilnamečiams vaikams iš jų tėvų (vieno jų), kurie nevykdo pareigos išlaikyti savo vaikus, šiais būdais: 1) kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis; 2) konkrečia pinigų suma; 3) priteisiant vaikui tam tikrą turtą; pagal šio straipsnio 2 dalį, kol bus išnagrinėta byla, teismas nutartimi gali įpareigoti mokėti laikiną išlaikymą. Pagal CK 3.197 straipsnį „Priverstinis įkeitimas (hipoteka)“ prireikus teismas, priimdamas sprendimą dėl išlaikymo priteisimo, nustato tėvų (ar vieno iš jų) turtui priverstinį įkeitimą (hipoteką), o jeigu teismo sprendimas dėl išlaikymo išieškojimo nevykdomas, tai išieškoma iš įkeisto turto įstatymų nustatyta tvarka. Pagal CK 3.199 straipsnį „Pajamų, iš kurių išskaitomas priteistas išlaikymas, rūšys“ nepilnamečiams vaikams priteistas išlaikymas išieškomas iš privalančio jį mokėti tėvo (motinos) darbo užmokesčio, taip pat iš visų kitų jų pajamų rūšių. Teismas gali pagal vaiko, jo tėvo (motinos) arba valstybinės vaiko

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

⁷⁹ Burneikytė L. Tėvų pareiga išlaikyti pilnamečius vaikus//<http://verslas.delfi.lt/law/tevu-pareiga-islaikyti-pilnamecius-vaikus.d?id=14497371>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį sumažinti arba padidinti priteisto išlaikymo dydį, jeigu po teismo sprendimo, kuriuo buvo priteistas išlaikymas, priėmimo iš esmės pasikeitė šalių turtinė padėtis (CK 3.201 straipsnis). Pagal CK 3.204 straipsnį „Valstybės išlaikomi vaikai“ valstybė išlaiko nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo iš tėvo (motinos) ar iš kitų pilnamečių artimųjų giminaičių, turinčių galimybę juos išlaikyti (1 dalis); valstybės teikiamo išlaikymo dydį, tvarką ir sąlygas nustato Vyriausybė (2 dalis); valstybė, teikusi išlaikymą nepilnamečiams vaikams pagal šį straipsnį, turi atgręžtinio reikalavimo teisę išieškoti vaikui suteiktas išlaikymo lėšas iš vaiko tėvų ar kitų jo pilnamečių artimųjų giminaičių, jeigu jie neteikė vaikui išlaikymo dėl priežasčių, teismo pripažintų nesvarbiomis. Tai yra ne visos, tačiau esminės nuostatos, skirtos nepilnamečių vaikų išlaikymo institutui reglamentuoti. Dabar pasvarstykime, kurios iš šių nuostatų galėtų būti taikomos priteisiant išlaikymą pilnamečiams vaikams.

Visų pirma, vadovaudamiesi nuostata, kad nepilnamečių vaikų institutą reglamentuojančias teisės normas galime taikyti pilnamečių vaikų išlaikymo institutui pagal analogiją, ir siekdami nustatyti, kokio dydžio išlaikymas pilnamečiam vaikui turėtų būti teikiamas, turėtume taikyti CK 3.192 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turtinei padėčiai ir užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas. Šioje nuostatoje įtvirtinta „poreikių ir galimybių balanso sistema“, kuri grindžiama nepilnamečių vaikų poreikių ir tėvų turtinės padėties pusiausvyra⁸⁰. Taigi teismas, spręsdamas išlaikymo nepilnamečiam vaikui priteisimo klausimą, turi įvertinti: 1) vaiko poreikius; 2) tėvų turtinę padėtį. Vaiko poreikiai yra plati sąvoka ir apima bendruosius (maistas, apranga, būstas, sveikata, mokslas, poilsis, laisvalaikis, kultūrinis ir kitoks ugdymas) ir individualiuosius (būdingi konkrečiam vaikui, pasiekusiam atitinkamą socialinės, psichologinės, fizinės ar kitokios brandos laipsnį arba turinčių įgimtų ar įgytų savybių, išskiriančių jį iš bendraamžių būrio) vaiko poreikius⁸¹. Nustatydamas tėvų turtinę padėtį teismas turi įvertinti kiekvieno iš tėvų: 1) visų rūšių gaunamas pajamas, tarp jų – darbo užmokestį ir kitas su darbo santykiais susijusias pajamas (pinigus maistui, butui, premijas ir kt.), autorinius atlyginimus, pensijas, stipendijas, socialines pašalpas, pajamas iš komercinės ir ūkinės veiklos, turto nuomos, dividendus, gaunamus iš akcijų ir pajų; 2) pinigines lėšas bankuose ir kitose kredito įstaigose; 3) kilnojamąjį (automobilius, laivus, kitas transporto priemones, vertingus kilnojamuosius daiktus, brangakmenius ir kt.) ir nekilnojamąjį (gyvenamuosius namus, butus, kitus pastatus, žemę, mišką ir kt.) turtą; 4) vertybinius popierius (akcijas, pajus); 5) juridinius asmenis (individualias įmones ir kt.) bei jų turtą; 6) finansinius įsipareigojimus, kitus

⁸⁰ Sagatys G. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai//Jurisprudencija. 2005, T. 71(63). P. 25.

⁸¹ Ten pat. P. 26.

išlaikytinius⁸². Įtvirtintas proporcingumo principas tarp vaiko poreikių ir tėvų turatinės padėties reiškia, kad vaiko išlaikymo dydis tiesiogiai priklauso nuo jo tėvų turatinės padėties. Teismas negali priteisti vaiko išlaikymui daugiau, negu tai objektyviai leidžia jo tėvų turatinė padėtis⁸³. Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, priteisiant išlaikymą nepilnamečiams asmenims, akcentuojama, jog nustatant tėvų turatinės padėties ir vaikų poreikių balansą, turi būti vadovaujama prioritutinės vaikų teisių ir interesų apsaugos principu, pagal kurį pirmiausia turi būti siekiama užtikrinti vaiko interesus⁸⁴.

Dabar paanalizuokime, ar aptartą nuostatą galėtume taikyti pilnamečių vaikų išlaikymo institutui. Išlaikymas priteisimas iš tėvų jų pilnamečiams vaikams – nedarbingiems dėl neįgalumo, kuris jiems nepilnamečiams nustatytas, arba nesulaukusiems 24 metų, besimokantiems ir reikalingiems paramos. Akivaizdu, kad teismas, nustatęs, jog pilnametis vaikas yra nesulaukęs įstatymo nustatyto amžiaus (24 metų) ir mokosi atitinkamos mokyklos dieniniame skyriuje (ar studijuodamas nuosekliųjų studijų programą) arba yra nedarbingas dėl neįgalumo, kuris jam nustatytas iki jo pilnametystės, turės spręsti, ar vaikui reikalinga parama, t. y. nustatyti pilnamečio vaiko poreikius ir jų patenkinimo paties vaiko lėšomis ir turtu galimybes. Atitinkamai teismas, nustatęs kad tokia parama pilnamečiam vaikui reikalinga, turės analizuoti tėvų galimybes tokią paramą teikti, t. y. tėvų turtą, pajamas, santaupas ir pan. Teismui nustačius, kad išlaikymas galėtų būti priteisiamas, jis priteistų vaikui išlaikymą, atsižvelgdamas į proporcingumo principą. Ši schema nėra naujovė ir sėkmingai taikoma teismų praktikoje, sprendžiant dėl išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimo. Tai reiškia, kad CK 3.192 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta „poreikių ir galimybių balanso“ sistema gali būti taikoma sprendžiant dėl pilnamečiams vaikams teiktino išlaikymo dydžio. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš nutarčių pažymėjo, kad: „išlaikymo pareigos asmeninis pobūdis ir išlaikymo dydžio proporcingumo vaiko poreikiams bei tėvų turatinei padėčiai principas yra universalūs vaikų išlaikymo teisinio reglamentavimo instrumentai ir taikytini sprendžiant dėl visų vaikų: tiek nepilnamečių, tiek pilnamečių vaikų, nedarbingų dėl neįgalumo, kuris jiems nepilnamečiams nustatytas, bei vaikų, kuriems būtina parama, besimokančių vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose – išlaikymo“⁸⁵. Toje pačioje nutartyje kasacinis teismas nurodė, kad „išlaikymo pilnamečiam vidurinės mokyklos dieniniame skyriuje

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“. Teismų praktika, Nr. 23.

⁸³ Sagatys G. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai//Jurisprudencija. 2005, T. 71(63). P. 27.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. K. v. G. C.*, bylos Nr. 3K-3-419/2010// http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. L. v. A. L.*, bylos Nr. 3K-7-204/2009// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34579; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

besimokančiam paramos būtinam vaikui dydžio nustatymui taikytinos sąlygos pagal įstatymo analogiją (CK 3.192 straipsnio 2 dalis), t. y. išlaikymo dydis turi būti proporcingas pilnamečio moksleivio poreikiui bei tėvų turtinei padėčiai ir turi užtikrinti būtinas sąlygas viduriniam išsilavinimui įgyti⁸⁶. Taigi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad iš esmės CK 3.192 straipsnio 2 dalies nuostata gali būti taikoma pilnamečių vaikų išlaikymo institutui pagal analogiją. Žinoma, reikėtų patikslinti, kad nurodytas straipsnis pilnamečių vaikų išlaikymo institutui turėtų būti taikomas, atsižvelgiant į pilnamečių vaikų išlaikymo instituto specifiką, t. y. priteisiant išlaikymą teismas turėtų atsižvelgti ne į tai, ar priteisiamas išlaikymas sudarys sąlygas asmens tolesniam vystymuisi, o ar jis bus pakankamas, kad pilnametis vaikas galėtų mokytis atitinkamoje mokykloje ir ją pabaigti. Kartu teismas, priteisdamas išlaikymą pilnamečiams vaikams, negali būti įpareigojamas vadovautis prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos principu, pagal kurį išlaikymas priteisimas, visų pirma atsižvelgiant į vaiko interesus. Tokią poziciją galėtume paaiškinti tuo, kad pilnamečiai vaikai yra visiškai veiksnūs ir iš esmės yra lygiaverčiai savo tėvams teisinių santykių subjektai. Tai reiškia, kad pilnametis vaikas laikomas susiformavusia, brandžia asmenybe, kuriai, visų pirma, tenka pareiga pasirūpinti savo materialine gerove, taip pat teisė spręsti dėl tolesnio mokymosi, gabumų lavinimo ir pan. Įstatymas nustato konkrečias sąlygas, kurioms esant pilnamečiai vaikai gali reikalauti priteisti išlaikymą iš savo tėvų. Kitos aplinkybės, nepatenkančios į šį sąrašą, nors ir turinčios didelės svarbos pilnamečio vaiko gyvenime (pvz., talentas groti pianinu, šokti ir pan.), negali būti vertinamos kaip pagrindas išlaikymui priteisti. Dėl to, mūsų nuomone, CK 3.192 straipsnio 2 dalis pagal analogiją taikytina tik ta apimtimi, kuri nustato „poreikių ir galimybių balanso“ principą, tuo tarpu vaiko asmenybės vystimosi užtikrinimo kriterijus, sprendžiant dėl pilnamečiam vaikui priteistino išlaikymo dydžio, netaikytinas.

Estijos Šeimos teisės įstatymo nuostatų, reglamentuojančių vaikų išlaikymą, analizė sudaro pagrindą išvadai, kad yra nustatytos bendros taisyklės, kurios taikomos tiek nepilnamečių, tiek pilnamečių vaikų išlaikymo klausimams spręsti, taip pat tam tikros išimtys, kurios taikomos atskiroms išlaikomųjų grupėms ar specialiais atvejais. Išlaikymo dydžio nustatymas reglamentuojamas visoms išlaikomųjų grupėms bendrai. Esminės nuostatos yra tokios, kad nustatant išlaikymo dydį, būtina atsižvelgti į išlaikomojo poreikius ir įprastinį gyvenimo būdą (Įstatymo 99 straipsnio 1, 2 dalys). Taigi atrodytų, kad Estijos Šeimos teisės įstatymo nuostatos skirtos išimtinai išlaikomojo interesams ginti ir, priteisiant išlaikymą, neatsižvelgiama į išlaikymą privalančio asmens turtinę padėtį ir kitus interesus. Tačiau tokią išvadą galėtume daryti tik iš dalies. Atskiru Įstatymo straipsniu, pavadintu „Teikiančiojo išlaikymą finansinė padėtis“ yra

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. L. v. A. L.*, bylos Nr. 3K-7-204/2009// http://www.lai.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34579; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

reglamentuojami atvejai, kada asmuo yra atleidžiamas nuo pareigos teikti išlaikymą: kai tokie atvejai nustatyti įstatymo ir kai teikiančio išlaikymą asmens finansinė padėtis tokia, kad jis negalėtų teikti išlaikymo, nepažeisdamas savo paties interesų (Įstatymo 102 straipsnio 2 dalis). Teismas gali atleisti asmenį nuo pareigos teikti išlaikymą, apriboti išlaikymo teikimo laikotarpį ar sumažinti išlaikymo dydį, jeigu: 1) išlaikymas įgytas apgaule; 2) gaunantis išlaikymą asmuo pažeidė teisę gauti išlaikymą žiauriai pasielgdamas su išlaikymą teikiančiu asmeniu; 3) gaunantis išlaikymą asmuo yra nuteistas už baudžiamajame įstatyme nustatyto pažeidimo padarymą prieš asmenį, tiekiantį išlaikymą ar su juo artimai susijusį asmenį (Įstatymo 103 straipsnio 1 dalis). Tuo atveju, kai asmens teisė gauti išlaikymą apribojama dėl įvardytų priežasčių, jis netenka teisės reikalauti išlaikymo ir iš kitų asmenų, kurie turėtų jam teikti išlaikymą (Įstatymo 103 straipsnio 3 dalis). Įdomu pastebėti, kad Estijos Šeimos teisės įstatymo nuostatos įpareigoja kraujo ryšiais susijusius giminaičius teikti vieni kitiems informaciją apie jų finansinę padėtį, jeigu to reikia išlaikymo pareigai ir dydžiui nustatyti (Įstatymo 104 straipsnis). Pažymėtina, kad Estijos įstatymų leidėjas nustato tik vieną išlaikymo teikimo nutraukimo pagrindą – išlaikymą gaunančio asmens mirtį. Toks teisinis reglamentavimas kelia abejonių, nes sudaro sąlygas gaunantiems išlaikymą asmenims piktnaudžiauti teise į išlaikymą.

Sprendamas dėl nepilnamečiams vaikams priteistino išlaikymo formos, teismas vadovaujasi CK 3.196 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią teismas gali priteisti išlaikymą nepilnamečiams vaikams iš jų tėvų (vieno jų), kurie nevykdo pareigos išlaikyti savo vaikus, šiais būdais: 1) kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis; 2) konkrečia pinigų suma; 3) priteisiant vaikui tam tikrą turtą; pagal šio straipsnio 2 dalį, kol bus išnagrinėta byla, teismas nutartimi gali įpareigoti mokėti laikiną išlaikymą. Mūsų nuomone, šios nuostatos taikymo galimybė, sprendžiant dėl to, kokios formos išlaikymas turi būti priteisiamas pilnamečiam vaikui, taip pat nėra apribota. Turbūt patogiausia tiek neįgaliam ir negalinčiam savimi visapusiškai pasirūpinti, tiek besimokančiam reikalingam paramos pilnamečiui būtų gauti išlaikymą kas mėnesį mokamų periodinių išmokų forma. Tokią nuomonę grindžiame tuo, kad dažniausiai kiekvienam asmeniui reikia kas mėnesį mokėti už būstą, komunalines paslaugas, pirkti maistą ir turėti kitų nuolatinių (periodinių) išlaidų. Kita vertus, jeigu tėvai turi pakankamai turto, bet neturi pajamų, išlaikymas pilnamečiam vaikui turėtų būti priteisiamas tokio turto dalimi ar konkrečia pinigų suma (kurią tėvai gautų, pardavę dalį turto). Šiuo atveju galime susidurti su problema, kai tėvai turi, pavyzdžiui, tik vieną didelės vertės nekilnojamojo turto objektą – namą, ir, pilnamečiam vaikui įgyvendinant savo teisę į išlaikymą, būtų priversti jį parduoti. Tokiais atvejais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, būtina ginti ne tik tėvų ir bet ir kitų asmenų interesus. Vienoje iš bylų, kurioje buvo sprendžiamas išlaikymo įsiskolinimo priteisimo pilnamečiam vaikui klausimas,

atsakovas (tėvas) teismo posėdyje pripažino trečiojo asmens (savo sūnaus) ieškinį, kuriuo šis prašė priteisti išlaikymo išskolinimą turtu – atsakovui priklausančią 46/100 buto dalį, kurios rinkos vertė 148 580 Lt, kai tuo tarpu išlaikymo išskolinimas buvo 24 334 Lt. Pirmosios ir apeliacinės instancių teismai šalių taikos sutarties netvirtino. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tokį atsisakymą laikė pagrįstu ir jį motyvavo tuo, kad taip būtų pažeisti kitų kreditorių turtiniai interesai: „Tokiomis aplinkybėmis, kai atsakovo sūnui prašoma perduoti visa atsakovui priklausanti buto dalis savo verte nėra proporcinga išlaikymo išskolinimo dydžiui, o atsakovas turi didelių skolų ir kitiems kreditoriams, atsakovo pilnamečio vaiko interesai negali būti tenkinami maksimaliai, visiškai nepaisant kitų kreditorių interesų. Tokia vaiko teisių gynyba neatitiktų teisingumo principo, pagal kurį reikalaujama siekti protingos skirtingų interesų patenkinimo pusiausvyros⁸⁷“. Šioje byloje pilnamečiam vaikui išlaikymo išskolinimas buvo priteistas konkrečia pinigų suma (CK 3.196 straipsnio 1 dalies 2 punktas) ir atsakovo (tėvo) nekilnojamajam turtui pritaikytas priverstinis įkeitimas (CK 3.197 straipsnis). Žinoma, šį pavyzdį tik sąlyginai galima taikyti pilnamečių vaikų išlaikymo institutui, nes ieškovas prašė priteisti dalį išskolinimo dar už tą laikotarpį, kada jis buvo nepilnametis, todėl teismai kartu taikė nepilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančius principus. Tačiau tai taip pat reiškia, kad nepilnamečių vaikų išlaikymo formą (CK 3.196 straipsnis) reglamentuojančios nuostatos gali būti taikomos ir pilnamečių vaikų išlaikymo institutui.

Pagal Estijos Šeimos teisės įstatymo nuostatas, bendroji taisyklė, taikytina tiek nepilnamečių, tiek pilnamečių išlaikymo formai yra tokia, kad išlaikymas teikiamas periodinėmis išmokomis, mokamomis kas mėnesį, ir tik esant argumentuotam pagrindui, teismas asmens prašymu gali leisti teikti išlaikymą kita forma (Įstatymo 100 straipsnio 1 dalis).

Su išlaikymo dydžio ir formos nustatymu siejama ir kita CK nuostata, skirta nepilnamečių vaikų išlaikymui – teismas gali pagal vaiko, jo tėvo (motinos) arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį sumažinti ar padidinti priteisto išlaikymo dydį, jeigu po teismo sprendimo, kuriuo buvo priteistas išlaikymas, priėmimo, iš esmės pasikeitė šalių turtinė padėtis (CK 3.201 straipsnio 1 dalis). Priteisto išlaikymo dydis gali būti padidintas atsiradus papildomoms vaiko priežiūros išlaidoms (vaiko liga, sužalojimas, slaugymas ar nuolatinė priežiūra), įskaitant ir būsimas išlaidas (CK 3.201 straipsnio 2 dalis). Teismui taip pat suteikta diskrecijos teisė pakeisti išlaikymo formą (CK 3.201 straipsnio 3 dalis). Iš pradžių galėtų atrodyti, kad ši nuostata pilnamečių vaikų išlaikymo institutui galėtų būti taikoma tik labai ribotai, t. y. nedarbingiems dėl neįgalumo pilnamečiams vaikams, kuriems gali atsirasti papildomų išlaidų jų sveikatos priežiūrai. Vis dėlto Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje CK 3.201 straipsnio 2 dalis aiškinama

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *L. K. ir kt. v. A. K.*, bylos Nr. 3K-3-588/2007// http://www.lai.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32263; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

plečiamai, t. y. kad išlaikymo dydį vaikas (jos atstovas) gali prašyti pakeisti ir tada, kai apskritai pasikeičia jo poreikiai ir tokie poreikiai yra esminiai⁸⁸. Poreikių pasikeitimas nesiejamas su vaiko sveikatos būkle. O tai reiškia, kad išlaikymo dydį pilnamečiai besimokantys ir paramos reikalingi pilnamečiai vaikai gali prašyti teismo pakeisti remdamiesi savo pasikeitusiais poreikiais. Atsižvelgiant į tai, kad pilnametis vaikas yra įgijęs visišką civilinį veiksnumą (CK 2.5 straipsnis), tai kreiptis dėl išlaikymo dydžio ar formos pakeitimo turėtų jis pats; teisę kreiptis į teismą dėl išlaikymo dydžio ar formos turėtų turėti ir pilnamečio vaiko tėvai, kurie manytų, kad vaiko poreikiai pasikeitė taip, kad išlaikymas jam nebereikalingas arba išlaikymo dydis mažintinas (keistina išlaikymo teikimo forma). Prie pasikeitusių pilnamečio vaiko poreikių, dėl kurių jis galėtų prašyti priteisti didesnę išlaikymą, galėtume priskirti padidintas įmokas už mokslą ir neturėjimą galimybės gauti paskolos, padidėjusias išlaidas už komunalines paslaugas (dėl padidėjusių paslaugų įkainių), pakilusias maisto kainas ir pan. Nors teismų praktikos šiuo klausimu nesuformuota, tačiau, mūsų nuomone, iš esmės pasikeitusiais vaiko poreikiais teismas pripažintų tik objektyvias (tokias, kaip mes nurodėme, pavyzdines) aplinkybes, bet ne apskritai išaugusius vaiko poreikius, kurie gali apimti ir keliones, laisvalaikio užsiėmimus, naujausią kompiuterinę įrangą ir pan. Atitinkamai priteisto išlaikymo dydis pagal tėvų ar vieno jų ieškinį galėtų būti mažinamas, atsižvelgus į tai, kad, pavyzdžiui, tėvai prarado darbą, sumažėjo tėvų paramos poreikis dėl to, kad vaikas pats pradėjo dirbti, laimėjo loterijoje didelę pinigų sumą, arba dėl to, kad vaikas piktnaudžiauja jam teikiama parama, nesimoko, išleidžia gautas lėšas nebūtinėms pirkiniams ir pan. Bet kuriuo atveju pasikeitę vaiko poreikiai yra laikoma įrodinėjimo dalyku ir šalis, kuri tam tikromis aplinkybėmis remiasi, turi jas įrodyti, o galutinai dėl jų buvimo ar nebuvimo sprendžia teismas, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją byloje.

Taigi, mūsų nuomone, jeigu pilnamečio vaiko poreikiai iš esmės pasikeičia ir jis pats ar jo tėvai (vienas jų) kreipiasi dėl išlaikymo dydžio (formos) pakeitimo, tai teismas turėtų svarstyti tokią galimybę, pagal analogiją taikydamas CK 3.201 straipsnio nuostatas. Tokias išvadas, nors ir netiesiogiai, patvirtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika: „<...> paramos teikimo santykiai yra testinio pobūdžio. Dėl to teismo sprendimas, kuriuo priteista atitinkamo dydžio parama, šalims *res judicata* galios neįgyja; pasikeitus tam tikroms aplinkybėms ar paaiškėjus naujoms aplinkybėms (pvz., pilnametis vaikas pradėjo dirbti ar jo rodikliai mokymo įstaigoje sumažėjo ir pan.), kurios

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *R. B. v. V. M.*, bylos Nr. 3K-3-294/2010// http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011-01-15; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *D. B. v. K. M.*, bylos Nr. 3K-3-71/2010//http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011-01-15; kt.

gali sudaryti pagrindą peržiūrėti teismo sprendimą, kiekvienas suinteresuotas asmuo gali kreiptis į teismą ir prašyti pakeisti teismo sprendimu nustatytą paramą⁸⁹.

Pagal CK 3.197 straipsnį prireikus teismas, priimdamas sprendimą dėl išlaikymo priteisimo, nustato tėvų (ar vieno iš jų) turtui priverstinį įkeitimą (hipoteką). Jeigu teismo sprendimas dėl išlaikymo išieškojimo nevykdomas, tai išieškoma iš įkeisto turto įstatymų nustatyta tvarka. Hipoteka - tai daiktinė teisė, kuria užtikrinamas pagrindinės prievolės – esamo ar būsimos skolinio įsipareigojimo – įvykdymas įkeičiant nekilnojamąjį daiktą, kai įkeistas daiktas neperduodamas kreditoriui (CK 4.170 straipsnio 1 dalis). Hipoteka, kaip skolinio įsipareigojimo įvykdymo nekilnojamojo daikto įkeitimu užtikrinimo būdas, pasižymi greitomis, supaprastintomis kreditoriaus reikalavimo patenkinimo procedūromis. Hipotekos institutą sudarančios materialiosios teisės normos suteikia hipotekos kreditoriui privilegijuotą padėtį prieš kitus kreditorius siekiant priverstinio skolos išieškojimo iš įkeisto turto⁹⁰ – hipotekos kreditoriaus reikalavimai tenkinami pirmąja eile (CPK 664 straipsnio 1 dalis). CK 4.175 straipsnio 2 dalies 3 punkte nustatyta, kad priverstinė hipoteka atsiranda pagal teismo sprendimą patenkintiems turtiniams reikalavimams užtikrinti. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra pažymėta, kad priverstinei hipotekai pagal teismo sprendimą patenkintiems turtiniams reikalavimams užtikrinti atsirasti reikalingos šios sąlygos: 1) priverstine hipoteka užtikrinamas reikalavimas turi būti priteistas teismo sprendimu; 2) priverstinės hipotekos nustatymo turi reikalauti kreditorius, kurio naudai patenkinamas turtinis reikalavimas⁹¹. Vis dėlto, sprenddamas dėl priverstinės hipotekos taikymo vaikų išlaikymo teisiniuose santykiuose, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi pozicijos, kad priverstinis įkeitimas (hipoteka) gali būti taikomos ne tik išlaikymą gaunančios šalies prašymu, bet ir teismo iniciatyva⁹².

Hipotekos objektu gali būti atskiri viešame registre registruojami, iš civilinės apyvartos neišimti nekilnojamieji daiktai, kurie gali būti pateikti parduoti viešose varžytinėse, norint įkeisti tam pačiam savininkui priklausančio daikto dalį, toji dalis turi būti tiksliai apibrėžta ir įregistruota viešame registre kaip atskiras objektas (CK 4.171 straipsnio 1, 6 dalys). Priverstinės hipotekos ob-

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. T. v. E. T.*, bylos Nr. 3K-3-188//http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=33232; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Entum“ v. UAB „Pajūrio Sabina“*, bylos Nr. 3K-3-307/2010; http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *K. K. v. A. K.*, bylos Nr. 3K-3-456/2009//http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *I. B. v. J. B.*, bylos Nr. 3K-3-282/2008// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32963; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

jektu turi būti parenkamas toks daiktas, kurį pardavus būtų visiškai patenkinti kreditoriaus reikalavimai, o skolininkas nukentėtų kuo mažiau (CK 4.171 straipsnio 11 dalis).

Taigi, remdamiesi išvardytomis nuostatomis ir jų aiškinimu teismo praktikoje, galime daryti išvadą, kad, teismas, priteisdamas išlaikymą nepilnamečiam vaikui, ir esant jo (ar jo atstovo) prašymui arba *ex officio* gali taikyti tėvų (ar vieno iš jų) turtui, kuris gali būti hipotekos objektu, priverstinį įkeitimą. Kyla klausimas, kokioms aplinkybėms esant turėtų būti taikomas priverstinis įkeitimas (hipoteka)? CK 3.197 straipsnyje įtvirtinta, kad teismas priverstinį įkeitimą (hipoteką) gali taikyti „prireikus“. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos nuostatomis, galima būtų daryti išvadą, kad, priteisiant tėvų išlaikymą, pagrindu taikyti priverstinį įkeitimą (hipoteką) galėtų būti tokios aplinkybės kaip išlaikymą privalančio teikti tėvo (ar abiejų) dažnas darbo vietos keitimas, išlaikymo mokėjimo nereguliarumas⁹³. Įstatymas šios sąvokos aiškinimo kriterijų neįtvirtina. Mūsų nuomone, priverstinis įkeitimas, kaip išlaikymo teikimą užtikrinanti priemonė, turėtų būti taikoma tik esant pagrįstoms abejonėms, kad tėvai galėtų teikti išlaikymą iš savo uždarbio, taip pat iš kitų pajamų. Tokią poziciją grindžiame tuo, kad CK 3.199 straipsnio nuostata aiškiai įtvirtina, jog nepilnamečiams vaikams priteistas išlaikymas išieškomas iš privalančio jį mokėti tėvo (motinos) darbo užmokesčio, taip pat iš visų kitų jų pajamų rūšių. Jeigu tėvai (vienas iš jų) nevykdo teismo sprendimo teikti išlaikymą, tai išieškoma iš įkeisto turto įstatymų nustatyta tvarka (CPK XXXVI skyrius). Kitaip tariant, nepilnamečio vaiko atstovas turi teisę kreiptis su pareiškimu į atitinkamo teismo hipotekos skyrių, kad būtų pradėtas išieškojimo procesas.

Mūsų nuomone, priverstinio įkeitimo nuostatų taikymas pilnamečių vaikų išlaikymo institutui yra galimas, tačiau teismas, taikydamas šias nuostatas tėvų išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimo byloje, turėtų labai atidžiai išanalizuoti visas faktines bylos aplinkybes: ar tėvai (vienas jų) negauna darbo užmokesčio ir ar neturi kitų pajamų, taip pat, ar priverstinis įkeitimas gali būti taikomas konkrečiam objektui (ar atidalyta iš bendrosios nuosavybės, suformuoti atskiri objektai ir t. t.), ar priverstinis įkeitimas nepagrįstai neapsunkins išlaikymą teikiančių tėvų (ar vieno jų) turinės padėties ar suvaržys jų galimybes disponuoti vieninteliu turtu ir pan. Vis dėlto teismas kiekvieną kartą turi įvertinti tai, kad sprendžiami pilnamečių asmenų (tėvų ir jų pilnamečių vaikų) tarpusavio išlaikymo santykiai, o tai reiškia, kad iš esmės nė vieno iš jų interesams tenkinti neturėtų būti skiriamas prioritetas. Kita vertus, priverstinis įkeitimas (hipoteka) nėra pats geriausias vaikų teisės į išlaikymą įgyvendinimą užtikrinantis būdas, nes, net ir esant priverstinei hipotekai, turtą galima perleisti tretiesiems asmenims.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *I. B. v. J. B.*, bylos Nr. 3K-3-282/2008// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32963; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

Kita svarbi analizuojamos temos kontekste nepilnamečių vaikų išlaikymo institutą reglamentuojanti nuostata yra ta, kad jei asmuo, iš kurio buvo priteistas išlaikymas, mirė, išlaikymo pareiga pereina jo įpėdiniams, kiek leidžia paveldimas turtas, nesvarbu, koks palikimo priėmimo būdas pagal šio kodekso penktosios knygos normas (CK 3.194 straipsnio 5 dalis). Mums svarbu nustatyti, ar tokia pareiga įpėdiniams pereitų ir tuo atveju, kai išlaikymas būtų priteistas pilnamečiam vaikui.

CK 3.194 straipsnio 5 dalies nuostata komentuojama taip: „Kadangi išlaikymo prievolė yra turtinė, tai ji, skolininkui mirus, turi būti vykdoma palikimo sąskaita. Tačiau, kita vertus, ši prievolė yra asmeninė ir negali pereiti kitiems asmenims. Dėl šios priežasties mirusiojo įpėdiniai už šios prievolės vykdymą savo asmeniui turto neatsako, kad ir koku būdu priimtas palikimas. <...> Mirus skolininkui, vaiko atstovai pagal įstatymą turi pareikšti reikalavimą toliau mokėti išlaikymą palikimo sąskaita CK 5.63 straipsnyje nustatyta tvarka“⁹⁴. CK 5.63 straipsnis reglamentuoja kreditorių reikalavimų pareiškimo ir tenkinimo tvarką. Pagal šios straipsnio 1 dalį palikėjo kreditoriai turi teisę per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos pareikšti reikalavimus priėmusiems palikimą įpėdiniams, testamentu vykdytojai arba palikimo administratoriui arba pareikšti teisme ieškinį dėl paveldimo turto. Taigi, remiantis CK 3.194 straipsnio 5 dalies komentaru ir CK 5.63 straipsnio nuostata, galime daryti išvadą, kad mirus tėvams (ar vienam iš jų), jų teiktas išlaikymas vaikui vertinamas kaip kreditorinis reikalavimas, kuris reiškiamas su kitais kreditoriais bendra tvarka. Tokios išvados leidžia pagrįstai spręsti, kad ir pilnametis asmuo galėtų įgyvendinti teisę į išlaikymą net ir po vieno iš tėvų ar abiejų tėvų mirties. Jis turėtų kreiptis į teismą kreditoriaus teisėmis ir pareikšti reikalavimą dėl išlaikymo tam tikra pinigų suma ar turtu priteisimo. Žinoma, tokios situacija, kada turtą paveldi ne vaikai, o kiti asmenys, nėra labai dažnos. Pagal paveldėjimo teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas, paveldėti galima dviem būdais: pagal įstatymą ir pagal testamentą (CK 5.2 straipsnio 1 dalis). Pagal įstatymą pirmiausia paveldi pirmos eilės įpėdiniai – palikėjo vaikai (CK 5.11 straipsnio 1 dalis). Tuo tarpu testamentu palikėjas gali palikti savo turtą iš esmės bet kuriam fiziniam ar juridiniam asmeniui, atsižvelgiant į įpėdiniams taikomus reikalavimus, nustatytus CK 5.5 straipsnyje. Tokiu atveju kai įpėdinis ir kreditorius paveldėjimo teisiniuose santykiuose sutaptų, neliktų pagrindo reikalauti priteisti išlaikymą, t. y. priešingu atveju paveldėjęs turtą pilnametis asmuo turėtų reikalauti priteisti jam išlaikymą iš savo paties turto. Žinoma, gali nutikti taip, kad tėvų paveldėtu turtu nebus galima padengti visų kreditorių reikalavimų, tokiu atveju išlaikymo priteisimo reikalavimas turėtų būti reiškiamas bendra tvarka ir pagal CPK 754 straipsnio 2 dalį tokie reikalavimai tenkinami pirmąja eile.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 378.

Nepilnamečiams vaikams išlaikymas priteisiamas nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos, tačiau išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškomas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareiškimo dienos (CK 3.200 straipsnis). Paanalizuokime, ar šią nuostatą teismas galėtų taikyti pagal analogiją pilnamečių vaikų institutui.

Visų pirma, turime išsiaiškinti, koks momentas vertintinas kaip teisės į išlaikymą atsiradimo diena. Nepilnamečių vaikų institutą reglamentuojančios teisės normos šio momento konkrečiai nenustato. G. Sagačio nuomone, galimi trys atsakymo variantai: pirma, teisės į išlaikymą atsiradimo diena gali būti tapatinama su vaiko gimimo momentu; antra, ji gali būti siejama su tėvystės (motinystės) patvirtinimo įstatymo nustatyta tvarka data, įskaitant ir tuos atvejus, kai tėvystė (motinystė) nustatoma vėliau; trečia, ji gali reikšti jau egzistuojančios teisės į išlaikymą pažeidimo datą⁹⁵. Remdamiesi teismų praktikoje suformuluotomis taisyklėmis, galime daryti išvadą, kad skiriamos dvi teisės: 1) teisė į išlaikymą, kuri atsiranda vaikui gimus ir 2) teisė reikalauti priteisti išlaikymą, kuri gali būti įgyvendinama tada, kai tėvai (vienas iš jų) nevykdo pareigos (dalies jos) išlaikyti savo nepilnamečius vaikus⁹⁶. Žinoma, toks skirstymas yra sąlyginis, nes šios dvi teisės gali sutapti, pavyzdžiui, jeigu tėvai (vienas jų) neteikia vaikui išlaikymo nuo gimimo. Analizuodami šias dvi teises pilnamečių vaikų išlaikymo teisinių santykių kontekste, turime pastebėti, kad pirmosios jų (teisė į išlaikymą atsiranda vaikui gimus) negalėtume taikyti pagal analogiją, nes, vaikui tapus pilnamečiu, savaime teisė į išlaikymą neatsiranda. Dėl to reikėtų pasvarstyti, kada laikoma, kad tėvai pažeidė pareigą teikti savo pilnamečiam vaikui išlaikymą. Ankstesniame poskyryje priėjome prie išvados, kad tiesiogiai tėvų pareigos išlaikyti savo pilnamečius vaikus teisės aktai nereglamentuoja, tačiau jos vykdymas užtikrinimas valstybės prievartos priemonėmis – teismas sprendimu gali įpareigoti tėvus išlaikyti savo pilnamečius vaikus. Taigi galėtume daryti išvadą, kad teisė reikalauti priteisti išlaikymą pilnamečiam vaikui atsiranda tada, kai, atsiradus įstatymo nustatytoms sąlygoms (pilnametis vaikas kompetentingų institucijų pripažįstamas nedarbingu dėl neįgalumo, kuris jam nepilnamečiui nustatytas; pilnametis vaikas mokosi vidurinėje, profesinėje ar aukštojoje mokykloje dienine forma ir jam reikalinga parama), jis kreipiasi į tėvus dėl išlaikymo jam teikimo, o šie atsisako tokį išlaikymą teikti. Tokiu atveju pilnametis vaikas turi teisę kreiptis į teismą. Dabar kyla klausimas, ar pilnametis vaikas turi teisę reikalauti priteisti išlaikymo įsiskolinimą? Jeigu taip, tai teismas, vadovaujantis mūsų anksčiau išsakyta pozicija, turėtų nustatyti, kada vaiko teisė į išlaikymą buvo pažeista, t. y. kada jis įgijo teisę reikalauti priteisti išlaikymą. Akivaizdu, kad nustatyti teisės reikalauti priteisti išlaikymą atsiradimo

⁹⁵ Sagatys G. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai//Jurisprudencija. 2005, T. 71(63). P. 25.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje R. Z. v. A. J., bylos Nr. 3K-3-37/2005// http://www.lit.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=27526; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

momentą teismui nebus sudėtinga, kai išlaikymą reikalaus priteisti nedarbingi dėl neįgalumo vaikai, tokiu atveju teismas turėtų vadovautis kompetentingų institucijų dokumentais, nustatančiais vaiko nedarbingumą. Tuo tarpu teisės reikalauti priteisti išlaikymą momento nustatymas, kai išlaikymo išsiskolinimą prašys priteisti pilnametis besimokantis ir paramos reikalingas vaikas, bus sudėtingesnis, nes teismas negalės remtis tik objektyviomis (pavyzdžiui, mokslo metų pradžia), bet turės vertinti ir visumą subjektyvių aplinkybių (tėvų ir vaikų paaiškinamus apie jų turtinius santykius, vaiko poreikius tą laikotarpį, už kurį prašoma priteisti išlaikymą, paramos reikalingumą ir kt.). Tai reiškia, kad tokiu atveju nustatyti pakankamai tikslų teisės reikalauti priteisti išlaikymą momentą bus sunku. Apgailestaudami turime pažymėti, kad kol kas teismų praktikos šiais klausimais nesuformuota. Apibendrintai galime teigti, kad CK 3.200 straipsnio nuostatos pilnamečių vaikų išlaikymo institutui gali būti taikomos pagal analogiją, tačiau kiekvienu konkrečiu atveju teismas turi atsižvelgti į prievolės specifiką ir atidžiai vertinti faktines bylos aplinkybes.

Estijos Šeimos teisės įstatymo nuostatos taip pat suteikia galimybę teisę į išlaikymą turinčiam asmeniui prisiteisti išlaikymo išsiskolinimą. Tačiau, priešingai nei Lietuvoje, išlaikymo išsiskolinimas gali būti priteisiamas ne daugiau kaip už vienerius metus iki ieškinio teismui pateikimo dienos (Įstatymo 108 straipsnis).

CK 3.204 straipsnio „Valstybės išlaikomi vaikai“ nuostatas aptarsime kitame poskyryje, aptardami valstybės teikiamas išlaikymo garantijas pilnamečiams vaikams.

V. Mikelėno nuomone, pilnamečių vaikų išlaikymo institutui gali būti taikomos nepilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančios teisės normos pagal analogiją: „akivaizdu, kad ir sprendžiant išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimo klausimus taikytinos CK 3.192-3.208 straipsnių normos, be abejo, atsižvelgiant į prievolinio santykio specifiškumą, nulemtą tos aplinkybės, jog vaikas jau yra pilnametis“⁹⁷.

Apibendrinami šį poskyrį, turime pažymėti, kad su Konstitucinio Teismo nuostata, jog pilnamečių vaikų išlaikymo institutui negali būti taikomi tie patys principai, kurie taikomi nepilnamečių vaikų institutui, galime sutikti tik iš dalies. Kaip aptarėme šiame poskyryje, nepilnamečių vaikų institutą reglamentuojančios teisės normos dėl išlaikymo dydžio ir formos, jų pakeitimo teismo sprendimu, pasikeitus vaiko poreikiams, išlaikymo pareigos perėjimo įpėdiniais, priverstinio įkeitimo (hipotekos), atsižvelgiant į pilnamečių vaikų instituto ypatumus, gali būti taikomos pilnamečių vaikų institutui. Kai kurių nuostatų, pavyzdžiui, dėl išlaikymo priteisimo momento, taikymas pilnamečių vaikų institutui yra labai ribotas ir kelia daug neaiškumų. Kiekvienu atveju, taikydamas aptartas teisės normas pagal analogiją, teismas turėtų vadovautis CK 1.5 straipsnyje įtvirtintais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais. Estijos Šeimos teisės

⁹⁷ Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009. P. 404-405.

įstatymo nuostatos įtvirtina bendras taisykles, kurios taikomos tiek nepilnamečių, tiek pilnamečių vaikų išlaikymo klausimams spręsti, taip pat tam tikros išimtys, kurios taikomos atskiroms išlaikomųjų grupėms ar specialiais atvejais.

2.3 Valstybės vaidmuo, pilnamečiams vaikams įgyvendinant savo teisę į išlaikymą: Vaikų išlaikymo fondas

Pirmojoje magistro baigiamojo darbo dalyje, aptardami CK 3.194 straipsnio 3 dalies pakeitimo projektui pateiktas pastabas, tarp jų paminėjome ir tokią, kad siūloma įtvirtinti įstatymo nuostata sutapatinami civilinės ir socialinės apsaugos teisės reglamentuojami santykiai. Be jokios abejonės, civilinės ir socialinės apsaugos teisės paskirtis skiriasi: pirmąją iš esmės yra siekiama sureguliuoti asmenų turtinius ir su jais susijusius neturtinius santykius, taip pat šeimos teisinius santykius (CK 1.1 straipsnio 1 dalis), tuo tarpu antrosios objektas yra socialinės paramos įvairioms visuomenės grupėms (dažniausiai labiau socialiai pažeidžiamoms) teikimas. Civilinė teisė yra laikoma privatinės teisės, tuo tarpu socialinės apsaugos teisė – viešosios teisės dalimi. Tačiau ne visada šių dviejų teisės šakų reglamentuojamus teisinius santykius galima paprastai atriboti, be to, tam tikrais atvejais jie persipina ir, pvz., CK nustatytas reglamentavimas gali būti įgyvendinamas ne tik civilinės, bet ir socialinės apsaugos teisės normomis. Kaip vieną tokio „bendradarbiavimo“ pavyzdžių galime paminėti CK 3.204 straipsnio nuostatą, kurioje nustatytais atvejais valstybė perima pareigą teikti išlaikymą nepilnamečiams vaikams, kai šios pareigos nevykdo tėvai (ar vienas jų). Apie šią nuostatą kalbėsime vėliau. Mūsų nuomone, analizuodami pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reglamentavimą ir sprenddami, ar apskritai toks institutas turėtų išlikti civilinėje teisėje, turime aptarti dabartinės socialinės apsaugos sistemos teikiamas galimybes pilnamečiams vaikams save išlaikyti ir mokytis atitinkamoje mokykloje. Jeigu paaiškėtų, kad šiuo metu valstybėje sukurta socialinės apsaugos sistema pakankamai užtikrina pilnamečių vaikų turtinius interesus, tai būtų pagrindas įstatymų leidėjui svarstyti dėl pilnamečių vaikų išlaikymo instituto, kaip netikslingo ir pažeidžiančio tėvų ir vaikų turtinių interesų pusiausvyrą, panaikinimo. Toliau aptarsime Lietuvoje galiojančius teisės aktus, kuriais reglamentuojamas socialinės paramos pilnamečiams vaikams teikimas.

Pagal *Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą*⁹⁸ (toliau – ir Įstatymas) 4 straipsnį nuo 2005 m. liepos 1 d. nustatytos tokios valstybinės socialinio draudimo pensijos: senatvės, netekto darbingumo bei našlių ir našlaičių. Mums aktualu paanalizuoti dviejų iš jų teikimo sąlygas,

⁹⁸ Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas//Valstybės žinios. 1994, Nr. 59-1153.

t. y. netekto darbingumo ir našlaičių pensijas. Pažymėtina, kad įstatyme nenustatyta galimybės asmeniui gauti kelias valstybines socialinio draudimo pensijas. Jeigu asmuo atitinka įstatymo nustatytus kriterijus, pagal kuriuos jam turėtų būti mokamos kelių rūšių valstybinės socialinio draudimo pensijos, tai jam mokama arba didesnioji iš jų arba asmens pasirinkta (Įstatymo 5 straipsnio 1, 2 dalys). Tačiau asmeniui, gaunančiam valstybinę socialinio draudimo pensiją, neužkertamas kelias gauti kitas valstybines ar nevalstybines pensijas (Įstatymo 5 straipsnio 3 dalis).

Teisę gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją turi asmenys, kuriems Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka nustatytas darbingumo lygis ir kurie pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais ir jeigu jie atitinka Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatytas sąlygas (Įstatymo 28 straipsnio 1 dalis). Tos „kitos“ sąlygos yra siejamos su valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo turėjimu arba neturėjimu. Bendroji taisyklė yra tokia, kad nedarbingas asmuo įgyja teisę gauti netekto nedarbingumo pensiją, jeigu turi minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą (Įstatymo 30 straipsnis). Asmenims, kurie pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais, nustatomas toks minimalus valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas netekto darbingumo pensijai: kol asmeniui sukanka 22 metai, – 2 mėnesiai, sukakus 22 metams, minimalus stažas kasmet didinamas 2 mėnesiais per metus, sukakus 38 metams, minimalus stažas kasmet didinamas šešiais mėnesiais per metus, bet negali viršyti minimalaus stažo, nustatyto senatvės pensijai (Įstatymo 31 straipsnio 1 dalis). Taigi apibendrinami turėtume pasakyti, kad pilnamečiai asmenys, kurie yra nedarbingi ar iš dalies darbingi ir iki 22 metų bent 2 mėnesius dirbę darbą, kuriame buvo draudžiami valstybinių socialinio draudimo pensijų draudimu, turi teisę gauti netekto darbingumo pensiją. Kartu tai reiškia, kad pilnamečiai vaikai, kurie apskritai nedirbo, t. y. nebuvo draudžiami valstybiniu socialiniu pensijų draudimu, teisės į netekto darbingumo pensiją neturi.

Našlaičių pensiją turi teisę gauti: 1) mirusiojo vaikai ir įvaikiai iki 18 metų, taip pat vyresni, jeigu jie pripažinti neįgaliaisiais iki 18 metų ir jeigu jie nuo 18 metų nuolat yra nedarbingi ar iš dalies darbingi; 2) mirusiojo vaikai ir įvaikiai, kurie iki 2005 m. liepos 1 d. buvo pripažinti invalidais nuo vaikystės po 18 metų sukakties dienos, tačiau ne vėliau kaip iki dienos, kurią jiems sukako 24 metai, ir jeigu jie nuo pripažinimo invalidais dienos nuolat yra nedarbingi ar iš dalies darbingi (invalidai); 3) Lietuvos Respublikoje įregistruotų aukštųjų, profesinių ir bendrojo lavinimo mokyklų dieninių skyrių studentai ir mokiniai, sukakę 18 metų, iki šių mokyklų baigimo (išskyrus bendrojo lavinimo mokyklų dieninių skyrių mokinius, kurie turi teisę gauti našlaičių pensiją iki tų metų, kuriais jie baigia mokytis šiose mokyklose, rugpjūčio 31 d.), bet ne ilgiau, negu kol jiems sukaks 24 metai (Įstatymo 38 straipsnio 1, 2 dalys). Jau minėjome, kad našlaičių pensijas turi teisę gauti ne visi mirusių tėvų pilnamečiai vaikai, o tik tie, kurių tėvai iki mirties buvo įgiję teisę gauti

netekto darbingumo ar senatvės pensiją. Taigi teisė gauti našlaičio pensiją suteikiama abejoms CK 3.194 straipsnio 3 dalyje nurodytoms pilnamečių vaikų grupėms – tiek nedarbingiems neįgaliems vaikams, kuriems neįgalumas nustatytas iki pilnametystės, tiek besimokantiems ir ne vyresniems nei 24 metų.

*Valstybinių šalpos išmokų įstatymo*⁹⁹ (toliau – ir Įstatymas) tikslas - nustatyti valstybines šalpos išmokas asmenims, kuriems dėl jų neįgalumo, amžiaus ar dėl kitų šiame įstatyme nustatytų priežasčių teikiama valstybės šalpa (Įstatymo 1 straipsnio 1 dalis). Gali būti teikiamos šios šalpos išmokos: 1) šalpos pensijos; 2) šalpos našlaičių pensijos; 3) slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos; 4) šalpos kompensacijos; 5) tikslinis priedas (Įstatymo 3 straipsnis). Šalpos pensijos, išskyrus tam tikras Įstatyme nustatytas išimtis, paprastai skiriamos neįgaliems vaikams, taip pat, asmenims, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais iki dienos, kurią jiems sukanka 24 metai. Įdomu pastebėti, kad sąvoka „neįgalus vaikas“ šiame Įstatyme aiškinama taip: asmenys, kuriems Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka nustatytas sunkus, vidutinis ar lengvas neįgalumas (Įstatymo 2 straipsnio 4 dalis). Minėjome, kad neįgalumas paprastai nustatomas asmenims iki 18 metų, tai reiškia, kad neįgalus vaikas šio Įstatymo prasme, tai tik tas vaikas, kuriam neįgalumas nustatytas iki pilnametystės. Teisę į šalpos našlaičių pensiją turi vaikai, jeigu jie: 1) nesukakę 18 metų; 2) sukakę 18 metų ir mokosi nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, aukštesniųjų, profesinių bei bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose, tačiau ne vyresni negu 24 metų; 3) sukakę 18 metų ir yra pripažinti neįgaliaisiais iki dienos, kurią jiems sukako 18 metų, jeigu jie visą laiką nuo 18 metų sukakties yra nedarbingi ar iš dalies darbingi (invalidai) (Įstatymo 5 straipsnis). Šis reglamentavimas iš esmės labai panašus į nustatytąjį Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme, skirtumas tik tas, kad sprendžiant dėl šalpos pensijų suteikimo, neatsižvelgiama į tai, ar asmuo turėjo draudžiamųjų pajamų. Neįgalūs vaikai (nepriklausomai nuo to, kada jiems nustatytas neįgalumas) turi teisę į slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinę kompensaciją, taip pat tam tikrais atvejais jiems mokamas tikslinis priedas.

Dar vienas svarbus socialinės apsaugos sistemos teisės aktas, tai *Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas*¹⁰⁰ (toliau – ir Įstatymas). Iš Įstatymo pavadinimo galime spręsti, kad šis Įstatymas taikomas šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims. Pagal šio Įstatymo nuostatas, šeima – sutuoktiniai arba bendrai gyvenantys neįregistravę santuokos pilnamečiai vyras ir moteris, taip pat susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų vaikai, arba vienas

⁹⁹ Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymas//Valstybės žinios. Nr. 1994, Nr. 96-1873.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas// 2003, Nr. 73-3352.

iš tėvų, jų vaikai iki 18 metų. Į šeimos sudėtį taip pat įskaitomi nedirbantys nesusituokę ir su kitu asmeniu bendrai negyvenantys asmenys nuo 18 iki 24 metų: besimokantys dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ir kitų formaliojo švietimo įstaigų dieniniuose skyriuose (mokiniai ar studentai), taip pat asmenys laikotarpiu nuo dieninių bendrojo lavinimo mokyklų baigimo dienos iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos (Įstatymo 2 straipsnio 12 dalis). Tuo tarpu vienas gyvenantis asmuo, tai vienas gyvenantis vyresnis kaip 18 metų nesusituokęs asmuo, taip pat susituokęs, tačiau teismo sprendimu gyvenantis skyrium asmuo, neturintis vaikų arba jų turintis, tačiau teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium vaikai yra likę gyventi su kitu sutuoktiniu (Įstatymo 2 straipsnio 15 dalis). Taigi galime daryti išvadą, kad pilnamečiai vaikai iki 24 metų, kurie mokosi tam tikrose švietimo įstaigose dienine forma, šio Įstatymo nuostatų kontekste yra laikomi šeimos nariais. Pilnamečiai asmenys, neatitinkantys šių kriterijų, tarp jų ir neįgalūs asmenys, į šios nuostatos taikymo apimtį nepatenka.

Piniginė socialinė parama gali būti teikiama kaip: 1) socialinė pašalpa; 2) būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui ir išlaidų karštam vandeniui kompensacijos (Įstatymo 3 straipsnis). Teisė į socialinę paramą siejama su tokiomis sąlygomis: 1) šeimos ar vieno gyvenančio asmens turimo turto dydžiu (jo vertė neturi viršyti įstatymo nustatyto normatyvo); 2) pajamomis (jos turi būti mažesnės už valstybės remiamas pajamas šeimai arba vienam gyvenančiam asmeniui, t. y. 525 Lt); 3) asmuo patenka ar ne į asmenų, turinčių teisę gauti socialinę paramą, sąrašą. Pažymėtina, kad tie, kurie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ir kitų formaliojo švietimo įstaigų dieniniuose skyriuose, kol jiems sukaks 24 metai bei laikotarpiu nuo dieninės bendrojo lavinimo mokyklos baigimo dienos iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos, bet ne ilgiau, negu kol jiems sukaks 24 metai, turi teisę į socialinę paramą, tuo tarpu neįgalūs vaikai - tik nuo 16 iki 18 metų (Įstatymo 7 straipsnis). Analizuodami įstatymo įtvirtintus kriterijus, kuriais remiantis nustatomas vieno asmens ar šeimos pajamų lygis, turto vertė, pastebime, kad, vieniems gyvenantiems asmenims yra paprasčiau gauti socialinę paramą, nei šeimoms. Tokią mūsų išvadą galėtume pailiustruoti pavyzdžiu, kai šeima, kuriai, nepamirškime, yra priskiriami ir pilnamečiai besimokantys vaikai iki 24 metų, turi, tarkime, nemažos vertės namą ir žemės sklypą, ir jai socialinė parama, atsižvelgiant į turto normatyvus, nebus skiriama. Tačiau jeigu kalbėsime apie vieną gyvenantį asmenį, kuris nesimoko ar yra vyresnis nei 25 metų, ir neturi jokio turto, tai jam parama bus teikiama. Tai reiškia, kad nors besimokantis studentas ir neturės jokio turto, jis vis tiek negalės pretenduoti į socialinę paramą. Neseniai žiniasklaidoje paskelbtas visuomenę papiktinęs įvykis, kai gerai besimokančiam studentui buvo paskirtas 100 Lt paskatinimas ir jis buvo pridėtas prie bendrų šeimos pajamų, kurios taip viršijo Įstatymo

nustatytas pajamas ir socialinės paramos teikimas šeimai buvo nutrauktas¹⁰¹. Dėl tokio reglamentavimo pagrįstumo galima būtų ginčytis, tačiau socialinės apsaugos teisės reglamentavimo problemos nepatenka į šio magistro baigiamojo darbo objektą.

Aptarėme svarbiausius teisės aktus, kurie skirti garantuoti, kad tam tikra kategorija asmenų, kuriai reikalinga didesnė apsauga, turėtų bent minimalias jų materialinės gerovės garantijas. Tačiau turime nepamiršti, kad šiame darbe kalbame apie pilnamečius vaikus, kurie nedarbingi dėl neįgalumo, kuris jiems nepilnamečiams nustatytas, taip pat kurie mokosi, jiems reikalinga parama ir yra ne vyresnis nei 24 metų. Tai reiškia, kad mums būtina paanalizuoti ne tik apskritai socialinę paramą reglamentuojančius, bet ir konkrečiai pagalbos mokantis ar studijuojant teikimą reglamentuojančius teisės aktus ir institucijas.

*Socialinės paramos mokiniams įstatymo*¹⁰² nuostatos reglamentuoja socialinės paramos teikimą mokiniams, kurie mokosi bendrojo lavinimo, profesinėse, ikimokyklinio ugdymo mokyklose ar pas kitą švietimo teikėją pagal bendrojo lavinimo (pradinio, pagrindinio, vidurinio ar specialiojo ugdymo) ar priešmokyklinio ugdymo programas (Įstatymo 1 straipsnio 2 dalis). Iš esmės šis Įstatymas nustato dvi socialinės paramos rūšis: nemokamą mokinių maitinimą ir paramą mokinio reikmėms įsigyti. Tokia parama vaikui teikiama, jeigu vidutinės pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės kaip 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio, t. y. 525 Lt (Įstatymo 5 straipsnio 1 dalis).

Studentams socialinę paramą ir paskolas studijoms bei pragyvenimo išlaidoms teikia *Valstybinis studijų fondas*. Šis fondas savo veiklą pradėjo kaip paramos mokslininkų grupėms finansuoti administratorius, tačiau vėliau jo funkcijos išsiplėtė ir nuo 1998 metų pradėtos teikti paskolos studentams¹⁰³. Visų pirma, pažymėtina, kad studentui gali būti skiriama socialinė stipendija. Tokia stipendiją turi teisę gauti: 1) studentai, kurie yra iš nepasiturinčių šeimų ar vieni gyvenantys asmenys, turintys teisę gauti arba gaunantys socialinę pašalpą pagal Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymą; 2) studentai, kurie turi teisės aktų nustatyta tvarka nustatytą 45 procentų ar mažesnę darbingumo lygį arba sunkų ar vidutinį neįgalumo lygį; 3) studentai, kurie yra ne vyresni kaip 25 metų ir jiems iki pilnametystės įstatymų nustatyta tvarka buvo nustatyta globa (rūpyba) arba jų tėvai (turėtas vienintelis iš tėvų) yra mirę. Studentas turi galimybę du kartus per mokslo metus pretenduoti ir gauti socialinę stipendiją, bet jam gali būti skiriama viena socialinė stipendija per studijų semestrą¹⁰⁴. Šiuo metu tokios stipendijos dydis yra trys bazinės socialinės išmokos, t. y. 390 Lt.

¹⁰¹ 100 Lt stipendija šeimai kainavo socialines išmokas// <http://www.balsas.lt/naujiena/527044/100-litu-stipendija-seimai-kainavo-socialines-ismokas>; prisijungimo laikas: 2011-03-01.

¹⁰² Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas//Valstybės žinios. 2006, Nr. [73-2755](#).

¹⁰³ <https://www.vsf.lt/lt/apie-mus>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

¹⁰⁴ <https://www.vsf.lt/administracines-paslaugos>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

Valstybinis studijų fondas studentams taip teikia ir administruoja valstybės remiamas paskolas, kurios yra: 1) *paskola studijų kainai sumokėti*. Šios paskolos suma per vienus studijų metus negali viršyti studento už studijų metus mokamos studijų kainos ar jos dalies; 2) *paskola gyvenimo išlaidoms*. Šios paskolos suma per vienus studijų metus negali viršyti teisės aktų nustatytos bazinės socialinės išmokos 50 dydžių, t. y. 6500 Lt; 3) *paskola dalinėms studijoms pagal tarptautines (tarpžinybines) sutartis*¹⁰⁵. Šios paskolos suma per vienus studijų metus negali viršyti 60 bazinės socialinės išmokos dydžių, t. y. 7800 Lt. Teisę gauti valstybės remiamas paskolas turi Lietuvos valstybinių ir nevalstybinių mokslo ir studijų institucijų pirmosios pakopos, vientisųjų studijų, antrosios pakopos, trečiosios pakopos studentai, taip pat studentai, studijuojantys pagal laipsnio nesuteikiančias studijų programas. Tačiau kartu nustatytos išimtys, kada studentai neturi teisės gauti valstybės remiamos paskolos, pavyzdžiui, kai studentas neturi teisės užimti valstybės finansuojamos vietos ar gauti studijų kainos kompensacijos pagal Mokslo ir studijų įstatymo 72 straipsnį (pakartotinai studijuojantys, studijuojantys pagal dvi programas vienu metu, jei viena iš jų finansuojama valstybės lėšomis, tam tikrais atvejais užsieniečiai ir t.t.).

Pažymėtina, kad Valstybinis studijų fondas pagal studentų prašymus turi teisę atidėti paskolų grąžinimo terminus, taip pat nustatyti jų mokėjimą dalimis, tam tikrais atvejais, atleisti nuo valstybės lėšomis suteiktos ar valstybės remiamos paskolos ar jos dalies grąžinimo (pvz., studentus, kuriems nustatytas 45 procentų ar mažesnis darbingumo lygis). Gerau besimokantiems studentams gali būti skiriama už studijas sumokėtos kainos kompensacija¹⁰⁶.

Turime atkreipti dėmesį ir į tai, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugpjūčio 29 d. nutarimu Nr. 831 yra patvirtintas *Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašas*¹⁰⁷ (toliau – ir Aprašas). Pagal šio aprašo nuostatas finansinę pagalbą gali gauti studentai, kurie turi teisės aktų nustatyta tvarka nustatytą 45 procentų ar mažesnę darbingumo lygį arba sunkų ar vidutinį neįgalumo lygį; studijuoja aukštojoje mokykloje pirmą kartą pagal pirmosios pakopos (profesinio bakalauro arba bakalauro) studijų programą arba pagal vientisųjų studijų programą, pagal antrosios pakopos (magistrantūros) studijų programą, pagal laipsnio nesuteikiančią studijų programą, trečiojoje pakopoje (doktorantūroje); neturi akademinių skolų pagal studijuojamą studijų programą ir (arba) aukštosios mokyklos nustatyta tvarka skirtų nuobaudų (Aprašo 3 punktas). Pažymėtina, kad finansinė pagalba gali būti teikiama, nepriklausomai nuo to, kokia studijų forma asmuo studijuoja. Finansinė pagalba apima išmokas, skirtas daliai išlaidų už studijas kompensuoti ir specialiesiems poreikiams tenkinti (Aprašo

¹⁰⁵ <https://www.vsf.lt/administracines-paslaugos>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

¹⁰⁶ Ten pat.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugpjūčio 29 d. nutarimas Nr. 831 „Dėl finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, aprašo patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 93-3655.

5 punktas). Specialiesiems poreikiams tenkinti gali būti skiriama 50 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio tikslinė išmoka kas mėnesį, t. y. šiuo metu 180 Lt, o daliai studijų išlaidų kompensuoti - 3,2 bazinės socialinės išmokos dydžio tikslinė išmoka už kiekvieną semestrą, t. y. šiuo metu 416 Lt.

Pagal *Profesinio mokymo įstatymą*¹⁰⁸ (toliau – ir Įstatymas) 32 straipsnio 1 dalį mokiniams, kurie mokosi pagal profesinio mokymo programas siekdami įgyti pirmąją kvalifikaciją, ir vidaus reikalų profesinio mokymo įstaigų mokiniams Vyriausybės nustatyta tvarka gali būti mokamos stipendijos ir teikiama kita materialinė parama. Specialiųjų poreikių mokiniams, siekiantiems įgyti pirmąją kvalifikaciją ir negaunantiems stipendijos, teisės aktų nustatyta tvarka skiriamas maitinimas ir teikiama kita materialinė parama (Įstatymo 32 straipsnio 2 dalis).

Apibendrinami turime pastebėti, kad egzistuojanti mokslo ir studijų sistema, nors ir dažnai visuomenėje kritikuojama dėl savo nestabilumo ir besimokančių asmenų materialinių galimybių nepaisymo, turi gerai išvystytą paskolų teikimo ir jų grąžinimo mechanizmą, taip pat, kaip išsiaiškinome, besimokantys asmenys, ypač neįgalūs, gali gauti papildomų su studijomis susijusių lengvatų, pvz., socialines stipendijas, kompensacijas už mokslą ir pan. Tiesa, būtina pažymėti, kad dauguma aptartų išmokų yra nedidelės ir vargu, ar gaudamas vieną iš tokių išmokų besimokantis pilnametis vaikas galėtų bent minimaliai patenkinti savo poreikius. Dėl to, mūsų nuomone, pilnamečių vaikų išlaikymo institutas nėra savitikslis – jis skirtas užtikrinti pilnamečių neįgalių ar besimokančių vaikų mokymosi ir buities poreikius.

Nors civilinė teisė iš esmės skirta reguliuoti teisinius santykius tarp privačių asmenų, tačiau tam tikrais įstatymų nustatytais atvejais nustatytas tiesioginis valstybės „įsikišimas“, kai reikalinga užtikrinti civilinės teisės reguliuojamų teisinių santykių praktinį įgyvendinimą.

CK 3.204 straipsnis reglamentuoja vaikų išlaikymo teisinius santykius, atsirandančius tada, kai tėvai nevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus: valstybė išlaiko nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo iš tėvo (motinos) ar iš kitų pilnamečių artimųjų giminaičių, turinčių galimybę juos išlaikyti (1 dalis); valstybės teikiamo išlaikymo dydį, tvarką ir sąlygas nustato Vyriausybė (2 dalis); valstybė, teikusi išlaikymą nepilnamečiams vaikams pagal šį straipsnį, turi atgręžtinio reikalavimo teisę išieškoti vaikui suteiktas išlaikymo lėšas iš vaiko tėvų ar kitų jo pilnamečių artimųjų giminaičių, jeigu jie neteikė vaikui išlaikymo dėl priežasčių, teismo pripažintų nesvarbiomis (3 dalis).

Siekdamas įgyvendinti šias nuostatas, 2006 metais įstatymų leidėjas priėmė *Vaikų išlaikymo fondo įstatymą*¹⁰⁹ (toliau – Įstatymas), kuris nustato valstybės skiriamų nustatyto dydžio lėšų vaikui

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas//Valstybės žinios. 1997, Nr. 98-2478.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas// Valstybės žinios. 2006, Nr. 144-5464.

išlaikyti mokėjimo pagrindus. Šiuo įstatymu įsteigtas Vaikų išlaikymo fondas, t. y. valstybės piniginės lėšos, iš kurių mokamos išmokos vaikams, kurie pagal teismo sprendimą arba pagal teismo patvirtintą vaiko (vaikų) išlaikymo sutartį negauna viso arba dalies išlaikymo, priteisto iš vaiko tėvo (tėvų). Išlaikymas turi būti nustatytas mokėti periodinėmis išmokomis vieną kartą per mėnesį. Fondo išmoka vienam vaikui per mėnesį yra ne didesnė negu 1,5 MGL dydžio, t. y. 195 Lt (Įstatymo 3 straipsnis).

Pagal šio įstatymo nuostatas vaikas yra nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje jaunesnis nei 18 metų asmuo, taip pat vyresnis nei 18 metų nedarbingas asmuo, kuriam iki sukankant 18 metų buvo nustatytas invalidumas (neįgalumas) ir kuris ilgiau kaip mėnesį negauna teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi nustatyto išlaikymo arba gauna tik dalį nustatyto išlaikymo iš vieno ar abiejų tėvų (Įstatymo 2 straipsnio 5 dalis). Taigi pilnamečiai paramos reikalingi besimokantys vaikai į išmokas pagal šio įstatymo nuostatas neturi teisės pretenduoti. Mūsų nuomone, toks vaiko sampratos susiaurinimas nepagrįstai neatitinka CK 3.194 straipsnio 3 dalyje nustatyto reglamentavimo. Jeigu valstybė pasirinko įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį teisę į išlaikymą turi ir pilnamečiai paramos reikalingi besimokantys ir ne vyresni nei 24 metų vaikai, tai ji turi užtikrinti, kad toks reguliavimas būtų nedeklaratyvus, o realiai įgyvendinimas. Mes jau kalbėjome, kad nėra jokių kliūčių CK nuostatas, reglamentuojančias išlaikymo dydį ir formą taikyti pagal analogiją pilnamečių vaikų institutui. Atitinkamai, mūsų nuomone, pakeitus Vaikų išlaikymo fondo įstatyme vaiko sampratą, t. y. išplėtus, į ją įtraukiant ir pilnamečius reikalingus paramos besimokančius ir ne vyresnius nei 24 metai vaikus, pilnamečių vaikų išlaikymo institutui pagal analogiją galėtų būti taikomos ir CK 3.204 straipsnio dalies nuostatos, reglamentuojančios valstybės pareigą vykdyti tėvų nevykdomą išlaikymo prievolę savo nepilnamečiams vaikams. Tokio pakeitimo būtinybę grįstume tuo, kad gali susiklostyti situacija, kada teismas priteis pilnamečiam besimokančiam vaikui išlaikymą, tačiau tėvai atsisakys jį dėl tam tikrų subjektyvių ar objektyvių priežasčių teikti, o tokiu atveju pilnamečio vaiko interesai galės būti ginami tik bendra teismo sprendimų vykdymo tvarka, nustatyta CPK. Teismo sprendimo priverstinis vykdymas, ypač jeigu išieškomas išlaikymas ir tėvai (ar vienas iš jų) nedirba ar neturi turto, gali būti ilgas procesas, o tai reiškia, kad visą tą laiką pilnametis besimokantis vaikas gali likti be pragyvenimo šaltinio. Dėl to, mūsų nuomone, nepagrįsta įstatymo leidėjo pozicija ginti tik dviejų vaikų grupių – nepilnamečių ir nedarbingų dėl neįgalumo, kuris jiems iki nepilnametystės nustatytas, interesus, kai tėvai jiems neteikia priteisto išlaikymo.

Apibendrinami šį poskyrį turime pažymėti, kad civilinė ir socialinės apsaugos teisės skiriasi savo reglamentuojamais santykiais, tačiau kartu tam tikri santykiai gali būti reglamentuojami tiek socialinės apsaugos, tiek civilinės teisės normų. Lietuvoje galiojantys teisės

aktai nustato pilnamečiams vaikams galimybes gauti neatlygintinę finansinę, socialinę paramą, taip pat paskolas, kitas išmokas, kartais tiesiogiai įtvirtindami grupes asmenų, kuriems ši parama teikiama, tam tikrais atvejais apimdami praktiškai neribotą asmenų ratą. Geresnes galimybes užsitikrinti materialinį aprūpinimą turi neįgalūs vaikai, ir ne tik tie, kurie neįgalūs nuo vaikystės. Kai tėvai nevykdo sutartimi ar įstatymu nustatytos pareigos išlaikyti savo vaikus, valstybė iš dalies perima šios pareigos vykdymą. Lietuvoje įkurtas Vaikų išlaikymo fondas, kuriame kaupiamos ir administruojamos vaikų išlaikymui, kurio neteikia tėvai, skirtos lėšos. Pagal Vaikų išlaikymo fondo įstatymo nuostatas, vaiku yra laikomas tik nepilnametis arba nedarbingas dėl neįgalumo, kuris jam nepilnamečiui nustatytas, pilnametis vaikas. Mūsų nuomone, toks reglamentavimas neatitinka CK 6.194 straipsnio 3 dalies ir nepagrįstai riboja pilnamečių vaikų teisės į išlaikymą įgyvendinimą.

3. PILNAMEČIŲ VAIKŲ IŠLAIKYMO INSTITUTO REGLAMENTAVIMO TOBULINIMAS

3.1 CK 3.194 straipsnio 3 dalies pakeitimo projektas: privalumai ir trūkumai

2010 m. kovo 29 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė pateikė Seimui svarstyti Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192 (1) straipsniu įstatymo projektą¹¹⁰. Kaip nurodyta šio projekto aiškinamajame rašte, jis parengtas „atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimą“¹¹¹, kuriame be kita ko, konstatuota, kad „teismų galimybė užpildyti teisės spragas *ad hoc* nereiškia, kad įstatymų leidėjas neturi pareigos per protingą laiką, paisydamas Konstitucijos, įstatymu nustatyti deramą atitinkamų santykių teisinį reglamentavimą“¹¹². Šiuo įstatymo pakeitimo projektu siūloma nustatyti tokį pilnamečių vaikų išlaikymo teisinį reglamentavimą:

1) Papildyti Kodeksą 3.192¹ straipsniu:

„3.192¹ straipsnis. Tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus, sulaukusius pilnametystės

1. Tėvai, turintys galimybę, privalo išlaikyti savo vaikus, sulaukusius pilnametystės, kurie mokosi pagal vidurinio ugdymo ar pirminio profesinio mokymo programą arba nuolatine studijų

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192¹ straipsniu įstatymo projektas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368043&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192¹ straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368045; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

¹¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

forma studijuoja aukštosiose mokyklose ir yra ne vyresni negu 24 metų ir kuriems būtina materialinė parama, atsižvelgiant į jų turtinę padėtį, gaunamas pajamas, galimybę patiems gauti pajamų ir kitas svarbias aplinkybes. Vaikai, sulaukę pilnametystės, kurie siekia ne pirmo aukštojo išsilavinimo ar profesinės kvalifikacijos, teisės į materialinį išlaikymą neturi.

2. Jeigu vaiko, sulaukusio pilnametystės, tėvai (ar vienas iš jų) nevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo vaiką, jis turi teisę kreiptis į teismą dėl išlaikymo priteisimo.

3. Priteisiamo išlaikymo dydis nustatomas atsižvelgiant į vaiko ir tėvų šeiminių bei turtinę padėtį, taip pat kitas bylai svarbias aplinkybes.

4. Nustatant vaikų, sulaukusių pilnametystės, teisę į tėvų materialinį išlaikymą *mutatis mutandis* taikomi šio kodekso 3.192, 3.193, 3.194, 3.196, 3.197, 3.198, 3.199, 3.200, 3.201, 3.208 straipsniai.“

2) 3.194 straipsnio 3 dalį išdėstyti taip:

„3. Išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, kai vaikas yra nedarbingas dėl invalidumo, kuris jam nepilnamečiui nustatytas.“

Analizuodami naująjį pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reglamentavimo projektą, visų pirma pastebime, kad įstatymų leidėjas aiškiai įtvirtino tėvų pareigą išlaikyti savo pilnamečius reikalingus paramos besimokančius ne vyresnius nei 24 metų vaikus. Tačiau nuostatos, reglamentuojančios nedarbingų dėl neįgalumo, kuris jiems nepilnamečiams nustatytas, vaikų išlaikymą pakeisti nesiūloma, o tai reiškia, kad pareiga išlaikyti neįgalius vaikus neįtvirtinama (reguliacinė norma), tačiau tokios pareigos vykdymas garantuojamas valstybės prievarta, t. y. išlaikymas gali būti priteisiamas teismo sprendimu (sankcijas nustatanti norma).

Naujajame įstatymo pakeitimo projekte išplėstas kriterijų, į kuriuos turi atsižvelgti teismas, priteisdamas išlaikymą, sąrašas: paramos (patikslintos kaip „materialios“) reikalingumo faktas turės būti nustatomas atsižvelgiant į vaikų turtinę padėtį, gaunamas pajamas, galimybę patiems gauti pajamų ir kitas svarbias aplinkybes. Spręsdamas dėl to, kokio dydžio išlaikymas pilnamečiam vaikui turėtų būti priteisiamas, teismas turėtų jį nustatyti, atsižvelgdamas į vaiko ir tėvų šeiminių bei turtinę padėtį, taip pat į kitas bylai svarbias aplinkybes. Vis dėlto įstatymo leidėjas, pasirinkdamas formuluotę, kad išlaikymą pilnamečiams vaikams turi pareigą teikti tėvai, „turintys galimybę“ jį teikti, įtvirtina vertinamąjį kriterijų, kuris nedetalizuojamas, o tai reiškia, kad konkrečiu atveju teismas savo nuožiūra turės vertinti tėvų galimybes teikti išlaikymą. Nesant aiškesnių tėvų turtinės padėties apibrėžimo kriterijų, teismai gali skirtingai aiškinti ir taikyti tokią CK nuostatą.

Dar viena iš įstatymo projekto naujovių yra ta, kad patikslinta viena iš tėvų išlaikymo priteisimo pilnamečiams vaikams sąlygų - „mokymasis vidurinėse, profesinėse ar aukštosiose mokyklose dienine forma“. Visų pirma, įstatymų leidėjas atsižvelgė į Mokslo ir studijų įstatymo

pakeitimus ir nustatė, kad vaikas studijuoti turi nuolatine studijų forma. Toks reglamentavimas atitinka Mokslo ir studijų įstatymo 47 straipsnio nuostatas. Antra, aptariama nuostata patikslinta, nustatant, kad vaikas turi mokytis ne tam tikroje vidurinėje ar profesinio mokymo mokykloje, o pagal vidurinės ar profesinio mokymo programas. Trečia, šioje sąlygoje aiškiai įtvirtinta, kad išlaikymas teikiamas tik tiems profesinio išsilavinimo siekiantiems pilnamečiams vaikams, kurie mokosi pagal *pirminio* profesinio mokymo programą. Taigi magistro baigiamajame darbe įvardytos dabartinio reglamentavimo dėl asmens mokymosi problemos įstatymo pakeitimo projekte iš esmės išspręstos. Pažymėtina, kad įstatymo pakeitimo projekte nustatyta, kad teisę į materialinę išlaikymą turi tik pirmojo aukštojo išsilavinimo ar profesijos siekiantys vaikai, taip užkertant kelią galimoms interpretacijoms dėl išlaikymo teikimo pilnamečiams vaikams, kurie yra nesulaukę nustatyto amžiaus (24 metų) ir siekia antrojo išsilavinimo ar kvalifikacijos tobulinimo ir pan. Projekto aiškinamajame rašte nurodyta, kad projekto rengimo metu buvo svarstoma galimybė nustatyti, kad sprendžiant dėl išlaikymo pilnamečiam vaikui priteisimo, turėtų būti atsižvelgiama į tai, ar vaikas mokosi pažangiai, tačiau tokia nuostata įstatymo projekte neįtvirtinta, nes pažangumo sąvoka yra vertinamoji ir įstatyme praktiškai neįmanoma aiškiai apibrėžti pažangumo kriterijaus¹¹³. Su tokia projektų rengėjų pozicija turėtume sutikti, nes, kaip minėjome, kriterijų neapibrėžtumas apsunkina teismo sprendimo priėmimą, didėja tikimybės, kad bus formuojama nevienoda teismų praktika.

Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos teisės departamentas, pateikdamas savo išvadą dėl naujojo CK 3.194 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192¹ straipsniu projekto nurodė tokias pagrindines pastabas: 1) kelia abejonių tėvų pareigos išlaikyti savo pilnamečius vaikus išdėstymas greta jų pareigos išlaikyti savo nepilnamečius vaikus; 2) diskutuotina, ar projekto 1 straipsnyje dėstomo CK 3.192¹ straipsnio 1 dalies paskutiniajame sakinyje vietoj *teisės į materialinį išlaikymą* nereikėtų įrašyti *reikalavimo teisės į materialinį išlaikymą*; 3) projekto 1 straipsnyje dėstomo CK 3.192¹ straipsnio 3 ir 4 dalyse neįvardijama teismo diskrecijos teisė priteisti materialinį išlaikymą iš tėvų vaikams, sulaukusiems pilnametystės, todėl nurodytos teisės normos gali būti įvairiai interpretuojamos; 4) CK 3.192¹ straipsnis turėtų būti taikomas ne tik priteisiant išlaikymą, bet ir teikiant jį savanoriškai; 5) pilnamečių šeimos narių tarpusavio išlaikymo pareigas reglamentuoja CK 3.236 bei 3.237 straipsniai. Šiuose straipsniuose nustatyta, kad „išlaikymo tvarkai *mutatis mutandis* taikomos šios knygos XII skyriaus antrojo skirsnio normos”. Teisės departamento nuomone, svarstyтина, ar tobulinant projektą nereikėtų atsižvelgti ir į nurodytuose straipsniuose esančias teisės normų formuluotes, t.y. vietoj žodžių „Nustatant vaikų, sulaukusių

¹¹³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192¹ straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368045; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

pilnametystės, teisę į tėvų materialinį išlaikymą” įrašyti žodžius „Vaikų, sulaukusių pilnametystės, išlaikymo tvarkai”¹¹⁴. Toliau pamėginsime įvardytas pastabas paanalizuoti.

Visų pirma, turime pasvarstyti klausimą, ar pareiga išlaikyti pilnamečius vaikus turėtų būti nustatyta greta tėvų pareigos išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Viena vertus, mes minėjome, kad, mūsų nuomone, vaikui sulaukus pilnametystės, išlaikymo teisinio santykio subjektai išlieka tie patys, t. y. tėvai ir vaikai, tik vienu atveju nepilnamečiai, kitu – pilnamečiai, todėl teisiniu požiūriu neturėtų būti klaida kartu reglamentuoti tėvų išlaikymo pareigas savo vaikams. Kita vertus, CK XII skyriaus antrajame skirsnyje išskirtos nuostatos, kuriose reglamentuojami tėvų ir jų pilnamečių vaikų išlaikymo santykiai. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad CK XII skyriaus antrasis skirsnis vadinasi „Vaikų ir tėvų tarpusavio išlaikymo pareigos“ ir jis apima nuostatas, skirtas išlaikymo santykiams tiek tarp nepilnamečių vaikų, tiek tarp pilnamečių vaikų ir jų tėvų reglamentuoti, todėl, mūsų nuomone, nebus teisiškai klaidinga tėvų pareigą išlaikyti savo pilnamečius vaikus nustatyti greta tokios pareigos nepilnamečiams vaikams.

CK pakeitimo projektu siūlomo įtvirtinti 3.192¹ straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad vaikai, sulaukę pilnametystės, kurie siekia ne pirmo aukštojo išsilavinimo ar profesinės kvalifikacijos, teisės į materialinį išlaikymą neturi. Pažymėtina, kad šiuo atveju turime sutikti su Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos teisės departamento pastebėjimu, kad formuluotė „teisės į materialinį išlaikymą neturi“ teisiškai netiksli. Kadangi CK 3.192¹ straipsnis įtvirtina tėvų pareigą išlaikyti pilnamečius reikalingus paramos besimokančius ir ne vyresnius nei 24 m. vaikus, tai bendruoju požiūriu visi vaikai, patenkantys į šį subjektų ratą, turi teisę į materialinį išlaikymą. Tačiau reikalauti šią teisę įgyvendinti, t. y. kad tėvai teiktų išlaikymą, o jiems atsisakius tai daryti, kreiptis į teismą su prašymu priteisti tėvų išlaikymą, ne pirmojo aukštojo išsilavinimo ar ne pirminės profesinės kvalifikacijos siekiantys pilnamečiai vaikai teisės neturi. Taigi galima būtų daryti išvadą, kad CK 3.192¹ straipsnio 1 dalies siūlomas reglamentavimas tobulintinas (konkrečius pasiūlymus pateiksime antrajame šio skyriaus poskyryje).

Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos teisės departamento nuomone, CK 3.192¹ straipsnio 3 ir 4 dalys pagal jų dabartinę formuluotę gali būti suprantamos kaip imperatyviosios arba savaip interpretuojamos, t. y. aiškiai neįtvirtinama teismo diskrecijos teisė spręsti dėl tėvų išlaikymo pilnamečiam vaikui priteisimo. Su tokiu požiūriu galime būtų sutikti iš dalies. Mūsų nuomone, CK CK 3.192¹ straipsnio 3 ir 4 dalyse pavartotos sąvokos „priteisiamas“ ir „nustatant“ gali būti aiškinamos dvejopai: 1) kaip imperatyviosios, t. y. teismas visada privalo priteisti išlaikymą pilnamečiam vaikui, atsižvelgdamas į vaiko ir tėvų šeiminę bei turtinę padėtį, taip pat

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijoje Teisės departamento išvada [Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 3.192\(1\) straipsniu įstatymo projektui](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369260); http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369260; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

kitas bylai svarbias aplinkybes ar nustatyti vaikų, sulaukusių pilnametystės, teisę į tėvų materialinį išlaikymą *mutatis mutandis* taikydamas CK 3.192, 3.193, 3.194, 3.196, 3.197, 3.198, 3.199, 3.200, 3.201, 3.208 straipsnių nuostatas; 2) kaip taikomas tada, kai teismas nusprendžia, kad išlaikymas pilnamečiui vaikui turi būti priteisiamas. Mūsų nuomone, labiau tikėtina, kad teismai vertins įtvirtintas nuostatas kaip dispozityvias, t. y. vadovausis antruoju nurodytu vertinimu. Vis dėlto, siekiant aiškaus ir nedviprasmiško teisinio reglamentavimo šios nuostatos taip pat tobulintinos. Pažymėtina, kad kartu palaikytume Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos teisės departamento poziciją, kad įstatymuose turi būti vengiama skirtingų panašius teisinius santykius reglamentuojančių teisės normų formuluočių, tad nuostata dėl pilnamečių vaikų išlaikymo institutui *mutatis mutandis* taikomų nuostatų turėtų būti keičiama.

Mūsų nuomone, netikslinga nustatyti, kad CK 3.192¹ straipsnio 3 ir 4 dalies nuostatos taikomos ir tada, kai tėvai teikia išlaikymą savanoriškai. Visų pirma, tėvams teikiant išlaikymą savo pilnamečiams vaikams ir šią pareigą vykdant tinkamai, akivaizdu, kad yra užtikrinama vaikų ir tėvų turtinių interesų pusiausvyrą ir jos papildomas reglamentavimas nereikalingas. Tuo tarpu teismui, kuris turi nuspręsti dėl tėvų išlaikymo pilnamečiam vaikui teikimo būtinybės (galimybės), būtina vadovautis tam tikrais objektyviais kriterijais, kuriais remdamasis jis galėtų priimti teisingą ir pagrįstą sprendimą byloje. Dėl to, mūsų nuomone, šiuo atveju papildomų nuostatų, susijusių su savanoriškai tėvų teikiamu išlaikymu jų pilnamečiams vaikams, nereikėtų įtvirtinti.

Be to, turime atkreipti dėmesį į tai, kad, mūsų nuomone, tėvų pareiga išlaikyti pilnamečius vaikus ir išlaikymo priteisimas turėtų būti reglamentuojami atskiruose straipsniuose, taip išlaikant tam tikrą CK normų, reglamentuojančių vaikų (tiek pilnamečių, tiek nepilnamečių) išlaikymą, sistemą.

Apibendrinami šį poskyrį, galime padaryti išvadą, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 29 d. Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192 (1) straipsniu įstatymo projektas neabejotinai įtvirtinta aiškesnį, tikslesnį ir nuoseklesnį pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reglamentavimą. Vis dėlto pateikto įstatymo projekto nuostatos dar tobulintinos, siekiant išvengti abejonių dėl teismo diskrecijos teisės, priteisiant išlaikymą pilnamečiams vaikams, taip pat tikslinant straipsnių formuluotes, kad jos tiksliai atspindėtų esminius reglamentuojamų teisinių santykių aspektus.

3.2 Pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reglamentavimo pasiūlymas

Magistro baigiamajame darbe išanalizavome pilnamečių vaikų išlaikymo teisinį reglamentavimą Lietuvoje ir jo trūkumus. Apibendrinami galėtume išskirti tokias egzistuojančio

teisinio reglamentavimo problemas (nurodysime ir tas, į kurias atsižvelgta naujajame CK 3.194 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192 (1) straipsniu įstatymo projekte):

1) Nei CK, nei kiti teisės aktai tiesiogiai neįtvirtinta tėvų pareigos išlaikyti savo pilnamečius vaikus.

2) Teisę reikalauti priteisti išlaikymą turi nedarbingi dėl neįgalumo, kuris jiems nepilnamečiams nustatytas, pilnamečiai vaikai. Įstatymų leidėjas nepagrindžia, kodėl išlaikymas neturėtų būti priteisiamas visiems nedarbingiems dėl neįgalumo pilnamečiams vaikams. Be to, teismų praktikoje vadovaujamasi nuostata, kad priteisiant išlaikymą neįgaliems pilnamečiams vaikams, turi būti vertinama jo turtinė padėtis, tačiau tokio kriterijaus CK 3.194 straipsnio 3 dalyje neįtvirtinta.

3) CK neįtvirtinta esminių „paramos reikalingumo“ nustatymo kriterijų.

4) Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimo nuostata, kad „teismas, sprendamas dėl išlaikymo priteisimo turi konstatuoti, kad pilnametis vaikas yra išnaudojęs visas protingas galimybes pats pasirūpinti lėšų, reikalingų jo mokymuisi atitinkamoje mokykloje“, įtvirtinamas vertinamasis kriterijus, t. y., kas turėtų būti laikoma „protingomis galimybėmis“, o tai gali apsunkinti tokio kriterijaus vienodą aiškinimą teismų praktikoje.

5) CK 3.194 straipsnio 3 dalyje nustatyta sąlyga - pilnametis vaikas mokosi aukštojoje mokykloje dienine forma, neatitinka dabartinio studijų formų reglamentavimo, įtvirtinto Mokslo ir studijų įstatymo 47 straipsnyje.

6) CK 3.194 straipsnio 3 dalyje nedetalizuojama, ar pilnamečio vaiko mokymasis profesinėje mokykloje apima tik pirminį, ar ir tęstinį ir pan. mokymąsi.

7) Bendroji taisyklė yra tokia, kad teisės į išlaikymą nebeturi pilnamečiai vyresni nei 24 metų vaikai. Tačiau nėra nustatyta išimčių, kada dėl objektyvių priežasčių (pvz., ligos) asmuo nepabaigia studijų ar neįgyja profesinės kvalifikacijos.

8) CK nereglamentuojama, kaip turi būti sprendžiamos situacijos, kada teisę į išlaikymą turi ir tėvai, ir jų pilnamečiai vaikai, taip pat, į kokius kriterijus turėtų atsižvelgti teismas, sprendamas tokias bylas.

9) Pagrindines nepilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančias teisės normas galima taikyti pilnamečių vaikų išlaikymo institutui pagal analogiją, tačiau kai kurių nuostatų taikymas pagal dabartinį teisinį reglamentavimą yra labai ribotas.

10) Vaikų išlaikymo fondo įstatyme įtvirtinta „vaiko“ samprata neatitinka CK įtvirtinto reguliavimo – į ją nepagrįstai neįtraukti pilnamečiai reikalingi paramos besimokantys ne vyresni kaip 24 metų vaikai.

Atsižvelgdami į pateiktas problemas, siūlytume taip keisti pilnamečių vaikų išlaikymo instituto teisinį reglamentavimą:

1. Pakeisti CK 3.192 straipsnio pavadinimą:

„3.192 straipsnis. Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus“

2. Papildyti CK 3.192¹ straipsniu:

„3.192¹ straipsnis. Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo pilnamečius vaikus

1. Tėvai privalo materialiai išlaikyti savo vaikus, sulaukusius pilnametystės, kurie yra:

1) nedarbingi dėl invalidumo ir kuriems būtina materialinė parama.

2) mokosi pagal vidurinio ugdymo ar pirminio profesinio mokymo programą arba nuolatine studijų forma studijuoja aukštosiose mokyklose ir yra ne vyresni negu 24 metų, išskyrus atvejus, kai dėl objektyvių priežasčių, tokių kaip liga, vėlyva mokyklos lankymo pradžia ir kitų, pirminės profesinio mokymo programos ar studijų iki sukankant nustatytą amžių nepabaigia, ir kuriems būtina materialinė parama. Išlaikymo tvarka ir forma nustatoma bendru tėvų sutarimu. Vaikai, sulaukę pilnametystės, kurie siekia ne pirmo aukštojo išsilavinimo ar profesinės kvalifikacijos, reikalavimo teisės į materialinį išlaikymą neturi.

2. Materialinės paramos pilnamečiam vaikui reikalingumas nustatomas, atsižvelgiant į jo turtinę padėtį, gaunamas pajamas, galimybę pačiam gauti pajamų ir kitas svarbias aplinkybes.

2. Pilnamečių vaikų išlaikymo tvarkai *mutatis mutandis* taikomi šio kodekso 3.192 straipsnio 2 ir 3 dalių, 3.193, 3.194 straipsnio 5 dalies, 3.196, 3.197, 3.198, 3.199, 3.200, 3.201, 3.208 straipsnių normos.

3. Pakeisti CK 3.194 straipsnio pavadinimą ir 3 dalį ir juos išdėstyti taip:

„3.194 straipsnis. Išlaikymo nepilnamečiams vaikams priteisimas“;

„3. Išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės“.

4. Papildyti CK 3.194¹ straipsniu

„3.194¹ straipsnis. Išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimas“

1. Jeigu vaiko, sulaukusio pilnametystės, tėvai (ar vienas iš jų) nevykdo šiame Kodekse nustatytos pareigos materialiai išlaikyti savo vaiką, jis turi teisę kreiptis į teismą dėl išlaikymo priteisimo.

2. Teismas, sprenddamas, kad išlaikymas pilnamečiam vaikui turi būti priteisiamas, išlaikymo dydį nustato atsižvelgdamas į vaiko ir tėvų šeiminių bei turtinę padėtį, taip pat kitas bylai svarbias aplinkybes.

5. Pakeisti CK 3.206 straipsnio 1 dalies nuostatą ir ją išdėstyti taip:

„1. Teismas gali atleisti pilnamečius vaikus nuo pareigos išlaikyti savo nedarbingus tėvus, jeigu nustato, kad:

- 1) tėvai vengė atlikti savo pareigas nepilnamečiams vaikams;
- 2) pilnamečiai vaikai reikalingi išlaikymo, kaip tai suprantama pagal CK 3.192¹ straipsnio sąlygas.

6. Pakeisti Vaikų išlaikymo fondo įstatymo 2 straipsnio 5 dalį ir ją išdėstyti taip:

„5. **Vaikas** – nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje jaunesnis nei 18 metų asmuo, taip pat vyresnis nei 18 metų nedarbingas ar besimokantis asmuo, kuriems CK nustatyta tvarka yra priteistas tėvų išlaikymas.“

Mūsų nuomone, įstatymo leidėjui atsižvelgus į pateiktą pilnamečių vaikų instituto teisinio reglamentavimo pasiūlymą, galima būtų tikėtis aiškesnio, tikslesnio ir mažiau keliančio abejonių pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reglamentavimo ateityje.

IŠVADOS

1. „Pilnamečio vaiko“ sampratos teisės aktai tiesiogiai nereglamentuoja. Pilnamečiu, t. y. visiškai veiksniu, laikomas asmuo, sulaukęs 18-os metų, visiškai veiksnumas taip pat pripažįstamas tiems asmenimis, kurie iki pilnametystės sudaro santuoką ar yra emancipuojami. „Vaiko“ sąvoka aiškinama, atsižvelgiant į jos socialinę kilmę. Vaikas, nepriklausomai nuo jo teisinės padėties, susijusios su įstatymo nustatytu amžiumi, emancipacija (teismo sprendimu) ar santuokos sudarymu, pasikeitimo, visada bus savo tėvų vaiku.

2. Pilnamečių vaikų išlaikymo institutas, kaip toks, nėra kartu su naujuoju Civiliniu kodeksu Šeimos teisėje įsitvirtinusi naujovė. Jau 1969 m. Santuokos ir šeimos kodekso Trečiojo skyriaus „Šeima“ dešimtojo skirsnio „Alimentinės tėvų pareigos“ 80 straipsnyje buvo nustatyta, kad tėvai privalo išlaikyti savo nepilnamečius vaikus ir paramos reikalingus nedarbingus pilnamečius vaikus. Iš esmės nauja laikytina Seimo 2004 m. lapkričio 11 d. priimto (2004 m. lapkričio 26 d. įsigaliojusio) Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 straipsniu pakeista Civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalis, kuri buvo papildyta nuostata, kad „išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, <...> kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų“.

3. Civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimo sąlygos nepakankamai apibrėžtos: 1) teisę reikalauti priteisti išlaikymą turi tik nedarbingi dėl neįgalumo, kuris jiems nepilnamečiams nustatytas, o ne visi neįgalūs pilnamečiai vaikai. Teismų praktikoje vadovaujamasi nuostata, kad priteisiant išlaikymą neįgaliems pilnamečiams vaikams, turi būti vertinama jų turtinė padėtis, tačiau tokio kriterijaus Civiliniame kodekse neįtvirtinta; 2) priteisiant išlaikymą pilnamečiams besimokantiems ne vyresniems kaip 24 metų vaikams, nenustatyta esminių „paramos reikalingumą“ apibrėžiančių kriterijų; 3) sąlyga - pilnametis vaikas mokosi aukštojoje mokykloje diene forma, neatitinka dabartinio studijų formų reglamentavimo, įtvirtinto Mokslo ir studijų įstatymo 47 straipsnyje; 4) nedetalizuojama, ar pilnamečio vaiko mokymasis profesinėje mokykloje apima tik pirminį, ar ir tęstinį ir pan. mokymąsi; 5) nereglamentuojamos teisinės situacijos, kai iškyla pilnamečių vaikų ir jų tėvų teisės į išlaikymą kolizija.

5. Lietuvos šeimos teisėje nėra įtvirtintos reguliacinės normos, nustatančios tėvų pareigą teikti išlaikymą savo pilnamečiams vaikams. Pilnamečių vaikų išlaikymo prievolės vykdymas garantuojamas per sankcijas nustatančią (apsauginę) teisės normą – teismas sprendimu gali priteisti tėvų išlaikymą pilnamečiams vaikams.

6. Nepilnamečių vaikų institutą reglamentuojančios teisės normos dėl išlaikymo dydžio ir formos, jų pakeitimo teismo sprendimu, pasikeitus vaiko poreikiams, išlaikymo pareigos perėjimo įpėdiniams, priverstinio įkeitimo (hipotekos), išlaikymo priteisimo momento, atsižvelgiant į pilnamečių vaikų instituto ypatumus, gali būti taikomos pilnamečių vaikų institutui pagal analogiją. Kiekvienu atveju, taikydamas aptartas teisės normas pagal analogiją, teismas turėtų vadovautis CK 1.5 straipsnyje įtvirtintais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais.

7. Lietuvoje galiojančios socialinės apsaugos teisės normos nustato pilnamečiams vaikams galimybes gauti neatlygintinę finansinę, socialinę paramą, taip pat paskolas, kitas išmokas, tačiau šiuo reglamentavimu nepaneigiama pilnamečių vaikų išlaikymo instituto būtinybė. Kai tėvai nevykdo sutartimi ar įstatymu nustatytos pareigos išlaikyti savo vaikus, valstybė iš dalies perima šios pareigos vykdymą. Lietuvoje įkurtas Vaikų išlaikymo fondas, kuriame kaupiamos ir administruojamos vaikų išlaikymui, kurio neteikia tėvai, skirtos lėšos. Pagal Vaikų išlaikymo fondo įstatymo nuostatas, vaiku yra laikomas tik nepilnametis arba nedarbingas dėl neįgalumo, kuris jam nepilnamečiui nustatytas, pilnametis vaikas. Kadangi Civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalyje nustatyta galimybė teismo sprendimu priteisti išlaikymą ir pilnamečiams besimokantiems ne vyresniems nei 24 metų vaikams, tai neįtraukiant šios asmenų grupės į Vaikų išlaikymo fondo įstatymo nuostatų taikymo sritį, nepagrįstai ribojamas nurodytų asmenų teisės į išlaikymą įgyvendinimas, kai tėvai nevykdo pareigos teikti teismo sprendimu priteisto išlaikymo.

8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 29 d. Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192 (1) straipsniu įstatymo projektas įtvirtinta aiškesnį, tikslesnį ir nuoseklesnį pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reglamentavimą. Vis dėlto pateikto įstatymo projekto nuostatos dar tobulintinos, siekiant išvengti abejonių dėl teismo diskrecijos teisės, priteisiant išlaikymą pilnamečiams vaikams, taip pat tikslinant straipsnių formuluotes, kad jose nedviprasmiškai būtų įtvirtinti esminiai reglamentuojamų teisinių santykių aspektai.

PASIŪLYMAI

1. Pakeisti CK 3.192 straipsnio pavadinimą:

„3.192 straipsnis. Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus“

2. Papildyti CK 3.192¹ straipsniu:

„3.192¹ straipsnis. Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo pilnamečius vaikus

1. Tėvai privalo materialiai išlaikyti savo vaikus, sulaukusius pilnametystės, kurie yra:

1) nedarbingi dėl invalidumo ir kuriems būtina materialinė parama.

2) mokosi pagal vidurinio ugdymo ar pirminio profesinio mokymo programą arba nuolatine studijų forma studijuoja aukštosiose mokyklose ir yra ne vyresni negu 24 metų, išskyrus atvejus, kai dėl objektyvių priežasčių, tokių kaip liga, vėlyva mokyklos lankymo pradžia ir kitų, pirminės profesinio mokymo programos ar studijų iki sukankant nustatytą amžių nepabaigia, ir kuriems būtina materialinė parama. Išlaikymo tvarka ir forma nustatoma bendru tėvų sutarimu. Vaikai, sulaukę pilnametystės, kurie siekia ne pirmo aukštojo išsilavinimo ar profesinės kvalifikacijos, reikalavimo teisės į materialinį išlaikymą neturi.

2. Materialinės paramos pilnamečiam vaikui reikalingumas nustatomas, atsižvelgiant į jo turtinę padėtį, gaunamas pajamas, galimybę pačiam gauti pajamų ir kitas svarbias aplinkybes.

2. Pilnamečių vaikų išlaikymo tvarkai *mutatis mutandis* taikomi šio kodekso 3.192 straipsnio 2 ir 3 dalių, 3.193, 3.194 straipsnio 5 dalies, 3.196, 3.197, 3.198, 3.199, 3.200, 3.201, 3.208 straipsnių normos.“

3. Pakeisti CK 3.194 straipsnio pavadinimą ir 3 dalį ir juos išdėstyti taip:

„3.194 straipsnis. Išlaikymo nepilnamečiams vaikams priteisimas“;

„3. Išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės“.

4. Papildyti CK 3.194¹ straipsniu

„3.194¹straipsnis. Išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimas“

1. Jeigu vaiko, sulaukusio pilnametystės, tėvai (ar vienas iš jų) nevykdo šiame Kodekse nustatytos pareigos materialiai išlaikyti savo vaiką, jis turi teisę kreiptis į teismą dėl išlaikymo priteisimo.

2. Teismas, sprendamas, kad išlaikymas pilnamečiam vaikui turi būti priteisiamas, išlaikymo dydį nustato atsižvelgdamas į vaiko ir tėvų šeiminių bei turtinių padėčių, taip pat kitas bylai svarbias aplinkybes.

5. Pakeisti CK 3.206 straipsnio 1 dalies nuostatą ir ją išdėstyti taip:

„1. Teismas gali atleisti pilnamečius vaikus nuo pareigos išlaikyti savo nedarbingus tėvus, jeigu nustato, kad:

- 3) tėvai vengė atlikti savo pareigas nepilnamečiams vaikams;
- 4) pilnamečiai vaikai reikalingi išlaikymo, kaip tai suprantama pagal CK 3.192¹ straipsnio sąlygas.

6. Pakeisti Vaikų išlaikymo fondo įstatymo 2 straipsnio 5 dalį ir ją išdėstyti taip:

„5. **Vaikas** – nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje jaunesnis nei 18 metų asmuo, taip pat vyresnis nei 18 metų nedarbingas ar besimokantis asmuo, kuriems CK nustatyta tvarka yra priteistas tėvų išlaikymas.“

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius, 1992.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymas//Valstybės žinios. 2004, Nr. 171-6319.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
6. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas//Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.
7. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
8. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas//Valstybės žinios. 1969, Nr. 21-186.
9. Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 27-715.
10. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas//Valstybės žinios. 2009, Nr. 54-2140.
11. Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas/Valstybės žinios. 1998, Nr. 66-1909.
12. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas//Valstybės žinios. 1991, Nr. 36-969.
13. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas//Valstybės žinios. 2003, Nr. 73-3352.
14. Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas//Valstybės žinios. 1997, Nr. 98-2478.
15. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas//Valstybės žinios. 2006, Nr. 73-2755.
16. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas//Valstybės žinios. 1991, Nr. 23-593.
17. Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas//Valstybės žinios. 2006, Nr. 144-5464.
18. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas//Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
19. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas//Valstybės žinios. 1994, Nr. 59-1153.
20. Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymas//Valstybės žinios. Nr. 1994, Nr. 96-1873.

21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugpjūčio 29 d. nutarimas Nr. 831 „Dėl finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, aprašo patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 93-3655.
22. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymas Nr. ISAK-1162 „Dėl reikalavimų valstybinių ir savivaldybių mokyklų nuostatomis patvirtinimo“, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2009 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. ISAK-1048 išdėstytas nauja redakcija//Valstybės žinios. 2009, Nr. 61-2449 .
23. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija// Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

II. Teisės aktų projektai ir aiškinamieji raštai

25. [Civilinio kodekso 3.192, 3.193, 3.194, 3.195, 3.196 ir 3.199 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147781](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147781); prisijungimo laikas: 2011-01-15.
26. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso III knygos 3.192-3.196 straipsnių bei 3.199 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147784; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
27. [Civilinio kodekso 3.192, 3.193, 3.194, 3.195, 3.196 ir 3.199 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto lyginamasis variantas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147783](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147783); prisijungimo laikas: 2011-01-15.
28. [Europos teisės departamento išvada Civilinio kodekso 3.192, 3.193, 3.194, 3.195, 3.196 ir 3.199 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=150988](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=150988); prisijungimo laikas: 2011-01-15.
29. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto Pagrindinio komiteto išvada [Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=243271](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=243271); prisijungimo laikas: 2011-01-15.

30. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijose Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui“// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=243488; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
31. Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto priedas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=244459; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
32. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192¹ straipsniu įstatymo projektas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368043&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
33. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192¹ straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368045; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
34. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijose Teisės departamento išvada Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 3.192(1) straipsniu įstatymo projektui; http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369260; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
35. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192¹ straipsniu įstatymo projekto numatomo poveikio vertinimo pažyma// http://www.lrv.lt/Posed_medz/2010/100324/02.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
36. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192¹ straipsniu įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ projektas// http://www.lrv.lt/Posed_medz/2010/100324/02.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

III. Specialioji literatūra

37. Kudinavičiūtė I. Nepilnamečių emancipacija: nuolatinis ar eksperimentinis statusas//Jurisprudencija. 2002, T. 31 (23).
38. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002.
39. Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009.

40. Penkių kalbų žodynas. Ekonomika.Politika.Teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
41. Sagatys G. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai//Jurisprudencija. 2005, T. 71(63).
42. Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000.
43. Šimkienė V. Įstatymas dėl tėvų pareigos materialiai išlaikyti paramos reikalingus pilnamečius vaikus, kai jie mokosi aukštesiose mokyklose: teisiniai ir moraliniai aspektai//Profesinės studijos: teorija ir praktika. 2010, Nr. 6.
44. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000.
45. Vitkevičius St. P. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006.

IV. Teismų praktika

46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“. Teismų praktika, Nr. 23.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *L. G. v. V. G.*, bylos Nr. 3K-3-1177/2001// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=10906; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Z. B. v. V. B.*, bylos Nr. 3K-3-1236/2002// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=9397; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *R. Š. v. P. Š.*, bylos Nr. 3K-3-340/2003; http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=8657; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *G. S. v. B. S.*, bylos Nr. 3K-3-886/2003// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=24542; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *R. Z. v. A. J.*, bylos Nr. 3K-3-37/2005// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=27526; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *F. J. v. E. J.*, bylos Nr. 3K-3-323/2005; http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=28308; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *I. T. v. I. T.*, bylos Nr. 3K-7-130/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30785; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. A. v. A. U.*, bylos Nr. 3K-3-95/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31109; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *N. J. V. G. J.*, bylos Nr. 3K-3-104/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31073; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. T. v. E. T.*, bylos Nr. 3K-3-188// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=33232; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. P. v. S. P.*, bylos Nr. 3K-3-189/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31777; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. K. v. V. K.*, bylos Nr. 3K-3-505/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32180; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *I. A. v. T. A.*, bylos Nr. 3K-3-564/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32242; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *L. K. ir kt. v. A. K.*, bylos Nr. 3K-3-588/2007// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32263; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *pagal M. D. pareiškimą pratęsti terminą palikimui priimti*, bylos Nr. 3K-3-33/2008// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34039; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *G. M. v. G. M.*, bylos Nr. 3K-3-25/2008// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32450; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. L. v. A. L.*, bylos Nr. 3K-3-248/2008// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32916; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *I. B. v. J. B.*, bylos Nr. 3K-3-282/2008// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32963; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Ž. T. v. S. T.*, bylos Nr. 3K-3-183/2009// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34374; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *pagal K.K. pareiškimą dėl išlaikymo fakto nustatymo*, bylos Nr. 3K-3-200/2009, bylos Nr. 3K-3-200/2009// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34545; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. L. v. A. L.*, bylos Nr. 3K-7-204/2009// http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34579; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
68. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *K. K. v. A. K.*, bylos Nr. 3K-3-456/2009//http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *D. B. v. K. M.*, bylos Nr. 3K-3-71/2010//http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Entum“ v. UAB „Pajūrio Sabina“*, bylos Nr. 3K-3-307/2010; http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *R. B. v. V. M.*, bylos Nr. 3K-3-294/2010// http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011-01-15
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. K. v. G. C.*, bylos Nr. 3K-3-419/2010// http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

V. Elektroniniai šaltiniai

73. Family law act of Estonia//<http://archive.equal-jus.eu/193/>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
74. Burneikytė L. Tėvų pareiga išlaikyti pilnamečius vaikus// <http://verslas.delfi.lt/law/tevu-pareiga-islaikyti-pilnamecius-vaikus.d?id=14497371>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
75. Tėvų išlaikymą pilnamečiams siūlo skirti tik gerai įvertinus//
<http://www.teisesforumas.lt/index.php/idomybes-ir-naudinga-informacija/887-tm-nepilnameciu-islaikymas.html>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
76. LiCS rengia Vaikų prievolės išlaikyti savo tėvus įstatymą//
<http://www.veidas.lt/aktualijos/lietuva/lics-rengia-vaiku-prievoles-islaikyti-savo-tevus-istatyma>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
77. 100 Lt stipendija šeimai kainavo socialines išmokas//
<http://www.balsas.lt/naujiena/527044/100-litu-stipendija-seimai-kainavo-socialines-ismokas>; prisijungimo laikas: 2011-03-01.
78. <https://www.vsf.lt/lt/apie-mus>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.
79. <https://www.vsf.lt/administracines-paslaugos>; prisijungimo laikas: 2011-01-15.

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: pilnametis vaikas, pilnamečių vaikų išlaikymas, teisinis reguliavimas

Magistro baigiamajame darbe analizuojamas pilnamečių vaikų išlaikymo institutas. Šis institutas buvo įtvirtintas 1969 m. Santuokos ir šeimos kodekse ir reglamentavo nedarbingų ir reikalingų paramos pilnamečių vaikų išlaikymo teisinius santykius, tačiau iš esmės reformuotas tik naujajame Civiliniame kodekse, įtvirtinus nuostatą, suteikiančią galimybę reikalauti išlaikymo pilnamečiams besimokantiems atitinkamoje mokykloje ir ne vyresniems kaip 24 metų vaikams. Tokios nuostatos įtvirtinamas visuomenės ir valstybės atstovų įvertintas prieštarigai. Magistro baigiamajame darbe atlikta analizė parodė, kad išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimo sąlygos nepakankamai tikslios ir apibrėžtos, prievolė teikti išlaikymą įgyvendinama ne per reguliacinę (tiesiogiai tėvų pareigą teikti išlaikymą įtvirtinančią), bet per sankcijas nustatančią (teismas sprendimu priteisia išlaikymą) teisės normą, dėl dabartinio reglamentavimo kyla vaikų ir tėvų turtinių interesų pusiausvyros užtikrinimo problema. Teismų praktikoje išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimo klausimai sprendžiami gana sėkmingai: teisinio reglamentavimo spragos užpildomos *ad hoc*, taikoma daugelis principų, kurie taikytini nepilnamečių vaikų išlaikymo institutui. Siekiant įvertinti pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reikalingumą, magistro baigiamajame darbe aptariamos socialinės apsaugos sistemos Lietuvoje teikiamos paramos formos pilnamečiams vaikams, tačiau jų gausa nepaneigia tėvų teikiamo išlaikymo tam tikrų grupių pilnamečiams vaikams būtinybės.

Šiuo metu yra parengtas naujas pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reformos projektas, kuriuos siekiama įtvirtinti aiškesnį, tikslesnį ir paprasčiau taikytiną praktikoje šio instituto reglamentavimą. Magistro baigiamajame darbe pateikta naujojo projekto kritika ir pasiūlymai, kurie galėtų sudaryti pagrindą tolesniam pilnamečių vaikų išlaikymo instituto reglamentavimo tobulinimui.

SUMMARY

Keywords: a mature child, the maintenance of a mature child, the legal reglamentation

The final thesis focuses on the institute of the mature children maintenance. The institute was implemented in the Family and Marriage Code in 1969 and was mainly based on the maintenance of the unemployed mature children and the children in need of financial support. The institute was reformed in the new Civil Code by adding the concept allowing the right to obtain the maintenance to mature children studying at a certain school and up to the age of 24. The concept was treated controversially by the society and state members. The carried out survey proved that the legal conditions of obtaining the maintenance for a mature child are not sufficiently defined. The liability providing the maintenance is realized using the penalties (defined by the court) but not using the regulating rule of law (a direct parents' responsibility to provide maintenance). This situation leads to the problem of balance of financial interests between parents and children. In the court practice the cases of the maintenance to mature children are being dealt effectively: the gaps of legal reglamentation are filled with the *ad hoc*, most principles which are connected with the institute of the maintenance of children are applied. Having the purpose to evaluate the need of the institute of mature children maintenance, the thesis focuses on the social security systems in Lithuania and on the forms of applied support to mature children. In fact, even having a number of such forms, it does not eliminate the need to have the maintenance of mature children provided by the parents.

Currently a new project defining the maintenance of mature children has been prepared. It concentrates on the reglamentation of this institute which is clear, exact and easier applied in practice. The thesis gives the critical point of view of a new project and suggestions which could be the basis for the development of the further institute of mature children maintenance.